

K . K . T . C.
YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ

Fen Edebiyat Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

**KIBRIS TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ VE KIBRIS'TA
OSMANLI ESERLERİ**

Mezuniyet Çalışması

Danışman

Doç. Dr. Habib DERZİNEVESİ

Kadir ÇELİK
991509

H. Derzinevesi
Kabul edilmiştir

Lefkoşa - 2002

ÖNSÖZ

Bu eserde, Kıbrıs gerçeğini farklı bir bakış açısı ile ele alıyoruz. Kıbrıs'ı beşbin yıl öncesinden günümüze kadar inceledik. Bir çok millet ve devletin egemenliğine girdiğini bir çok devletlerin kurulup yıkıldığını gördük. 1571' den günümüze kadar da Türk Milletinin egemenliği altında olduğunu müşahade ettik.

Bu gün Kıbrıs adası kime aittir? Sorusunun cevabını ararken şu sonuca vardık : Eğer bir millet bir kara parçasına benimdir diyorsa elinde kanıt olması lazımdır. Bu kanıtın da o topraklar üzerinde yapılan eserler olduğu bir gerçektir. İşte bu açıdan bakıldığında Kıbrıs Adası tam manası ile bir Türk Vatanıdır. Bu eserde bu tarihi belgeleri diğer bir deyişle Adanın bize ait olduğuna dair tapusunu göstermeye çalıştık.

Bu çalışmamızda bize yardımlarını esirgemeyen değerli hocamız Sayın **Doç. Dr. Habip DERZİNEVESİ'** ne sonsuz teşekkürlerimizi iletiyoruz.

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM

Başlangıcından 1960 a Kadar Kıbrıs	1
1. Dört bin yıl öncesinden Kıbrıs	1
2. Kıbrıs'ın Osmanlı İmparatorluğuna Katılışı	2
3. Kıbrıs'ta Türklerin Rumlarla ve İngilizlerle Çatışmaları	3
4. Lozan Sonrasında Kıbrıs Türkleri ve Bir Benzerlik	5

İKİNCİ BÖLÜM

1960 ve Sonrası	9
1. Belirsizlik, Haksızlık ve Acılı yıllar; 1964 – 1974	10
2. 1964' te Neler Oldu?	12
3. Türkiye Hazırlanma Gereğini Duyuyor.	14

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Türkiye Enosis'i önlüyor ; 1974 ve başlayan yeni dönem.	16
1. 1974' e Beş Kala Durum Nasıldı?	16
2. "Müdahale" Türkiye İçin Kaçınılmazdı.	20
3. "Mücadelenin" Safhaları ve Uzun Maraton	21

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Türkiye ve Kıbrıs.	24
1. Kıbrıs'ın Türkiye İçin Taşıdığı Önem.	24

BEŞİNCİ BÖLÜM

Tarihi Mekanlar	29
1. LEFKOŞA	29
1.1. Bedesten	29
1.2. Selimiye Camii	30
1.3. Derviş Paşa Konağı	31
1.4. Haydar Paşa Camii	33
1.5. İplik Pazarı Camii	34
1.6. Büyük Han	34
1.7. Turunçlu Camii	35
1.8. Sultan Mahmut Kütüphanesi	35
1.9. Yeni Camii	36
1.10. Arap Ahmet Camii	36
1.11. Saray Önü Camii	37
2. MAGOSA	38
2.1. Canbulat Türbesi	38
2.2. Kertikli Hamam	39
2.3. Namık Kemal Zindanı	39
2.4. Lala Paşa Camii	40
2.5. Sinan Paşa Camii	41

3. GİRNE

42

3.1. Hz. Ömer Türbesi

42

3.2. Batık Gemi Müzesi

42

3.3. Halk Sanatları Müzesi

42

ALTINCI BÖLÜM

ŞEHİTLİKLER

43

6.1. Aleminyo Şehitliği

43

6.2. Bağlıköy Şehitliği

44

6.3. Boğaz Şehitleri Anıtı

45

6.4. Deniz Şehitleri Anıtı

46

6.5. Düzova (Üç Şehitler) Şehit Mezarları

47

6.6. Gazi Mağusa Çanakkale Şehitliği

48

6.7. Geçitkale Şehitliği

50

6.8. Karaoğlanoğlu Şehitliği

51

6.9. Küçük Kaymaklı Şehitler Anıtı

52

6.10. Lefkoşa Tekke Bahçesi Şehitliği

53

6.11. Muratağa – Sandallar – Atlılar Toplu Mezarlığı

54

6.12. Serdarlı Şehitliği

56

6.13. Şehitler Abidesi

57

6.14. Taşkent Şehitler Anıtı

58

6.15. Taşpınar Şehitliği

59

6.16. Türkeli Şehitliği Anıtı

60

6.17. Yeşilırmak Şehitliği

61

KAYNAKLAR

62

BİRİNCİ BÖLÜM

Başlangıcından 1960'a Kadar Kıbrıs

1) Dört Bin Yıl Öncesinden Bugüne Kıbrıs

Kıbrıs adının Finike kökenli olduğunu savunan tarihçiler vardır (1). Finike dilinde "kubru", "kıyı" anlamına gelmektedir. Finikelilerce bu adın kullanılması, Kıbrıs'ın Anadolu'ya "karşı bir kıyı" olmasından kaynaklanmaktadır. Prof.Firuzan Final ise araştırmalarında, bakır anlamına gelen "zabar" kelimesinden çıktığını, bunun Akatça dilinde Cypr olarak okunduğunu araştırmalarına dayandırmaktadır (2).

Türkiye'nin 40 mil yakınında Doğu Akdeniz'de bulunan ada tarih boyunca, Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının sıkıştırmaları ile doğmuştur. Yerbilimcilerin yaptıkları araştırmalara göre Kıbrıs adası Türkiye'ye, her yıl 2,5 cm. yaklaşmaktadır.

M.Ö. 1450 yılında Eski Mısırlıların egemenliği altına giren Kıbrıs, daha sonra da Hititliler tarafından fethedilmiştir. M.Ö.350'de Perslerin adaya egemen olduğunu görüyoruz. Finikeliler ve Asurlular da adanın hakimleri arasına girmişlerdir. M.Ö.58'de Romalılar adayı fethetmişlerdir. Roma İmparatorluğu'nun M.S.395 yılında ikiye bölünmesinden sonra ada, Doğu Roma İmparatorluğu'nun denetiminde kaldı.

M.S. 632 yılında adaya islâm fethinin, Suriye'den başladığını görüyoruz. Ancak Araplar, adada tam bir egemenlik kuramadılar. Haçlı Seferleri sırasında ada, 1191'de, İngiliz Kralı Aslan Yürekli Rişar'ın (Richard) denetimi altına girdi. Ancak kral adayı önce Templer Şövalyelerine sonra da Guy de Lusignan'a bıraktı

Lusinyenler (Lusignan) adayı 1489'a kadar egemenlikleri altında tuttular ve Katolik dinini yaygınlaştırdılar. Bu arada Cenevizler de adayı kısmen

denetimleri altında bulunduruyorlardı. Meml klerin bu dönem içinde, adanın bazı bölümlerinde etkili olduklarını ve adada İsl m eserleri bıraktıklarını görüyoruz. Daha sonra, 1432'den ba layarak, Venedik etkisinin, yavaş geliştiği görülür.

Ada artık Venedik korsanlarının denetiminde idi. Bu durum, Akdeniz'de üstünlüğünü ortaya koymaya ba layan Osmanlı İmparatorluğu'nu rahatsız ediyordu. II.Sultan Selim, Kıbrıs'ın fethinin zorunlu zorunlu olduğuna inanıyordu.

1 Temmuz 1570'de ba layan ilk  ıkarma, 1 Ağustos 1571'de kesin sonucunu verdi.

2) Kıbrıs'ın Osmanlı İmparatorluğu'na Katılı ı

Osmanlı İmparatorulu u 1571'de adayı aldığı zaman Kıbrıs Venediklilerin e emenli indeydi ve adada katolik dini etkiliydi. Ortodokslar Katoliklerin büyük baskısı altında, özgürlükten yoksundular. Türklerin adayı alı larında en çok Ortodokslar sevindiler.

Ada tarih boyunca Mısırlılardan Hititlere, Asurlulardan Araplara kadar değişik bölgesel g  lerin hakimiyetine girmiş, Doğu ve Batı Roma İmparatorluklarından g   almıştı. Bu nedenle çok karışık ve karmaşık bir toplumsal yapı sergiliyordu. Anadolu, Suriye, Ege ve Batı Roma'dan, hatta Afrika'dan gelenler Kıbrıs'ta, " e itlilik gösteren", heterojen bir sosyal doku olu turmu lardı.

Venedik denetiminden dolayı Katolik dini egemendi. Ortodokslar büyük baskı altındaydılar. Bu nedenle Türklerin gelişi, en çok Ortadoks inancında olanları mutlu etmişti.

Adanın, Mısırlılar, Hititler, Fenikeliler, Asurlular, Persler, Ptolemiler, Romalılar, Araplar, Bizanslılar, Lüsinyenler, Cenevizliler, Venedikliler ile süren serüveni, Türklerle son buluyordu.

1571'de Kıbrıs'ın Venediklilerden alınmasından sonra ada'da artık Türk varlığı yerleşmeye başlıyordu. Katolik ve Lâtin baskısından bunalmış olan diğer topluluklarda hoşnuttular. Ada artık Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olduğu için, 16. yüzyıldaki yükselme döneminin olanaklarından ve Osmanlı sınırları içindeki düzenli yönetimden adada yaşayan çeşitli guruplar da yararlanıyordu.

Ada korsanların elinden kurtarılmış, Kıbrıs'ta yerleşik bir "imparatorluk düzeni" hakim olmaya başlamıştı. Osmanlı İmparatorluğu içindeki bütün "kurumlar" Kıbrıs'ta da yerleşmeye başladı.

Osmanlı İmparatorluğu ilk aşamada 30.000 Andolu insanını düzenli bir biçimde adaya yerleştirdi. Meslek gurupları, "biribirlerini tamamlayacak" bir biçimde seçilerek gönderiliyordu. Demirciler, marangozlar, dericiler, terziler, kuyumcular, ayakkabıcılar, dokumacılar, hayvan, tahıl ve meyva yetiştiriciler, taş ustaları bunların başlıcalarıydı.

Bir korsan adası olan Kıbrıs artık hukuki, ekonomik ve kültürel olarak hem daha özgür, hem de daha düzenli bir yapıya kavuşmuştu. Osmanlı İmparatorluğu'nun ünlü "vakıflar" yönetimi Kıbrıs'ta yerleştirilmişti. Bu "Vakfiyeler", arada bazı boşluklar olmasına karşın bugüne kadar süre gelmiştir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde adada su yolları, hanlar, köprüler, camiler, çeşmeler ve yeni yollar yapıldı. Bunların bir kısmı bugün de ayaktaadır.

3) Kıbrıs'ta Türklerin Rumlarla ve İngilizlerle Çatışmaları

Kıbrıs 1878'de İngiliz yönetimi altına girmeden önce de adada özellikle, Rumların Ortodoks Kilisesi aracılığı ile Türklere (ve Müslümanlara) karşı sistemli bir hareketinin bulunduğunu görüyoruz. Ancak 1878'de adaya İngiliz

yönetimi geldikten sonra Rumlar Ortodoks Kilisesini, adada Rum hakimiyetini sağlamak için çok daha rahat kullanmaya başlamışlardır.

Bilindiği üzere Yunanistan, başta İngiltere olmak üzere, büyük Avrupa ülkelerinin kukla yöneticilerinin denetiminde idi. İngilizler adaya gelince, Yunanistan üzerindeki bu etki ve denetimleri, Kıbrıs adası ile "bütünleştirilerek" yürütülmeğe başlanmıştır.

Güney Ege adalarının, Girit'in ve Kıbrıs'ın stratejik deniz ticaret yolları üzerinde bulunması, Süveyş Kanalı'nın açılmasından sonra daha da önemli olmuştur. Kıbrıs, Doğu Akdeniz'de, Orta-Doğu petrol bölgesine yakınlığı dolayısıyla da , yüzyılın başından sonra, bölgedeki stratejik önemini korudu.

İngilizlerin bu politika çerçevesinde, "kendi denetimleri altındaki Atina yönetimleri ile Kıbrıs adasında izledikleri politikayı birleştirmeleri çok doğaldı. Özellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra, Kıbrıs ile Anadolu arasındaki ekonomik, sosyal ve kültürel bağları koparmaya çalışmak istemeleri", bölgesel politikalarının doğal bir sonucu idi.

Birinci Dünya Savaşı'nda Kıbrıs'ı Osmanlı İmparatorluğu'na karşı bir üs olarak kullandılar. İkinci Dünya Savaşı'nda, Almanlar tarafından işgal edilen Ege adaları ve Yunanistan'a karşı Kıbrıs yine kullanıldı.

Bütün bu gelişmeler olurken Kıbrıs'taki Rumlar ve Ortodoks Kilisesi, adada Türk varlığını (ve Müslümanlığı) zayıflatmak için "doğal bir ortam" bulmuşlardır. Bu ortamı kullandılar. Lozan'da Kıbrıs'a ilişkin verilmiş olan kararlar da Rumların işine yarıyordu.

Hem Türk nüfusun azaltılması bakımından,

Hem de Türklerin ekonomik durumlarının zayıflatılması bakımından bu gelişmeleri kullandılar.

1878'de nüfus ve ekonomik olarak egemen unsur olan Türkler, bu tarihten sonra zemin kaybetmeye başlamalarına rağmen direnç göstermişlerdir.

Rumların adayı Yunanistan ile birleştirme çabaları (Enosis) 19. yüzyıla kadar gider. Bu hareketin öncülüğünü, hep Ortodoks Kilisesi yapmıştır.

Kıbrıs Türkleri, adanın Anadolu'ya yakınlığı dolayısıyla, dışardan yardım gelmese bile, kendi girişimleri ile destek sağlamışlardır. Zaten denizin karşı yakasında (Anadolu'da) çok sayıda Kıbrıslı Türk'ün yaşamakta oluşu, bu ilişkiyi doğal olarak sağladı. Akrabaları, bölünmüş aileler, gönüllü destek verebiliyorlardı.

Kıbrıs'ta ilk Türk gazetesi 1889'da yayınlandı (Saded gazetesi). Türklerin İngiliz yönetimi ile olan ilişkilerinde de, Türk-Rum sorunları konuların başında geliyordu. Türk arazilerinin sistematik bir biçimde Rumlar ve İngilizler tarafından ele geçirilmekte oluşu, büyük sorunlar yaratıyordu.

19.yüzyılın sonlarında Türkler, Rumların baskısını İngiliz yönetimine sürekli şikayet etmeye başladılar (1885). Türkler, Rumlarla eşitlik istiyorlardı; Rum baskısından yakınıyorlardı. Türkler bu tarihte (1885), Rum baskısına karşı mitingler düzünlediler. Rumların "Enosis" taleplerinden büyük rahatsızlık duyuyorlardı

Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkan Savaşları nedeni ile güç durumunda kaldığı yıllarda(1911'i izleyen yıllar), Rumlar adada Türkler üzerindeki baskılarını arttırdılar. 1911 yılında büyük bir miting düzenlediler.

1912'de Rumların Türklere saldırdığını görüyoruz. Osmanlı İmparatorluğu'nun Trablusgarp'ta İtalya'ya yenilgisi, bunda önemli rol oynadı.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında toplanan Paris Konferansı dolayısıyla, Rumlar hem Enosis girişimlerini, hem de Türkler üzerindeki baskı ve saldırılarını yaygınlaştırdılar. Yenilen Osmanlı İmparatorluğu parçalanırken

Rumlar da, bir İngiliz sömürgesi konumunda olan Kıbrıs'ta Türklerin varlığını ortadan kaldırmak istiyorlardı.

Rumların bu girişimlerine karşı ada Türkleri 10-12 Aralık 1918'de Lefkoşe Ulusal Türk Kongresi'ni topladılar. Ulusal Kongre'ye 190 delege katıldı. Kongre'de, adanın Yunanistan ile birleşmesine karşı çıkma kararı alındı. Adanın tekrar Osmanlı İmparatorluğu'na geri verilmesi isteniyordu.

Kıbrıs Türklerinin siyasal örgütlenmesinde, 1924 yılında Kıbrıs Türk Cemaat-ı İslamiyesi önemli bir adımdır. Osmanlılık yerine Türk Cemaati ifadesi, yeni bir siyasal kimliği ortaya koyuyordu. Çünkü artık Anadolu'da, Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştu.

Adadaki bu girişim, Kıbrıs Türklerinin, Türkiye Cumhuriyeti eşgüdümünde bir değişime, gönüllü olarak girdiklerini gösterir.

Zaten 1919-1922 arasında Anadolu'daki Ulusal Kurtuluş Savaşı sırasında da Kıbrıs Türkleri Anadolu'ya destek girişimlerinde bulunmak için çaba göstermişlerdir. Anadolu'ya yaydım etmek çabası içinde bulunan Kıbrıs Türklerinin çoğu da İngiliz yönetimi tarafından tutuklanmışlardır.

Kıbrıs'taki Türk gazeteleri, Anadolu devrimine yoğun destek veren yayınlar yaptılar, gönüllü kuruluşlar ise para toplamak için etkinliklerde bulundular. Anadolu'daki Türk-Yunan Savaşı, adanın bir İngiliz sömürge yönetiminde bulunmasına karşın, Türk-Rum çatışmaları biçiminde adaya yansımıştır.

4) Lozan Sonrasında Kıbrıs Türkleri ve Bir Benzerlik

Lozan antlaşması ile Kıbrıs'ın İngilizlere bırakılması adada Türklerin durumunu kötüleştirdi. Daha önce de belirtildiği gibi Türkleri adadan ayrılmaya zorlayan maddeler Lozan antlaşmasına konu. Rum ve İngiliz baskısı ile çok sayıda Türk'ün adadan ayrıldığını görüyoruz. Adada kalanlar ise, İngilizler ve Rumlar karşısında direnmişlerdir.

Bu arada, Lozan'daki "Musul Meselesi" ile 10-11 Aralık 1999 Helsinki Doruğu'ndaki kararlar arasında ilginç benzerlikler ve paralellikler bulunmaktadır.

Lozan'da Türkiye ve İngiltere'nin Musul konusunda anlaşamamaları, Lozan antlaşmasının üçüncü maddesine bir ekleme yapılmasına yol açtı. "Türkiye ve Irak (İngiltere) arasındaki sınır, anlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra dokuz ay içinde, Türkiye ve İngiltere arasında görüşmeler yolu ile çözülecektir. Anlaşma sağlanamaması durumunda konu Milletler Cemiyeti'ne götürülecek ve orada çözüme kavuşturulacaktır".

Bu ekleme, 10-11 Aralık 1999'da Helsinki Doruğu'nda, Türkiye'nin "koşullu adaylığına" getirilen "koşulları" anımsatmaktadır. Türkiye'nin önüne konan koşullarda dolaylı olarak; "Türk-Yunan sınır anlaşmazlıkları (Ege) 2004 yılına kadar görüşmeler yolu ile çözülemediği takdirde uluslararası kurumlarda (Lahey Yüksek Adalet Divanı) çözülecek" denmektedir.

Bu koşul Kıbrıs için de şu şekilde yorumlanabilir; Türkiye'nin önüne, "Kıbrıs uyuşmazlığı çözülme de, Kıbrıs'ın (Güney Kıbrıs Rum Yönetim) A.B. ye alınacağı" ifade ediliyor. Eğer Kıbrıs (GKRY), Kıbrıs adasının bütününe temsilen AB'ye alınabiliyor ise, KKTC (ve Türkiye) ile Kıbrıs'ta sınır uyuşmazlığı, AB'nin bir "iç sorunu olarak", AB tarafından çözüme götürülecek anlamına gelir.

Avrupa Birliği'nin Kıbrıs'a ilişkin politikası ise, Ankara'daki yetkililerin (S.Demirel, M.Yılmaz, B.Ecevit) tarafından da 1990-1999 tarihleri arasında defalarca kamuoyu önünde açıkladıkları gibi tek yanlıdır. Bunu yalnız Türk yetkililer değil, B.M.Genel Sekreteri de net bir biçimde ortaya koymuştur; AB, Kıbrıs (Rum) Cumhuriyeti'nin tam üyelik başvurusunu görüşeceğini açıkladıktan sonra Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Peres de Cuellar, "AB'nin bu tutumu bütün parametreleri değiştiriyor ve uyuşmazlığı daha da çözümsüz duruma sokuyor" demiştir.

İnsiyatifin AB'nin "denetimine geçirilmesinden" BM.Genel Sekreteri bile rahatsızlık duyuyordu. Çünkü Yunanistan AB içinde bulunduğundan ve AB'nin de o güne kadar olan Kıbrıs politikası Türkiye karşıtı olduğundan. Türkiye üzerindeki tek yanlı baskının daha da artacağı korkusu B.M.Genel Sekreterini bile korkutmuştu.

Tekrar düne dönelim; Kıbrıs'ta Lozan'a karşın önemli bir Türk nüfusu kalmıştı. 1571'den beri adayı yurt olarak benimsemiş insanlardı. Lozan'daki olumsuz sonuçlara karşın adadaki varlıklarını sürdürmekte kararlıydılar.

Yavaş yavaş siyasal örgütlenme gereğini duyuyorlardı. Anadolu'daki Kemalist devrim ve Cumhuriyet'in gelişmekte oluşu, Lozan'daki olumsuz kararlara rağmen Kıbrıs Türklerini cesaretlendirmişti. Yunanistan'ın Anadolu'daki yeni Türk Cumhuriyeti ile bir paralellik kurma ümidi doğmuştu. Ama İngiliz sömürgesi altında yaşamaktaydılar.

1930 yılında yapılan yerel seçimlerde birlikte hareket ettiler. 1931 yılında Kıbrıs Türkleri Ulusal Kongresi'ni topladılar.

Aynı yıl (1931), Rumların Enosis için yeniden hareketlenmeye başladığını görüyoruz.

1942 yılında Dr.Fazıl Küçük'ün Halkın Sesi gazetesini yayın hayatına sokarak İngiliz sömürge yönetimine ve Rumlara karşı yeni bir ivme kazanılmasına yol açtı. Yine aynı yıl (1942) Katak (Kıbrıs adası Türk azınlığı kurumu) oluşturuldu. Bu örgüt çevresinde bir dayanışma sağlandı.

Katak hem İngiliz sömürgeciliğine, hem de Rumların Enosis isteklerine karşı direniyordu. Amaç, Kıbrıs'ta Türk varlığını sürdürmek ve Türk halkının haklarını savunmaktı.

İkinci Dünya Savaşı boyunca Kıbrıs adası, İngiltere'nin bir askeri üssü olarak kullanıldı. Savaş dolayısıyla ilgi bu alana çekilmişti. Almanlar Ege

adalarına ve Yunanistan'a kadar geldikleri için Türkler üzerindeki baskı hafiflemişti. Türkler içerde girişimlerini sürdürüyorlardı. 1944 yılında Dr. Fazıl Küçük'ün öncülüğünde Milli Parti kuruldu. Bu parti adını daha sonra, Kıbrıs Türktür Partisi olarak değiştirdi.

Yine bu yıllarda Türkler, işçi örgütlenmelerine de gittiler. Amele Birliği (İşçi Sendikası) kuruldu. Adı 1943'te Yapıcı ve Amele Birliği olarak değiştirildi. 1945'te, Kıbrıs Türk İşçi Birlikleri Teşkilatı kuruldu. Tarım sektöründekiler de Türk Çiftçi Birliği'ni kurdular.

Bu yıllarda Kıbrıs Türkleri arasında örgütlenme eylemlerinin arttığını görüyoruz. Aynı ayrı kurulan örgütler 1949'da, Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu adı altında toplandılar.

Bu kurum uzun yıllar, Kıbrıs Türk halkının ayakta kalıp direnç göstermesinde çok önemli görevler üstlenmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

1960 ve Sonrası

1960 öncesi yıllarda Kıbrıs Türk halkının kendi self-determinasyon hakkını ısrarla savunması "Enosis" yolunu kapamıştı. Yunanistan'ın Enosis'e götüren yolları açmaya çalışması Türkiye ve Yunanistanı karşı karşıya getirmişti. İki ülke de NATO üyesiydi ve soğuk savaşın tırmandığı yıllar yaşanıyordu.

ABD, İngiltere'nin yanında devreye girdi. Artık yeni bir formül aranıyordu. Bu formül şu öğeleri içermeliydi:

Ada üzerinde Türkiye ve Yunanistan arasında denge sağlanmalıydı.

İngiltere'nin stratejik çıkarları korunmalı idi.

Ada, Batı Bloku'nun (Türkiye-Yunanistan-İngiltere) denetimi dışına çıkmamalıydı.

Adadaki Türk ve Rum halklarının güvenceleri, Türkiye ve Yunanistan tarafından sağlanmalı idi.

Kıbrıs'ta tarihsel bağlarla anavatanlarına bağlı iki halkın (Türk ve Rum halkının) bulunması, imparatorluğu tasfiye yoluna giren İngiltere'nin bir bakıma, "kendi hükümlerlik (garantörlük) haklarını Türkiye ve Yunanistan'a devretmesi (paylaşması)" zorunluluğunu ortaya çıkarıyordu.

Bu konuda en sağlıklı değerlendirmeyi, bölgeyi çok iyi tanıyan İngiliz araştırmacı ve tarihçi Dr.Andrew Mango yapmıştır. Kendi ifadesi ile; "Bugün (2000) Kıbrıs'ta bir Türk Devleti'nin bulunması, İngiltere'nin geri çekildiği topraklardaki Türk halkının ve varlığının korunması içindir" demektedir(9). Dr.Mango Kıbrıs konusunu dünyada en iyi bilen 2-3 araştırmacıdan birisidir. Kendisi, bu konudaki 40 yıllık birikimi ile bu doğru sonuca varmıştır

Dr.Mango'nun bugün (2000) vardığı bu sonuç, 1960'lara yaklaşırken henüz açık olarak "telaffuz" edilmiyor ama "realpolitik" olarak el yordamı ile hissedilebiliyordu.

İngiltere İmparatorluk topraklarını terkederken bu toprakların "gerçek sahiplerine" devredilmesi sıkıntıları, 1950'li yılların sonlarında Kıbrıs'ta, hem de iç çatışmalarla birlikte kanlı bir biçimde yaşanmaktaydı.

Zürih ve Londra konferansları, hem adada, hem de Türkiye ile Yunanistan arasında, "yeni dengeleri" yerli yerine oturtmak için yapıldı.

1. Belirsizlik, Haksızlık ve Acılı Yıllar; 1964-1974

103 köye yayılmış, büyük kentlerde etrafları tel örgülerle çevrilmiş yokluklar ve ızdıraplar dönemi başlıyordu. Rum saldırıları da, her fırsatta

sürüyordu. Rumlar sürekli silâhlandıkları gibi Yunanistan'dan da adaya asker ve silâh geliyordu.

Adada İngiliz askerleri (üsleri) vardı ve bunlar Türkleri koruyamıyordu. Ortadan kaldırılan anayasaya göre başkan yardımcısı olan Dr.Fazıl Küçük Türkiye'den yardım istiyordu (14).

Anayasa Mahkemesi Başkanı Prof.Forsthoff bir açıklama yaparak Rum tarafını, "Anayasayı işlemez duruma soktuklarını belirterek" suçladı.

Çok sayıda ölü, yaralı ve kayıp Türk vardı. Adada tam bir kaos yaşıyordu. Yaşananlar dünya basınında da çıkıyordu.Türkiye'de ise büyük heyecan vardı. Rumların Türklere saldırımları ve anayasayı ortadan kaldırmaları büyük tepki doğurmuştu. Büyük gösteriler yapılıyor, gazeteler manşetlerini bu haberlerle dolduruyordu. Kıbrıs'taki Türk alayı da "mahsur" durumdaydı. Çok kritik günler yaşıyordu.

1964'te B.M.Bariş Gücü askerleri adaya geldi. Bunların Rum saldırılarını engellemekten çok Rum tarafına "büyük gelir sağladığını" görüyoruz. Bariş gücü, daha çok ara bölgelerde ve iki tarafı ayıran Yeşil Hat üzerinde görev yapıyordu. Etkili bir askeri güç olmaktan çok, üniformalı turistler durumundaydılar. Esas olarak Rum tarafına "muhatap" oluyorlardı.

BM, iki taraf arasındaki sorunları çözmek üzere, bir de gözlemci atamıştı.

Türklere silâhlı saldırılar yanında tam bir ekonomik ambargo uygulanmaktaydı. Açlık tehlikesi baş göstermişti. İlaç ve gerekli maddeler bulunamıyordu.Türkler tam bir sefaletin içine itilmişlerdi.

Türkler bölge bölge direnişe başlamışlardı. Bunların en önemlisi Erenköy bölgesinde oluştu. Burada küçük bir Türk kantonu kurulmuştu. Türkiye'den de gönüllü destek geliyordu. Daha çok, Türkiye'deki Kıbrıslı Türklerden oluşan gençler, Rum baskısına rağmen, Anadolu'dan bu bölgeye gizlice geliyorlardı.

Grivas 10.000 kişilik bir ordu ve zırhlı birlikler ile bazı Türk bölgelerine saldırdı. Türkiye de jet uçaklarını göndererek buna karşılık verdi. Yunanistan'dan sonra Türkiye de artık "işin içindeydi". Türkiye'nin bu sınırlı müdahalesi bile Rumları biraz sindirdi.

1964 yılında şiddetlenen ve 1974'e sürecektir olan olaylarda 1964 bir köşe taşıdır. (10) yıllık esaret dönemini belirleyen öğelerin çoğu bu yıl ortaya konmuştur.

2-)1964'te neler oldu?

Rumlar adada fiili bir denetim sağladı, çünkü silâhlıydılar ve Türklerden çok fazlaydılar. Ayrıca hazırlıkları vardı.

Ankara hükümeti pasif kaldı. Fiili olarak Türk jetlerinin "sınırlı hareketi" ve Erenköy'e destek göze batan gelişmelerdi.

Yunanistan adaya çok sayıda asker ve silâh soktu. Yunan jetleri de Türklere saldırdı.

Türkiye'de sivil örgütler büyük eylemler yaptılar. Ancak bunlar, hükümete yansımada

Amerika ve İngiltere aktif olarak devredeydiler.

Makarios, Sovyetler Birliği'ni ve Bağılantısız Ülkeleri kendi taraflarına çektiler.

Rumlar Türklere hem saldırdılar, hem de ekonomik ambargo getirdiler. İstedikleri oluyordu. Bunun için bu gidişi durduracak bir "dış müdahaleye" karşı çıktılar.

İnönü Hükümeti, diplomatik girişimlerden yarar sağlayamadı, Kıbrıs Türkleri ezildiler, saldırılara uğradılar. Oysa Türkiye garantör ülke idi.

B.M.de, ABD ve İngiltere ile ikili ilişkilerde NATO'da çok sayıda görüşmeler yapıldı. Türklerin durumunu düzeltecek ve Rumları durduracak bir sonuç alınamadı.

Batı Dünya'sı genellikle kayıtsız kaldı. Ortaya çıkan tepkiler, olayların boyutunun çok altında idi.

Rumların saldırgan tutumuna karşın BM ve Batı, Mart 1964'de yaptığı hatayı sürdürdü. Kıbrıs Cumhuriyeti'ni işgal eden iki taraftan birini, "meşru yönetim" olarak kabul etti. Zaten bu haksız ve yanlış tutum, Rumların saldırganlığını da özendirdi.

Makarios ile Atina ve Eoka arasında, bazen görüş ayrılıkları olmasına rağmen, esas amaçları olan "Enosis"te birleşiyorlardı. Makarios "adayı Helenleştirmekten" söz ederken, bazen, Yunanistan'la bütünleşme amacından biraz ayrılıyordu. Aradaki fark, birinde iki Helen devleti, diğesinde ise tek bir devlet anlayışı bulunması idi.

B.M. gözetiminde 10 yıl sürecek ve Türklerin adada "bir açık hava hapisanesi" konumunda tutulmalarına yol açacak olan sürecin temel taşları 1964 yılında atılıyordu.

Rumların hedefi çok açıktı; 1963 yılında hazırlanan Akritas Plânı doğrultusunda, Türkleri Kıbrıs'tan kaçırarak "Enosis'e varmak istiyorlardı. Bu amaç için de;

Uluslararası anlaşmaları hiçe sayıyorlar,

Türlere karşı, sürekli olarak insanlık dışı eylemlerde bulunuyorlardı.

Batı, gereken sonuç alıcı tepkiyi vermiyor, Ankara hükümetleri de "pasif" bir politikayı benimsiyordu.

Ve bu arada olan, Kıbrıs Türklerine oluyordu. 1967-1974 döneminde, Atina'da, Batı'nın itibar etmediği Albaylar Cuntası bulunmasına rağmen Ankara, sonuç alıcı gereken hamleleri yapamamıştı.

Bunu yapması için, Eokacı Nikos Samson'un, işi kısa yoldan halletmek için büyük bir çılgınlık girişiminde bulunması gerekmişti. Bu çılgınlığın arkasında ise; Atina'daki Albaylar Cuntası vardı.

Zayıflayan konumlarını güçlendirmek için, Makarios'un "sabırlı ve dengeli bir biçimde yürüttüğü, adayı Helenleştirme politikasını" bozdular ve işi kestirmeden çözmek istediler.

Bu ise, hem kendilerinin, hem de adadaki Rum denetiminin sonunu hazırlayan bir serüven oldu.

3-)Türkiye Hazırlanma Gereğini Duyuyor

1963 olaylarından başlayarak Makarios'un ve Rumların amaçlarının Enosis olduğunun 63'ü izleyen yıllarda iyiden iyiye açığa çıkması, Kıbrıs Türklerinin çaresizliği, Türkiye'nin "müdahale olanaklarının" sınırlı oluşu, Türkiye'de hem orduyu, hem de hükümetleri "hazırlanmaya götürdü". 1964'te Başkan Johnson'un İnönü'ye yazdığı mektup bunda etkili olmuştu.

Türkiye Enosis'e izin vermeyecek ve Kıbrıs Türklerinin adada ki "varoluşlarının sürmesini" sağlayacaktı. Ufuktaki büyük tehlike açık açık görülmeye başlamıştı.

Türkiye Kıbrıs'ın bir Yunan (veya Rum) adası olmasına izin veremezdi.

Tırmanmakta olan Rum saldırılarının "durdurulması" için "fiili müdahale" olasılığı giderek artıyordu. Önünde sonunda, Enosis'e set çekmek için askeri müdahale hazırlıkları başladı. Ordu, çıkarma gemileri yapımını sürdürüyordu.

Zürih ve Londra antlaşmalarına göre Türkiye, İngiltere ve Yunanistan ile birlikte, "Kıbrıs üzerinde garantörlük hakkı olan bir ülkeydi. Üstelik Kıbrıs Anadolu'ya 40 mil yakınlıkta, Doğu Akdeniz'de olağanüstü stratejik bir konuma sahipti. Bölgenin en büyük ölçekli ülkesi olan Türkiye, güneyindeki "ulusal çıkar alanına" sahip çıkmak zorundaydı.

Ege adaları zaten kaybedilmişti. İmroz ve Bozcaada dışındaki tüm adalarda Yunan bayrağı dalgalanıyordu. Kaş'ın birkaç mil yanındaki Meis bile bunlardan birisi idi. Oniki ada ise, bir hediye olarak 1947'de Yunanistan'ın çebine konmuştu.

Türkiye yanbaşındaki koskoca Kıbrıs adasını da Yunanistan'a (Rumlara) kaptıramazdı. Batı'da Ege yavaş yavaş, Yunanistan tarafından tamamen kapatılmıştı. Türkiye, hiç olmazsa güneyden, Akdeniz'den "nefes" almak istiyordu. Enosis, Türkiye'nin güney çıkışının da kapatılması demekti.

Türkiye, geçen yüzyıldan beri süren "megali idea" ya dur demek gereksinimin, duyuyordu. Yunanistan ile sürekli sorun yaşanmıştı ve yaşanıyordu da. Atina'nın içten içe yürüttüğü Türkiye karşıtı, politika, 1963 olaylarından başlayarak "fiili bir baskıya" dönüşmüştü.

Bütün bu değerlendirmeler, Türkiye'nin "Kıbrıs işini sıkı tutması" sonucunu doğuruyordu. Ordu, bu konuda, hükümetlerin bir adım önünde bulunuyordu.

Öte yandan Dr. Andrew Mango'nun da belirttiği gibi(15) İngiltere Kıbrıs'ın idari ve siyasi yönetiminden, bir sömürgesinden geri çekilmişti. Kıbrıs'taki Türk varlığının siyasal, askeri, sosyal ve kültürel olarak korunması Türkiye'nin en doğal hakkı idi. Üstelik Zürich ve Londra antlaşmalarından kaynaklanan garantörlük hakkı vardı.

Türkiye'de, Kıbrıs'tan kaçmak ve göçmek zorunda kalan Kıbrıslı Türklerin sayısı, adadakilerden daha fazla idi. Ada yalnız Türkiye'nin değil, Türkiye'deki Kıbrıs Türklerinin de bir parçası ve uzantısı idi.

BM; ABD ve Avrupa ise, daha çok, özevlatları olarak gördükleri Rumlara meylediyorlardı. Bu haksızlığa karşı durabilecek tek ülke ise Türkiye idi. Türkiye Girit'te; oniki adalarda, Batı Trakya'da yaşadığı haksızlıkları bir daha yaşamak istemiyordu.

Kıbrıs Türkleri konusunda yavaş yavaş bilinçlenen Türk kamuoyu da Ankara'daki siyasileri etkiliyordu. Sivil toplum örgütleri büyük bir "refleks" gösteriyorlardı. Kıbrıs Türklerine yapılan saldırılar ve Enosis çabaları Kıbrıs sorununu "ulusal bir sorun" yapmıştı. Ordunun duyarlılığı yanında, Meclis ve hükümetler de Kıbrıs sorununa duyarsız kalamazlardı.

Bütün bunlar, Türkiye'nin yaklaşan tehlike karşısında "hazırlık yapmasını" zorunlu kıldı. Türkiye artık Yunanistan'ın Ege'den sonra Doğu Akdeniz'de de genişlemesini sürdürmesine evet demeyecekti

Kıbrıs üzerinde, Türkiye ve Yunanistan arasında 1960'da kurulan "denge" Türkiye aleyhine bozulmamalı idi.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Türkiye Enosis'i önlüyor; 1974 ve Başlayan Yeni Dönem

1. 1974'e Beş Kala Durum Nasıldı?

1974 öncesi yıllarda Makarios ve Rumlar artık 1964'te elde ettikleri fiili avantajları sonuçlandırmaya başlamışlardı. Türkleri, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran iki ortakdan biri olarak değil, Rum yönetiminde yaşamaya mahkûm bir "azınlık" olarak değerlendiriyorlardı.

En fazla "sınırlı yerel otonomi" verebileceklerini söylüyorlardı. Eğer Türkler bunu kabul etmiyorlarsa, adayı terketmekte serbestiler. Adayı, bir Rum adası olarak görmeye kendilerini alıştırmışlardı.

Yunanistan'dan aldıkları silâhlar dışında,Çekoslavakya başta olmak üzere bazı ülkelerden önemli silâhlar almışlardı. Çok avantajlı bir konumdaydılar.

Cumhuriyet 1963'te tamamen ortadan kalkmış olmasına rağmen, Rum yönetimi "meşru yönetim" olarak tanınıyordu.

Türkler adada küçük adacıklar halinde dağınık durumdaydılar. Bazı bölgeler Türklerin denetiminde bulunmasına karşın ekonomik ambargo vardı ve çok zor koşullar içinde yaşıyorlardı. Türklerin dirençlerinin yavaş yavaş tükeneceği inancı Rumlarda hakimdi.,

Barışın görüşmeler yolu ile ve eski anayasal statüye döndürülerek sağlanmasını, "sürekli sabote edebiliyorlardı, Türkiye'yi ve Kıbrıs Türklerini oyalayabiliyorlardı"

Türklerin içinde kaldıkları bu haksızlığa karşı, dış dünyadan bir baskı da gelmiyordu.

Türkiye'de Ecevit başbakan olmuştu. Türkiye'nin Batı ile ilişkilerinde, sosyal demokrat Ecevit'in bakış açısı farklı idi. Ortağı Erbakan ise, farklı nedenlerle Batı'ya soğuk bakan bir siyasal partinin lideri idi. Türkiye'deki bu değişim rüzgâr, Ankara'nın Kıbrıs politikasına da yansıtıyacaktı.

Türkiye'de zaten 1963'den beri, adadaki durumla ilgili olarak büyük bir "rahatsızlık birikimi" oluşmuştu. Rumlar adadaki Türk toplumunu ezmek ve baskı altında tutarak Türkiye'nin dış politikasında "belirgin bir zaaf psikolojisinin" hissedilmesine neden olmuşlardı. Kuşkusuz Atina, Makarios'la aralarındaki bazı sorunlara karşı adaya büyük askeri destek sağlamıştı.

Makarios'un ve Atina'nın uluslararası ilişkilerdeki konumları çok farklı olmasına karşın,

Adanın Rum denetimi altına girmesi,

Kıbrıs ile Yunanistan arasında bütünleşme çabalarının yürütülmesi açısından "ortak bir çizgi" vardı. Diğer yandan;

Makarios "Bağılantısızlar" gurubu içindeydi. Moskova, Belgrad, Havana gibi merkezlere yakındı.

Atina'daki Albaylar Cuntası ile Moskova çok soğuk, buna karşılık ABD ile ılımlı ilişkilere sahipti. Batı Avrupa Atina'ya mesafeli idi. Batı Avrupa Albaylara soğuk bakmasına karşı Yunanistan'ı dışlamamıştı. Cunta'yı "geçici" olarak görüyorlardı. Herşeye rağmen Yunanistan, "tarihsel ve kültürel nedenlerle" Batı'nın bir parçası olarak görülüyordu. Aynen Franco İspanyası gibi.

Kıbrıs'ta Makarios "oyununu çok iyi oynuyordu". Uluslararası ilişkilerde "hem batı, hem de Bağılantısız Ülkelerle" sıcak ilişki içindeydi. Moskova da Makarios'a yakındı. Batı, Sovyetler Birliği ve Bağılantısızlar, üçü de Makarios'un "yakın bulunduğu" gruplardı.

Batı'nın Hellenizm'e bakış açısı,

Adanın NATO dışında oluşu ve "Bağılantısızlar" içinde bulunuşu

Ortodoks dünyasının (ve Hristiyan dünyasının) Makarios'un arkasında oluşları,

Makarios'un, bu "çelişkiler içinde" her tarafı birden idare edebilmesinin temel nedenleri idi.

Ayrıca ABD'deki Yunan lobisi de Makarios'un arkasındaydı. Makarios işi zamana bırakmış, kendi deyimi ile, "Kıbrıs Türklerinin Akdeniz'in kızgın güneşi altında tereyağ gibi erimelerini" bekliyordu. Acelesi yoktu, zaman onun lehine çalışıyordu. Bu nedenle toplumlararası görüşmelerden bir sonuç çıkması kesinlikle olanak dışı idi. Makarios eline geçirdiği fiili ve diplomatik avantajları bırakmayacaktı.

ABD ve Batı Avrupa Kıbrıs'ta Rumların 1963'den beri oluşturdukları fiili durumu "yavaş yavaş benimsemeye ve kabullenmeye" başlamışlardı. "Karşı taraf" olan Türkiye ise bu dönem içinde "oldukça pasif" bir politika izlemişti. Makarios ve Rum Yönetimi bu avantajlarını iyi değerlendiriyordu. B.M.in misyonu "rutin" bir işlem halini almıştı. Kimse elini taşın altına sokmak istemiyordu.

Bu konjonktür içinde "elini taşın altına sokması gereken" Ankara idi.

1974'te Rumlar arasında iç politik çatışma ve iktidar kavgası şiddetlendi. EOKA ile Makarios arasında ipler kopmuştu. Nikos Sampson, Grivas'ın Ocak 1974'te ölümü ile Makarios'a cephe aldı. Sampson bir terorist ve iktidarı ele geçirerek Enosis'i kısa yoldan sağlamak ve Atina'daki Albaylar Juntası'na prestij kazandırmak istiyordu. Junta da Sampson'un arkasındaydı. Nikos Sampson bir özelliği de aşırı bir "Türk düşmanı" olması idi. Birçok cinayete karışmıştı.

Atina'nın kontrolündeki Eoka ve Nikos Sampson 15 Temmuz 1974'de Makarios'u devirmek için saldırıya geçti. Atina'nın tam desteğini alan Nikos Sampson'un iki hedefi vardı;

İktidarı olan Makarios'tan almak

Türkleri adadan temizleyerek Enosis'i gerçekleştirmek.

Ve Sampson iktidarı ele geçirdi, Makarios bir İngiliz helikopteri ile adadan kaçtı.

Makarios'un akıllıca ve ince hesaplarla başarılı bir biçimde yürüttüğü, adayı Rumlaştırma politikası, Rumlar arası çatışma sonucu yara alıyordu.

Rumlar çok büyük bir hata yapmışlardı, aralarında hem iktidar, hem de Enosis kavgasına tutuşmuşlardı. Adada hem Rumlar arasında, hem de Rumlarla Türkler arasında kanlı çatışmalar başlamıştı.

2. "Müdahale" Türkiye İçin Kaçınılmazdı

Ankara artık pasif kalamazdı. TBMM karar aldı, Ecevit İngiltere ile birlikte "müdahale" yapmak için Londra'ya gitti Londra birlikte müdahaleyi kabul etmedi.

Ve Türkiye 20 Temmuz 1974'de deniz ve hava kuvvetleri ile müdahale etti, adaya çıktı. Bu müdahale Türkiye'nin Zürih ve Londra antlaşmalarından doğan "hakkı" idi. Garantör bir ülke olarak 1963'te yapması gerekeni ancak 1974'te yerine getirebiliyordu.

1963'ten beri Makarios'un ve Rumların adada yürüttükleri uygulamalar ve izledikleri politikalar, Rumların hiçbir zaman 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'ne dönmeyeceklerini Ankara'ya göstermişti. Ankara artık adada yeni bir yapılanma istiyordu ve bu yapılanma şu hedefleri gerçekleştirmeliydi;

- a. Adanın Yunanistan ile birleşmesi önlenmeliydi.
- b. Kıbrıs Türkleri "Türkiye'nin doğrudan güvencesi altına" alınmalı idi.
- c. Adadaki Yunan ve Rum askeri birikimine karşılık, "askeri bir denge" sağlanmalı idi.

Dr.Andrew Mango'nun daha önce ortaya koyduğu gerçekçi yaklaşım, 1963-1974 dönemindeki "boşluk" dışında, gerçekleşiyordu. İngiltere sömürgelerinden çekilirken bu sömürgeler gerçek sahiplerinin eline geçiyordu(16).

Diğer bir bakış açısı ile de; 1960'da Kıbrıs'ta Türkler ve Rumlar (Türkiye ve Yunanistan) arasında barış yolu ile kurulan denge 1974'te, Rumların ve Atina'nın ihtirasları sonucu, bu defa silâhların gölgesinde gerçekleşiyordu.

Bu yöntemle sağlanan denge'nin sorumlusu ne Türkiye, ne de Kıbrıslı Türklerdi. 1963 yılında Anayasa'yı ve Kıbrıs Cumhuriyeti'ni silâh zoru ile ortadan kaldıran Rumlar ile bu davranışa "kapalı destek veren" Batı idi.

Türkiye bu müdahalesi ile, Yunanistan'ın Ege'den sonra Doğu Akdeniz'e uzanan genişleme politikasına da son vermiş oluyordu. Megali idea darbe yemişti.

3. "Müdahale"nin Safhaları ve Uzun Maraton

15 Temmuz 1974'de Türkiye müdahale edince Güvenlik Konseyi toplandı ve ateşkes istedi. Türkiye ateşkes talebini yerine getirdiğinde Türk kuvvetleri dar bir alana sıkışmıştı. Girne'nin doğu ve batısından Lefkoşe'ye kadar uzanan çok küçük bir üçgen içindeydiler. Bu dar alan askeri açıdan güvensizdi. Rum ve Yunan tehdidine açıktı

Öte yandan adanın diğer yörelerinde 103 köye ve kentlere dağılmış Türk nüfusuna karşı fiilen Rum saldırıları başlamıştı. Rumlar toplu katliam yapıyorlardı. Türk alayı da saldırıya uğramıştı. Rumların topyekün saldırıya geçmeleri, zaten yaşanmakta olan iç savaşı yaygınlaştırdı.

Cenevre'de Türkiye, Yunanistan, İngiltere, Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının katılımı ile bir konferans toplandı. Rumlar ve Yunanistan, adada Rum çoğunluğunun hakim olduğu üniter bir yapılanma dışında bir çözüme

K . K . T . C.
YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ

Fen Edebiyat Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

**KIBRIS TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ VE KIBRIS'TA
OSMANLI ESERLERİ**

Mezuniyet Çalışması

Danışman

Doç. Dr. Habib DERZİNEVESİ

Kadir ÇELİK
991509

H. Derzinevesi
Kabul edilmiştir

Lefkoşa - 2002

ÖNSÖZ

Bu eserde, Kıbrıs gerçeğini farklı bir bakış açısı ile ele alıyoruz. Kıbrıs'ı beşbin yıl öncesinden günümüze kadar inceledik. Bir çok millet ve devletin egemenliğine girdiğini bir çok devletlerin kurulup yıkıldığını gördük. 1571' den günümüze kadar da Türk Milletinin egemenliği altında olduğunu müşahade ettik.

Bu gün Kıbrıs adası kime aittir? Sorusunun cevabını ararken şu sonuca vardık : Eğer bir millet bir kara parçasına benimdir diyorsa elinde kanıt olması lazımdır. Bu kanıtın da o topraklar üzerinde yapılan eserler olduğu bir gerçektir. İşte bu açıdan bakıldığında Kıbrıs Adası tam manası ile bir Türk Vatanıdır. Bu eserde bu tarihi belgeleri diğer bir deyişle Adanın bize ait olduğuna dair tapusunu göstermeye çalıştık.

Bu çalışmamızda bize yardımlarını esirgemeyen değerli hocamız Sayın **Doç. Dr. Habip DERZİNEVESİ'** ne sonsuz teşekkürlerimizi iletiyoruz.

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM

Başlangıcından 1960 a Kadar Kıbrıs	1
1. Dört bin yıl öncesinden Kıbrıs	1
2. Kıbrıs'ın Osmanlı İmparatorluğuna Katılışı	2
3. Kıbrıs'ta Türklerin Rumlarla ve İngilizlerle Çatışmaları	3
4. Lozan Sonrasında Kıbrıs Türkleri ve Bir Benzerlik	5

İKİNCİ BÖLÜM

1960 ve Sonrası	9
1. Belirsizlik, Haksızlık ve Acılı yıllar; 1964 – 1974	10
2. 1964' te Neler Oldu?	12
3. Türkiye Hazırlanma Gereğini Duyuyor.	14

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Türkiye Enosis'i önlüyor ; 1974 ve başlayan yeni dönem.	16
1. 1974' e Beş Kala Durum Nasıldı?	16
2. "Müdahale" Türkiye İçin Kaçınılmazdı.	20
3. "Mücadelenin" Safhaları ve Uzun Maraton	21

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Türkiye ve Kıbrıs.	24
1. Kıbrıs'ın Türkiye İçin Taşıdığı Önem.	24

BEŞİNCİ BÖLÜM

Tarihi Mekanlar	29
1. LEFKOŞA	29
1.1. Bedesten	29
1.2. Selimiye Camii	30
1.3. Derviş Paşa Konağı	31
1.4. Haydar Paşa Camii	33
1.5. İplik Pazarı Camii	34
1.6. Büyük Han	34
1.7. Turunçlu Camii	35
1.8. Sultan Mahmut Kütüphanesi	35
1.9. Yeni Camii	36
1.10. Arap Ahmet Camii	36
1.11. Saray Önü Camii	37
2. MAGOSA	38
2.1. Canbulat Türbesi	38
2.2. Kertikli Hamam	39
2.3. Namık Kemal Zindanı	39
2.4. Lala Paşa Camii	40
2.5. Sinan Paşa Camii	41

3. GİRNE

42

3.1. Hz. Ömer Türbesi

42

3.2. Batık Gemi Müzesi

42

3.3. Halk Sanatları Müzesi

42

ALTINCI BÖLÜM

ŞEHİTLİKLER

43

6.1. Aleminyo Şehitliği

43

6.2. Bağlıköy Şehitliği

44

6.3. Boğaz Şehitleri Anıtı

45

6.4. Deniz Şehitleri Anıtı

46

6.5. Düzova (Üç Şehitler) Şehit Mezarları

47

6.6. Gazi Mağusa Çanakkale Şehitliği

48

6.7. Geçitkale Şehitliği

50

6.8. Karaoğlanoğlu Şehitliği

51

6.9. Küçük Kaymaklı Şehitler Anıtı

52

6.10. Lefkoşa Tekke Bahçesi Şehitliği

53

6.11. Muratağa – Sandallar – Atlılar Toplu Mezarlığı

54

6.12. Serdarlı Şehitliği

56

6.13. Şehitler Abidesi

57

6.14. Taşkent Şehitler Anıtı

58

6.15. Taşpınar Şehitliği

59

6.16. Türkeli Şehitliği Anıtı

60

6.17. Yeşilırmak Şehitliği

61

KAYNAKLAR

62

BİRİNCİ BÖLÜM

Başlangıcından 1960'a Kadar Kıbrıs

1) Dört Bin Yıl Öncesinden Bugüne Kıbrıs

Kıbrıs adının Finike kökenli olduğunu savunan tarihçiler vardır (1). Finike dilinde "kubru", "kıyı" anlamına gelmektedir. Finikelilerce bu adın kullanılması, Kıbrıs'ın Anadolu'ya "karşı bir kıyı" olmasından kaynaklanmaktadır. Prof.Firuzan Final ise araştırmalarında, bakır anlamına gelen "zabar" kelimesinden çıktığını, bunun Akatça dilinde Cypr olarak okunduğunu araştırmalarına dayandırmaktadır (2).

Türkiye'nin 40 mil yakınında Doğu Akdeniz'de bulunan ada tarih boyunca, Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının sıkıştırmaları ile doğmuştur. Yerbilimcilerin yaptıkları araştırmalara göre Kıbrıs adası Türkiye'ye, her yıl 2,5 cm. yaklaşmaktadır.

M.Ö. 1450 yılında Eski Mısırlıların egemenliği altına giren Kıbrıs, daha sonra da Hititliler tarafından fethedilmiştir. M.Ö.350'de Perslerin adaya egemen olduğunu görüyoruz. Finikeliler ve Asurlular da adanın hakimleri arasına girmişlerdir. M.Ö.58'de Romalılar adayı fethetmişlerdir. Roma İmparatorluğu'nun M.S.395 yılında ikiye bölünmesinden sonra ada, Doğu Roma İmparatorluğu'nun denetiminde kaldı.

M.S. 632 yılında adaya islâm fethinin, Suriye'den başladığını görüyoruz. Ancak Araplar, adada tam bir egemenlik kuramadılar. Haçlı Seferleri sırasında ada, 1191'de, İngiliz Kralı Aslan Yürekli Rişar'ın (Richard) denetimi altına girdi. Ancak kral adayı önce Templer Şövalyelerine sonra da Guy de Lusignan'a bıraktı

Lusinyenler (Lusignan) adayı 1489'a kadar egemenlikleri altında tuttular ve Katolik dinini yaygınlaştırdılar. Bu arada Cenevizler de adayı kısmen

denetimleri altında bulunduruyorlardı. Meml klerin bu dönem içinde, adanın bazı bölümlerinde etkili olduklarını ve adada İsl m eserleri bıraktıklarını görüyoruz. Daha sonra, 1432'den ba layarak, Venedik etkisinin, yavaş geliştiği görülür.

Ada artık Venedik korsanlarının denetiminde idi. Bu durum, Akdeniz'de üstünlüğünü ortaya koymaya ba layan Osmanlı İmparatorluğu'nu rahatsız ediyordu. II.Sultan Selim, Kıbrıs'ın fethinin zorunlu zorunlu olduğuna inanıyordu.

1 Temmuz 1570'de ba layan ilk  ıkarma, 1 Ağustos 1571'de kesin sonucunu verdi.

2) Kıbrıs'ın Osmanlı İmparatorluğu'na Katılı ı

Osmanlı İmparatorulu u 1571'de adayı aldığı zaman Kıbrıs Venediklilerin e emenli indeydi ve adada katolik dini etkiliydi. Ortodokslar Katoliklerin büyük baskısı altında, özgürlükten yoksundular. Türklerin adayı alı larında en çok Ortodokslar sevindiler.

Ada tarih boyunca Mısırlılardan Hititlere, Asurlulardan Araplara kadar değişik bölgesel g  lerin hakimiyetine girmiş, Doğu ve Batı Roma İmparatorluklarından g   almıştı. Bu nedenle çok karışık ve karmaşık bir toplumsal yapı sergiliyordu. Anadolu, Suriye, Ege ve Batı Roma'dan, hatta Afrika'dan gelenler Kıbrıs'ta, " e itlilik gösteren", heterojen bir sosyal doku olu turmu lardı.

Venedik denetiminden dolayı Katolik dini egemendi. Ortodokslar büyük baskı altındaydılar. Bu nedenle Türklerin gelişi, en çok Ortadoks inancında olanları mutlu etmişti.

Adanın, Mısırlılar, Hititler, Fenikeliler, Asurlular, Persler, Ptolemiler, Romalılar, Araplar, Bizanslılar, Lüsinyenler, Cenevizliler, Venedikliler ile süren serüveni, Türklerle son buluyordu.

1571'de Kıbrıs'ın Venediklilerden alınmasından sonra ada'da artık Türk varlığı yerleşmeye başlıyordu. Katolik ve Lâtin baskısından bunalmış olan diğer topluluklarda hoşnuttular. Ada artık Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olduğu için, 16. yüzyıldaki yükselme döneminin olanaklarından ve Osmanlı sınırları içindeki düzenli yönetimden adada yaşayan çeşitli guruplar da yararlanıyordu.

Ada korsanların elinden kurtarılmış, Kıbrıs'ta yerleşik bir "imparatorluk düzeni" hakim olmaya başlamıştı. Osmanlı İmparatorluğu içindeki bütün "kurumlar" Kıbrıs'ta da yerleşmeye başladı.

Osmanlı İmparatorluğu ilk aşamada 30.000 Andolu insanını düzenli bir biçimde adaya yerleştirdi. Meslek gurupları, "biribirlerini tamamlayacak" bir biçimde seçilerek gönderiliyordu. Demirciler, marangozlar, dericiler, terziler, kuyumcular, ayakkabıcılar, dokumacılar, hayvan, tahıl ve meyva yetiştiriciler, taş ustaları bunların başlıcalarıydı.

Bir korsan adası olan Kıbrıs artık hukuki, ekonomik ve kültürel olarak hem daha özgür, hem de daha düzenli bir yapıya kavuşmuştu. Osmanlı İmparatorluğu'nun ünlü "vakıflar" yönetimi Kıbrıs'ta yerleştirilmişti. Bu "Vakfiyeler", arada bazı boşluklar olmasına karşın bugüne kadar süre gelmiştir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde adada su yolları, hanlar, köprüler, camiler, çeşmeler ve yeni yollar yapıldı. Bunların bir kısmı bugün de ayaktaadır.

3) Kıbrıs'ta Türklerin Rumlarla ve İngilizlerle Çatışmaları

Kıbrıs 1878'de İngiliz yönetimi altına girmeden önce de adada özellikle, Rumların Ortodoks Kilisesi aracılığı ile Türklere (ve Müslümanlara) karşı sistemli bir hareketinin bulunduğunu görüyoruz. Ancak 1878'de adaya İngiliz

yönetimi geldikten sonra Rumlar Ortodoks Kilisesini, adada Rum hakimiyetini sağlamak için çok daha rahat kullanmaya başlamışlardır.

Bilindiği üzere Yunanistan, başta İngiltere olmak üzere, büyük Avrupa ülkelerinin kukla yöneticilerinin denetiminde idi. İngilizler adaya gelince, Yunanistan üzerindeki bu etki ve denetimleri, Kıbrıs adası ile "bütünleştirilerek" yürütülmeğe başlanmıştır.

Güney Ege adalarının, Girit'in ve Kıbrıs'ın stratejik deniz ticaret yolları üzerinde bulunması, Süveyş Kanalı'nın açılmasından sonra daha da önemli olmuştur. Kıbrıs, Doğu Akdeniz'de, Orta-Doğu petrol bölgesine yakınlığı dolayısıyla da , yüzyılın başından sonra, bölgedeki stratejik önemini korudu.

İngilizlerin bu politika çerçevesinde, "kendi denetimleri altındaki Atina yönetimleri ile Kıbrıs adasında izledikleri politikayı birleştirmeleri çok doğaldı. Özellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra, Kıbrıs ile Anadolu arasındaki ekonomik, sosyal ve kültürel bağları koparmaya çalışmak istemeleri", bölgesel politikalarının doğal bir sonucu idi.

Birinci Dünya Savaşı'nda Kıbrıs'ı Osmanlı İmparatorluğu'na karşı bir üs olarak kullandılar. İkinci Dünya Savaşı'nda, Almanlar tarafından işgal edilen Ege adaları ve Yunanistan'a karşı Kıbrıs yine kullanıldı.

Bütün bu gelişmeler olurken Kıbrıs'taki Rumlar ve Ortodoks Kilisesi, adada Türk varlığını (ve Müslümanlığı) zayıflatmak için "doğal bir ortam" bulmuşlardır. Bu ortamı kullandılar. Lozan'da Kıbrıs'a ilişkin verilmiş olan kararlar da Rumların işine yarıyordu.

Hem Türk nüfusun azaltılması bakımından,

Hem de Türklerin ekonomik durumlarının zayıflatılması bakımından bu gelişmeleri kullandılar.

1878'de nüfus ve ekonomik olarak egemen unsur olan Türkler, bu tarihten sonra zemin kaybetmeye başlamalarına rağmen direnç göstermişlerdir.

Rumların adayı Yunanistan ile birleştirme çabaları (Enosis) 19. yüzyıla kadar gider. Bu hareketin öncülüğünü, hep Ortodoks Kilisesi yapmıştır.

Kıbrıs Türkleri, adanın Anadolu'ya yakınlığı dolayısıyla, dışardan yardım gelmese bile, kendi girişimleri ile destek sağlamışlardır. Zaten denizin karşı yakasında (Anadolu'da) çok sayıda Kıbrıslı Türk'ün yaşamakta oluşu, bu ilişkiyi doğal olarak sağladı. Akrabaları, bölünmüş aileler, gönüllü destek verebiliyorlardı.

Kıbrıs'ta ilk Türk gazetesi 1889'da yayınlandı (Saded gazetesi). Türklerin İngiliz yönetimi ile olan ilişkilerinde de, Türk-Rum sorunları konuların başında geliyordu. Türk arazilerinin sistematik bir biçimde Rumlar ve İngilizler tarafından ele geçirilmekte oluşu, büyük sorunlar yaratıyordu.

19.yüzyılın sonlarında Türkler, Rumların baskısını İngiliz yönetimine sürekli şikayet etmeye başladılar (1885). Türkler, Rumlarla eşitlik istiyorlardı; Rum baskısından yakınıyorlardı. Türkler bu tarihte (1885), Rum baskısına karşı mitingler düzünlediler. Rumların "Enosis" taleplerinden büyük rahatsızlık duyuyorlardı

Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkan Savaşları nedeni ile güç durumunda kaldığı yıllarda(1911'i izleyen yıllar), Rumlar adada Türkler üzerindeki baskılarını arttırdılar. 1911 yılında büyük bir miting düzenlediler.

1912'de Rumların Türklere saldırdığını görüyoruz. Osmanlı İmparatorluğu'nun Trablusgarp'ta İtalya'ya yenilgisi, bunda önemli rol oynadı.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında toplanan Paris Konferansı dolayısıyla, Rumlar hem Enosis girişimlerini, hem de Türkler üzerindeki baskı ve saldırılarını yaygınlaştırdılar. Yenilen Osmanlı İmparatorluğu parçalanırken

Rumlar da, bir İngiliz sömürgesi konumunda olan Kıbrıs'ta Türklerin varlığını ortadan kaldırmak istiyorlardı.

Rumların bu girişimlerine karşı ada Türkleri 10-12 Aralık 1918'de Lefkoşe Ulusal Türk Kongresi'ni topladılar. Ulusal Kongre'ye 190 delege katıldı. Kongre'de, adanın Yunanistan ile birleşmesine karşı çıkma kararı alındı. Adanın tekrar Osmanlı İmparatorluğu'na geri verilmesi isteniyordu.

Kıbrıs Türklerinin siyasal örgütlenmesinde, 1924 yılında Kıbrıs Türk Cemaat-ı İslamiyesi önemli bir adımdır. Osmanlılık yerine Türk Cemaati ifadesi, yeni bir siyasal kimliği ortaya koyuyordu. Çünkü artık Anadolu'da, Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştu.

Adadaki bu girişim, Kıbrıs Türklerinin, Türkiye Cumhuriyeti eşgüdümünde bir değişime, gönüllü olarak girdiklerini gösterir.

Zaten 1919-1922 arasında Anadolu'daki Ulusal Kurtuluş Savaşı sırasında da Kıbrıs Türkleri Anadolu'ya destek girişimlerinde bulunmak için çaba göstermişlerdir. Anadolu'ya yaydım etmek çabası içinde bulunan Kıbrıs Türklerinin çoğu da İngiliz yönetimi tarafından tutuklanmışlardır.

Kıbrıs'taki Türk gazeteleri, Anadolu devrimine yoğun destek veren yayınlar yaptılar, gönüllü kuruluşlar ise para toplamak için etkinliklerde bulundular. Anadolu'daki Türk-Yunan Savaşı, adanın bir İngiliz sömürge yönetiminde bulunmasına karşın, Türk-Rum çatışmaları biçiminde adaya yansımıştır.

4) Lozan Sonrasında Kıbrıs Türkleri ve Bir Benzerlik

Lozan antlaşması ile Kıbrıs'ın İngilizlere bırakılması adada Türklerin durumunu kötüleştirdi. Daha önce de belirtildiği gibi Türkleri adadan ayrılmaya zorlayan maddeler Lozan antlaşmasına konu. Rum ve İngiliz baskısı ile çok sayıda Türk'ün adadan ayrıldığını görüyoruz. Adada kalanlar ise, İngilizler ve Rumlar karşısında direnmişlerdir.

Bu arada, Lozan'daki "Musul Meselesi" ile 10-11 Aralık 1999 Helsinki Doruğu'ndaki kararlar arasında ilginç benzerlikler ve paralellikler bulunmaktadır.

Lozan'da Türkiye ve İngiltere'nin Musul konusunda anlaşamamaları, Lozan antlaşmasının üçüncü maddesine bir ekleme yapılmasına yol açtı. "Türkiye ve Irak (İngiltere) arasındaki sınır, anlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra dokuz ay içinde, Türkiye ve İngiltere arasında görüşmeler yolu ile çözülecektir. Anlaşma sağlanamaması durumunda konu Milletler Cemiyeti'ne götürülecek ve orada çözüme kavuşturulacaktır".

Bu ekleme, 10-11 Aralık 1999'da Helsinki Doruğu'nda, Türkiye'nin "koşullu adaylığına" getirilen "koşulları" anımsatmaktadır. Türkiye'nin önüne konan koşullarda dolaylı olarak; "Türk-Yunan sınır anlaşmazlıkları (Ege) 2004 yılına kadar görüşmeler yolu ile çözülemediği takdirde uluslararası kurumlarda (Lahey Yüksek Adalet Divanı) çözülecek" denmektedir.

Bu koşul Kıbrıs için de şu şekilde yorumlanabilir; Türkiye'nin önüne, "Kıbrıs uyuşmazlığı çözülme de, Kıbrıs'ın (Güney Kıbrıs Rum Yönetim) A.B. ye alınacağı" ifade ediliyor. Eğer Kıbrıs (GKRY), Kıbrıs adasının bütününe temsilen AB'ye alınabiliyor ise, KKTC (ve Türkiye) ile Kıbrıs'ta sınır uyuşmazlığı, AB'nin bir "iç sorunu olarak", AB tarafından çözüme götürülecek anlamına gelir.

Avrupa Birliği'nin Kıbrıs'a ilişkin politikası ise, Ankara'daki yetkililerin (S.Demirel, M.Yılmaz, B.Ecevit) tarafından da 1990-1999 tarihleri arasında defalarca kamuoyu önünde açıkladıkları gibi tek yanlıdır. Bunu yalnız Türk yetkililer değil, B.M.Genel Sekreteri de net bir biçimde ortaya koymuştur; AB, Kıbrıs (Rum) Cumhuriyeti'nin tam üyelik başvurusunu görüşeceğini açıkladıktan sonra Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Peres de Cuellar, "AB'nin bu tutumu bütün parametreleri değiştiriyor ve uyuşmazlığı daha da çözümsüz duruma sokuyor" demiştir.

İnsiyatifin AB'nin "denetimine geçirilmesinden" BM.Genel Sekreteri bile rahatsızlık duyuyordu. Çünkü Yunanistan AB içinde bulunduğundan ve AB'nin de o güne kadar olan Kıbrıs politikası Türkiye karşıtı olduğundan. Türkiye üzerindeki tek yanlı baskının daha da artacağı korkusu B.M.Genel Sekreterini bile korkutmuştu.

Tekrar düne dönelim; Kıbrıs'ta Lozan'a karşın önemli bir Türk nüfusu kalmıştı. 1571'den beri adayı yurt olarak benimsemiş insanlardı. Lozan'daki olumsuz sonuçlara karşın adadaki varlıklarını sürdürmekte kararlıydılar.

Yavaş yavaş siyasal örgütlenme gereğini duyuyorlardı. Anadolu'daki Kemalist devrim ve Cumhuriyet'in gelişmekte oluşu, Lozan'daki olumsuz kararlara rağmen Kıbrıs Türklerini cesaretlendirmişti. Yunanistan'ın Anadolu'daki yeni Türk Cumhuriyeti ile bir paralellik kurma ümidi doğmuştu. Ama İngiliz sömürgesi altında yaşamaktaydılar.

1930 yılında yapılan yerel seçimlerde birlikte hareket ettiler. 1931 yılında Kıbrıs Türkleri Ulusal Kongresi'ni topladılar.

Aynı yıl (1931), Rumların Enosis için yeniden hareketlenmeye başladığını görüyoruz.

1942 yılında Dr.Fazıl Küçük'ün Halkın Sesi gazetesini yayın hayatına sokarak İngiliz sömürge yönetimine ve Rumlara karşı yeni bir ivme kazanılmasına yol açtı. Yine aynı yıl (1942) Katak (Kıbrıs adası Türk azınlığı kurumu) oluşturuldu. Bu örgüt çevresinde bir dayanışma sağlandı.

Katak hem İngiliz sömürgeciliğine, hem de Rumların Enosis isteklerine karşı direniyordu. Amaç, Kıbrıs'ta Türk varlığını sürdürmek ve Türk halkının haklarını savunmaktı.

İkinci Dünya Savaşı boyunca Kıbrıs adası, İngiltere'nin bir askeri üssü olarak kullanıldı. Savaş dolayısıyla ilgi bu alana çekilmişti. Almanlar Ege

adalarına ve Yunanistan'a kadar geldikleri için Türkler üzerindeki baskı hafiflemişti. Türkler içerde girişimlerini sürdürüyorlardı. 1944 yılında Dr. Fazıl Küçük'ün öncülüğünde Milli Parti kuruldu. Bu parti adını daha sonra, Kıbrıs Türktür Partisi olarak değiştirdi.

Yine bu yıllarda Türkler, işçi örgütlenmelerine de gittiler. Amele Birliği (İşçi Sendikası) kuruldu. Adı 1943'te Yapıcı ve Amele Birliği olarak değiştirildi. 1945'te, Kıbrıs Türk İşçi Birlikleri Teşkilatı kuruldu. Tarım sektöründekiler de Türk Çiftçi Birliği'ni kurdular.

Bu yıllarda Kıbrıs Türkleri arasında örgütlenme eylemlerinin arttığını görüyoruz. Aynı ayrı kurulan örgütler 1949'da, Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu adı altında toplandılar.

Bu kurum uzun yıllar, Kıbrıs Türk halkının ayakta kalıp direnç göstermesinde çok önemli görevler üstlenmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

1960 ve Sonrası

1960 öncesi yıllarda Kıbrıs Türk halkının kendi self-determinasyon hakkını ısrarla savunması "Enosis" yolunu kapamıştı. Yunanistan'ın Enosis'e götüren yolları açmaya çalışması Türkiye ve Yunanistanı karşı karşıya getirmişti. İki ülke de NATO üyesiydi ve soğuk savaşın tırmandığı yıllar yaşanıyordu.

ABD, İngiltere'nin yanında devreye girdi. Artık yeni bir formül aranıyordu. Bu formül şu öğeleri içermeliydi:

Ada üzerinde Türkiye ve Yunanistan arasında denge sağlanmalıydı.

İngiltere'nin stratejik çıkarları korunmalı idi.

Ada, Batı Bloku'nun (Türkiye-Yunanistan-İngiltere) denetimi dışına çıkmamalıydı.

Adadaki Türk ve Rum halklarının güvenceleri, Türkiye ve Yunanistan tarafından sağlanmalı idi.

Kıbrıs'ta tarihsel bağlarla anavatanlarına bağlı iki halkın (Türk ve Rum halkının) bulunması, imparatorluğu tasfiye yoluna giren İngiltere'nin bir bakıma, "kendi hükümlerlik (garantörlük) haklarını Türkiye ve Yunanistan'a devretmesi (paylaşması)" zorunluluğunu ortaya çıkarıyordu.

Bu konuda en sağlıklı değerlendirmeyi, bölgeyi çok iyi tanıyan İngiliz araştırmacı ve tarihçi Dr.Andrew Mango yapmıştır. Kendi ifadesi ile; "Bugün (2000) Kıbrıs'ta bir Türk Devleti'nin bulunması, İngiltere'nin geri çekildiği topraklardaki Türk halkının ve varlığının korunması içindir" demektedir(9). Dr.Mango Kıbrıs konusunu dünyada en iyi bilen 2-3 araştırmacıdan birisidir. Kendisi, bu konudaki 40 yıllık birikimi ile bu doğru sonuca varmıştır

Dr.Mango'nun bugün (2000) vardığı bu sonuç, 1960'lara yaklaşırken henüz açık olarak "telaffuz" edilmiyor ama "realpolitik" olarak el yordamı ile hissedilebiliyordu.

İngiltere İmparatorluk topraklarını terkederken bu toprakların "gerçek sahiplerine" devredilmesi sıkıntıları, 1950'li yılların sonlarında Kıbrıs'ta, hem de iç çatışmalarla birlikte kanlı bir biçimde yaşanmaktaydı.

Zürih ve Londra konferansları, hem adada, hem de Türkiye ile Yunanistan arasında, "yeni dengeleri" yerli yerine oturtmak için yapıldı.

1. Belirsizlik, Haksızlık ve Acılı Yıllar; 1964-1974

103 köye yayılmış, büyük kentlerde etrafları tel örgülerle çevrilmiş yokluklar ve ızdıraplar dönemi başlıyordu. Rum saldırıları da, her fırsatta

sürüyordu. Rumlar sürekli silâhlandıkları gibi Yunanistan'dan da adaya asker ve silâh geliyordu.

Adada İngiliz askerleri (üsleri) vardı ve bunlar Türkleri koruyamıyordu. Ortadan kaldırılan anayasaya göre başkan yardımcısı olan Dr.Fazıl Küçük Türkiye'den yardım istiyordu (14).

Anayasa Mahkemesi Başkanı Prof.Forsthoff bir açıklama yaparak Rum tarafını, "Anayasayı işlemez duruma soktuklarını belirterek" suçladı.

Çok sayıda ölü, yaralı ve kayıp Türk vardı. Adada tam bir kaos yaşıyordu. Yaşananlar dünya basınında da çıkıyordu.Türkiye'de ise büyük heyecan vardı. Rumların Türklere saldırımları ve anayasayı ortadan kaldırmaları büyük tepki doğurmuştu. Büyük gösteriler yapılıyor, gazeteler manşetlerini bu haberlerle dolduruyordu. Kıbrıs'taki Türk alayı da "mahsur" durumdaydı. Çok kritik günler yaşıyordu.

1964'te B.M.Bariş Gücü askerleri adaya geldi. Bunların Rum saldırılarını engellemekten çok Rum tarafına "büyük gelir sağladığını" görüyoruz. Bariş gücü, daha çok ara bölgelerde ve iki tarafı ayıran Yeşil Hat üzerinde görev yapıyordu. Etkili bir askeri güç olmaktan çok, üniformalı turistler durumundaydılar. Esas olarak Rum tarafına "muhatap" oluyorlardı.

BM, iki taraf arasındaki sorunları çözmek üzere, bir de gözlemci atamıştı.

Türklere silâhlı saldırılar yanında tam bir ekonomik ambargo uygulanmaktaydı. Açlık tehlikesi baş göstermişti. İlaç ve gerekli maddeler bulunamıyordu.Türkler tam bir sefaletin içine itilmişlerdi.

Türkler bölge bölge direnişe başlamışlardı. Bunların en önemlisi Erenköy bölgesinde oluştu. Burada küçük bir Türk kantonu kurulmuştu. Türkiye'den de gönüllü destek geliyordu. Daha çok, Türkiye'deki Kıbrıslı Türklerden oluşan gençler, Rum baskısına rağmen, Anadolu'dan bu bölgeye gizlice geliyorlardı.

Grivas 10.000 kişilik bir ordu ve zırhlı birlikler ile bazı Türk bölgelerine saldırdı. Türkiye de jet uçaklarını göndererek buna karşılık verdi. Yunanistan'dan sonra Türkiye de artık "işin içindeydi". Türkiye'nin bu sınırlı müdahalesi bile Rumları biraz sindirdi.

1964 yılında şiddetlenen ve 1974'e sürecektir olan olaylarda 1964 bir köşe taşıdır. (10) yıllık esaret dönemini belirleyen öğelerin çoğu bu yıl ortaya konmuştur.

2-)1964'te neler oldu?

Rumlar adada fiili bir denetim sağladı, çünkü silâhlıydılar ve Türklerden çok fazlaydılar. Ayrıca hazırlıkları vardı.

Ankara hükümeti pasif kaldı. Fiili olarak Türk jetlerinin "sınırlı hareketi" ve Erenköy'e destek göze batan gelişmelerdi.

Yunanistan adaya çok sayıda asker ve silâh soktu. Yunan jetleri de Türklere saldırdı.

Türkiye'de sivil örgütler büyük eylemler yaptılar. Ancak bunlar, hükümete yansımada

Amerika ve İngiltere aktif olarak devredeydiler.

Makarios, Sovyetler Birliği'ni ve Bağılantısız Ülkeleri kendi taraflarına çektiler.

Rumlar Türklere hem saldırdılar, hem de ekonomik ambargo getirdiler. İstedikleri oluyordu. Bunun için bu gidişi durduracak bir "dış müdahaleye" karşı çıktılar.

İnönü Hükümeti, diplomatik girişimlerden yarar sağlayamadı, Kıbrıs Türkleri ezildiler, saldırılara uğradılar. Oysa Türkiye garantör ülke idi.

B.M.de, ABD ve İngiltere ile ikili ilişkilerde NATO'da çok sayıda görüşmeler yapıldı. Türklerin durumunu düzeltecek ve Rumları durduracak bir sonuç alınamadı.

Batı Dünya'sı genellikle kayıtsız kaldı. Ortaya çıkan tepkiler, olayların boyutunun çok altında idi.

Rumların saldırgan tutumuna karşın BM ve Batı, Mart 1964'de yaptığı hatayı sürdürdü. Kıbrıs Cumhuriyeti'ni işgal eden iki taraftan birini, "meşru yönetim" olarak kabul etti. Zaten bu haksız ve yanlış tutum, Rumların saldırganlığını da özendirdi.

Makarios ile Atina ve Eoka arasında, bazen görüş ayrılıkları olmasına rağmen, esas amaçları olan "Enosis"te birleşiyorlardı. Makarios "adayı Helenleştirmekten" söz ederken, bazen, Yunanistan'la bütünleşme amacından biraz ayrılıyordu. Aradaki fark, birinde iki Helen devleti, diğesinde ise tek bir devlet anlayışı bulunması idi.

B.M. gözetiminde 10 yıl sürecek ve Türklerin adada "bir açık hava hapisanesi" konumunda tutulmalarına yol açacak olan sürecin temel taşları 1964 yılında atılıyordu.

Rumların hedefi çok açıktı; 1963 yılında hazırlanan Akritas Plânı doğrultusunda, Türkleri Kıbrıs'tan kaçırarak "Enosis'e varmak istiyorlardı. Bu amaç için de;

Uluslararası anlaşmaları hiçe sayıyorlar,

Türlere karşı, sürekli olarak insanlık dışı eylemlerde bulunuyorlardı.

Batı, gereken sonuç alıcı tepkiyi vermiyor, Ankara hükümetleri de "pasif" bir politikayı benimsiyordu.

Ve bu arada olan, Kıbrıs Türklerine oluyordu. 1967-1974 döneminde, Atina'da, Batı'nın itibar etmediği Albaylar Cuntası bulunmasına rağmen Ankara, sonuç alıcı gereken hamleleri yapamamıştı.

Bunu yapması için, Eokacı Nikos Samson'un, işi kısa yoldan halletmek için büyük bir çılgınlık girişiminde bulunması gerekmişti. Bu çılgınlığın arkasında ise; Atina'daki Albaylar Cuntası vardı.

Zayıflayan konumlarını güçlendirmek için, Makarios'un "sabırlı ve dengeli bir biçimde yürüttüğü, adayı Helenleştirme politikasını" bozdular ve işi kestirmeden çözmek istediler.

Bu ise, hem kendilerinin, hem de adadaki Rum denetiminin sonunu hazırlayan bir serüven oldu.

3-)Türkiye Hazırlanma Gereğini Duyuyor

1963 olaylarından başlayarak Makarios'un ve Rumların amaçlarının Enosis olduğunun 63'ü izleyen yıllarda iyiden iyiye açığa çıkması, Kıbrıs Türklerinin çaresizliği, Türkiye'nin "müdahale olanaklarının" sınırlı oluşu, Türkiye'de hem orduyu, hem de hükümetleri "hazırlanmaya götürdü". 1964'te Başkan Johnson'un İnönü'ye yazdığı mektup bunda etkili olmuştu.

Türkiye Enosis'e izin vermeyecek ve Kıbrıs Türklerinin adada ki "varoluşlarının sürmesini" sağlayacaktı. Ufuktaki büyük tehlike açık açık görülmeye başlamıştı.

Türkiye Kıbrıs'ın bir Yunan (veya Rum) adası olmasına izin veremezdi.

Tırmanmakta olan Rum saldırılarının "durdurulması" için "fiili müdahale" olasılığı giderek artıyordu. Önünde sonunda, Enosis'e set çekmek için askeri müdahale hazırlıkları başladı. Ordu, çıkarma gemileri yapımını sürdürüyordu.

Zürih ve Londra antlaşmalarına göre Türkiye, İngiltere ve Yunanistan ile birlikte, "Kıbrıs üzerinde garantörlük hakkı olan bir ülkedi. Üstelik Kıbrıs Anadolu'ya 40 mil yakınlıkta, Doğu Akdeniz'de olağanüstü stratejik bir konuma sahipti. Bölgenin en büyük ölçekli ülkesi olan Türkiye, güneyindeki "ulusal çıkar alanına" sahip çıkmak zorundaydı.

Ege adaları zaten kaybedilmişti. İmroz ve Bozcaada dışındaki tüm adalarda Yunan bayrağı dalgalanıyordu. Kaş'ın birkaç mil yanındaki Meis bile bunlardan birisi idi. Oniki ada ise, bir hediye olarak 1947'de Yunanistan'ın çebine konmuştu.

Türkiye yanbaşındaki koskoca Kıbrıs adasını da Yunanistan'a (Rumlara) kaptıramazdı. Batı'da Ege yavaş yavaş, Yunanistan tarafından tamamen kapatılmıştı. Türkiye, hiç olmazsa güneyden, Akdeniz'den "nefes" almak istiyordu. Enosis, Türkiye'nin güney çıkışının da kapatılması demekti.

Türkiye, geçen yüzyıldan beri süren "megali idea" ya dur demek gereksinimin, duyuyordu. Yunanistan ile sürekli sorun yaşanmıştı ve yaşanıyordu da. Atina'nın içten içe yürüttüğü Türkiye karşıtı, politika, 1963 olaylarından başlayarak "fiili bir baskıya" dönüşmüştü.

Bütün bu değerlendirmeler, Türkiye'nin "Kıbrıs işini sıkı tutması" sonucunu doğuruyordu. Ordu, bu konuda, hükümetlerin bir adım önünde bulunuyordu.

Öte yandan Dr. Andrew Mango'nun da belirttiği gibi(15) İngiltere Kıbrıs'ın idari ve siyasi yönetiminden, bir sömürgesinden geri çekilmişti. Kıbrıs'taki Türk varlığının siyasal, askeri, sosyal ve kültürel olarak korunması Türkiye'nin en doğal hakkı idi. Üstelik Zürich ve Londra antlaşmalarından kaynaklanan garantörlük hakkı vardı.

Türkiye'de, Kıbrıs'tan kaçmak ve göçmek zorunda kalan Kıbrıslı Türklerin sayısı, adadakilerden daha fazla idi. Ada yalnız Türkiye'nin değil, Türkiye'deki Kıbrıs Türklerinin de bir parçası ve uzantısı idi.

BM; ABD ve Avrupa ise, daha çok, özevlatları olarak gördükleri Rumlara meylediyorlardı. Bu haksızlığa karşı durabilecek tek ülke ise Türkiye idi. Türkiye Girit'te; oniki adalarda, Batı Trakya'da yaşadığı haksızlıkları bir daha yaşamak istemiyordu.

Kıbrıs Türkleri konusunda yavaş yavaş bilinçlenen Türk kamuoyu da Ankara'daki siyasileri etkiliyordu. Sivil toplum örgütleri büyük bir "refleks" gösteriyorlardı. Kıbrıs Türklerine yapılan saldırılar ve Enosis çabaları Kıbrıs sorununu "ulusal bir sorun" yapmıştı. Ordunun duyarlılığı yanında, Meclis ve hükümetler de Kıbrıs sorununa duyarsız kalamazlardı.

Bütün bunlar, Türkiye'nin yaklaşan tehlike karşısında "hazırlık yapmasını" zorunlu kıldı. Türkiye artık Yunanistan'ın Ege'den sonra Doğu Akdeniz'de de genişlemesini sürdürmesine evet demeyecekti

Kıbrıs üzerinde, Türkiye ve Yunanistan arasında 1960'da kurulan "denge" Türkiye aleyhine bozulmamalı idi.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Türkiye Enosis'i önlüyor; 1974 ve Başlayan Yeni Dönem

1. 1974'e Beş Kala Durum Nasıldı?

1974 öncesi yıllarda Makarios ve Rumlar artık 1964'te elde ettikleri fiili avantajları sonuçlandırmaya başlamışlardı. Türkleri, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran iki ortaktan biri olarak değil, Rum yönetiminde yaşamaya mahkûm bir "azınlık" olarak değerlendiriyorlardı.

En fazla "sınırlı yerel otonomi" verebileceklerini söylüyorlardı. Eğer Türkler bunu kabul etmiyorlarsa, adayı terketmekte serbestiler. Adayı, bir Rum adası olarak görmeye kendilerini alıştırmışlardı.

Yunanistan'dan aldıkları silâhlar dışında,Çekoslavakya başta olmak üzere bazı ülkelerden önemli silâhlar almışlardı. Çok avantajlı bir konumdaydılar.

Cumhuriyet 1963'te tamamen ortadan kalkmış olmasına rağmen, Rum yönetimi "meşru yönetim" olarak tanınıyordu.

Türkler adada küçük adacıklar halinde dağınık durumdaydılar. Bazı bölgeler Türklerin denetiminde bulunmasına karşın ekonomik ambargo vardı ve çok zor koşullar içinde yaşıyorlardı. Türklerin dirençlerinin yavaş yavaş tükeneceği inancı Rumlarda hakimdi.,

Barışın görüşmeler yolu ile ve eski anayasal statüye döndürülerek sağlanmasını, "sürekli sabote edebiliyorlardı, Türkiye'yi ve Kıbrıs Türklerini oyalayabiliyorlardı"

Türklerin içinde kaldıkları bu haksızlığa karşı, dış dünyadan bir baskı da gelmiyordu.

Türkiye'de Ecevit başbakan olmuştu. Türkiye'nin Batı ile ilişkilerinde, sosyal demokrat Ecevit'in bakış açısı farklı idi. Ortağı Erbakan ise, farklı nedenlerle Batı'ya soğuk bakan bir siyasal partinin lideri idi. Türkiye'deki bu değişim rüzgâr, Ankara'nın Kıbrıs politikasına da yansıtıyacaktı.

Türkiye'de zaten 1963'den beri, adadaki durumla ilgili olarak büyük bir "rahatsızlık birikimi" oluşmuştu. Rumlar adadaki Türk toplumunu ezmek ve baskı altında tutarak Türkiye'nin dış politikasında "belirgin bir zaaf psikolojisinin" hissedilmesine neden olmuşlardı. Kuşkusuz Atina, Makarios'la aralarındaki bazı sorunlara karşı adaya büyük askeri destek sağlamıştı.

Makarios'un ve Atina'nın uluslararası ilişkilerdeki konumları çok farklı olmasına karşın,

Adanın Rum denetimi altına girmesi,

Kıbrıs ile Yunanistan arasında bütünleşme çabalarının yürütülmesi açısından "ortak bir çizgi" vardı. Diğer yandan;

Makarios "Bağılantısızlar" gurubu içindeydi. Moskova, Belgrad, Havana gibi merkezlere yakındı.

Atina'daki Albaylar Cuntası ile Moskova çok soğuk, buna karşılık ABD ile ılımlı ilişkilere sahipti. Batı Avrupa Atina'ya mesafeli idi. Batı Avrupa Albaylara soğuk bakmasına karşı Yunanistan'ı dışlamamıştı. Cunta'yı "geçici" olarak görüyorlardı. Herşeye rağmen Yunanistan, "tarihsel ve kültürel nedenlerle" Batı'nın bir parçası olarak görülüyordu. Aynen Franco İspanyası gibi.

Kıbrıs'ta Makarios "oyununu çok iyi oynuyordu". Uluslararası ilişkilerde "hem batı, hem de Bağılantısız Ülkelerle" sıcak ilişki içindeydi. Moskova da Makarios'a yakındı. Batı, Sovyetler Birliği ve Bağılantısızlar, üçü de Makarios'un "yakın bulunduğu" gruplardı.

Batı'nın Hellenizm'e bakış açısı,

Adanın NATO dışında oluşu ve "Bağılantısızlar" içinde bulunuşu

Ortodoks dünyasının (ve Hristiyan dünyasının) Makarios'un arkasında oluşları,

Makarios'un, bu "çelişkiler içinde" her tarafı birden idare edebilmesinin temel nedenleri idi.

Ayrıca ABD'deki Yunan lobisi de Makarios'un arkasındaydı. Makarios işi zamana bırakmış, kendi deyimi ile, "Kıbrıs Türklerinin Akdeniz'in kızgın güneşi altında tereyağ gibi erimelerini" bekliyordu. Acelesi yoktu, zaman onun lehine çalışıyordu. Bu nedenle toplumlararası görüşmelerden bir sonuç çıkması kesinlikle olanak dışı idi. Makarios eline geçirdiği fiili ve diplomatik avantajları bırakmayacaktı.

ABD ve Batı Avrupa Kıbrıs'ta Rumların 1963'den beri oluşturdukları fiili durumu "yavaş yavaş benimsemeye ve kabullenmeye" başlamışlardı. "Karşı taraf" olan Türkiye ise bu dönem içinde "oldukça pasif" bir politika izlemişti. Makarios ve Rum Yönetimi bu avantajlarını iyi değerlendiriyordu. B.M.in misyonu "rutin" bir işlem halini almıştı. Kimse elini taşın altına sokmak istemiyordu.

Bu konjonktür içinde "elini taşın altına sokması gereken" Ankara idi.

1974'te Rumlar arasında iç politik çatışma ve iktidar kavgası şiddetlendi. EOKA ile Makarios arasında ipler kopmuştu. Nikos Sampson, Grivas'ın Ocak 1974'te ölümü ile Makarios'a cephe aldı. Sampson bir terorist ve iktidarı ele geçirerek Enosis'i kısa yoldan sağlamak ve Atina'daki Albaylar Juntası'na prestij kazandırmak istiyordu. Junta da Sampson'un arkasındaydı. Nikos Sampson bir özelliği de aşırı bir "Türk düşmanı" olması idi. Birçok cinayete karışmıştı.

Atina'nın kontrolündeki Eoka ve Nikos Sampson 15 Temmuz 1974'de Makarios'u devirmek için saldırıya geçti. Atina'nın tam desteğini alan Nikos Sampson'un iki hedefi vardı;

İktidarı olan Makarios'tan almak

Türkleri adadan temizleyerek Enosis'i gerçekleştirmek.

Ve Sampson iktidarı ele geçirdi, Makarios bir İngiliz helikopteri ile adadan kaçtı.

Makarios'un akıllıca ve ince hesaplarla başarılı bir biçimde yürüttüğü, adayı Rumlaştırma politikası, Rumlar arası çatışma sonucu yara alıyordu.

Rumlar çok büyük bir hata yapmışlardı, aralarında hem iktidar, hem de Enosis kavgasına tutuşmuşlardı. Adada hem Rumlar arasında, hem de Rumlarla Türkler arasında kanlı çatışmalar başlamıştı.

2. "Müdahale" Türkiye İçin Kaçınılmazdı

Ankara artık pasif kalamazdı. TBMM karar aldı, Ecevit İngiltere ile birlikte "müdahale" yapmak için Londra'ya gitti Londra birlikte müdahaleyi kabul etmedi.

Ve Türkiye 20 Temmuz 1974'de deniz ve hava kuvvetleri ile müdahale etti, adaya çıktı. Bu müdahale Türkiye'nin Zürih ve Londra antlaşmalarından doğan "hakkı" idi. Garantör bir ülke olarak 1963'te yapması gerekeni ancak 1974'te yerine getirebiliyordu.

1963'ten beri Makarios'un ve Rumların adada yürüttükleri uygulamalar ve izledikleri politikalar, Rumların hiçbir zaman 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'ne dönmeyeceklerini Ankara'ya göstermişti. Ankara artık adada yeni bir yapılanma istiyordu ve bu yapılanma şu hedefleri gerçekleştirmeliydi;

- a. Adanın Yunanistan ile birleşmesi önlenmeliydi.
- b. Kıbrıs Türkleri "Türkiye'nin doğrudan güvencesi altına" alınmalı idi.
- c. Adadaki Yunan ve Rum askeri birikimine karşılık, "askeri bir denge" sağlanmalı idi.

Dr.Andrew Mango'nun daha önce ortaya koyduğu gerçekçi yaklaşım, 1963-1974 dönemindeki "boşluk" dışında, gerçekleşiyordu. İngiltere sömürgelerinden çekilirken bu sömürgeler gerçek sahiplerinin eline geçiyordu(16).

Diğer bir bakış açısı ile de; 1960'da Kıbrıs'ta Türkler ve Rumlar (Türkiye ve Yunanistan) arasında barış yolu ile kurulan denge 1974'te, Rumların ve Atina'nın ihtirasları sonucu, bu defa silâhların gölgesinde gerçekleşiyordu.

Bu yöntemle sağlanan denge'nin sorumlusu ne Türkiye, ne de Kıbrıslı Türklerdi. 1963 yılında Anayasa'yı ve Kıbrıs Cumhuriyeti'ni silâh zoru ile ortadan kaldıran Rumlar ile bu davranışa "kapalı destek veren" Batı idi.

Türkiye bu müdahalesi ile, Yunanistan'ın Ege'den sonra Doğu Akdeniz'e uzanan genişleme politikasına da son vermiş oluyordu. Megali idea darbe yemişti.

3. "Müdahale"nin Safhaları ve Uzun Maraton

15 Temmuz 1974'de Türkiye müdahale edince Güvenlik Konseyi toplandı ve ateşkes istedi. Türkiye ateşkes talebini yerine getirdiğinde Türk kuvvetleri dar bir alana sıkışmıştı. Girne'nin doğu ve batısından Lefkoşe'ye kadar uzanan çok küçük bir üçgen içindeydiler. Bu dar alan askeri açıdan güvensizdi. Rum ve Yunan tehdidine açıktı

Öte yandan adanın diğer yörelerinde 103 köye ve kentlere dağılmış Türk nüfusuna karşı fiilen Rum saldırıları başlamıştı. Rumlar toplu katliam yapıyorlardı. Türk alayı da saldırıya uğramıştı. Rumların topyekün saldırıya geçmeleri, zaten yaşanmakta olan iç savaşı yaygınlaştırdı.

Cenevre'de Türkiye, Yunanistan, İngiltere, Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının katılımı ile bir konferans toplandı. Rumlar ve Yunanistan, adada Rum çoğunluğunun hakim olduğu üniter bir yapılanma dışında bir çözüme

yanaşmıyorlardı. Konferans çıkmaza girmişti. Bu arada Kıbrıs'ta Türklere karşı saldırılar sürüyordu. Ateşkes yüzünden harekâtı durduran Türk kuvvetleri de dar bir alana sıkışmışlardı.

5 Ağustos 1974'de ikinci harekât başladı. Gazi Magusa, Lefkoşe-Güzelyurt hattının kuzeyi ile batıda Erenköy bölgesi Türk Silâhlı Kuvvetleri'nin eline geçmişti. Kuzeydeki Rumlar Güney'e gitmişlerdi. Ama güneydeki Türkler, Rum kuşatması altındaydılar.

Daha sonra yapılan anlaşmalarla güneydeki Türkler de kuzeye, Türk bölgesine geçtiler. Türkiye Kıbrıs'ın (%36) sını denetimi altında tutuyordu ve Kuzey'e yerleşen Türkler artık Türkiye'nin güvencesi altındaydılar.

15 Ağustos 1974 müdahalesine Batı'dan ve Sovyetler Birliği'nden tepki geldi Önce Türkiye'nin, adanın tamamını eline geçireceği kuşkusuna kapıldılar. Ancak böyle olmadığını anlayınca biraz rahatlamışlardı.

Türkiye'nin, güvenli bir bölge oluşturarak, Atitta Hattı diye anılan ve bugüne kadar da süregelen "sınırı" belirlemesi Batı'da Sovyetler Birliği'nde de rahatsızlık yaratmıştı. Burası "büyüklerin" üzerinde oyun oynadıkları "arka bahçeleri" iken Türkiye gelip sınır belirlemiş ve ada Türklerini bu bölgeye toplamıştı

Kuzeyin Türkiye'ye ilhakı (taksim) veya Kıbrıs'ta bağımsız bir Türk devletinin oluşması olasılığı her iki Blok için de rahatsızlık yaratıyordu.

Öte yandan;

a. Dünyadaki Yunan ve Rum lobisi büyük bir karşı atağı geçmişti. Basın yayın organları ve televizyonlar Türkiye karıştı yayınlar yapıyorlardı.

b. Atina'da Albaylar Junta'sı düşmüş, Karamanlis'in başkanlığında sivil yönetim işbaşına gelmişti. Atina'nın Batı ile ilişkilerinde düzelme olmuştu. Atina, Batı'nın tam desteğini eline geçirmişti.

c. Moskova ise kendisi ile "flört eden" Makarios'un, adaya tekrar hakim olmasını, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'den elini çekmesini arzuluyordu. Türkiye ne de olsa bir NATO ülkesiydi.

d. Özellikle Batı'daki Ortodoks (ve Hristiyan) dünyası Türkiye'yi aforoz listesi içine almıştı.

Bütün bu çevreler, ne Türkiye'nin haklılığını, ne de Kıbrıs Türkleri'nin 1963-1974 döneminde çektiklerini düşünüyorlardı.

20 Temmuz 1974'de Türkiye'ye karşı çıkmayanlar 15 Ağustos 1974 sonrasında Türkiye'yi eleştirmeye başladılar. Oysa Türkiye, 1963-1974 döneminde Türkleri yavaş yavaş yok etmeye çalışan Makarios'u 1963'te fiilen işgal ettiği yönetimin başına yeniden getirmek için Kıbrıs'a çıkmamıştı. Ama Makarios, İngilizlerin yardımı ile N.Samson'dan kurtulduğu gibi, yine onların yardımı ile adaya döndü.

Türkiye, 1974 öncesi dönemi bir daha yaşamamak, Kıbrıs'ta "yeni bir yapılanma" getirmek için adada bulunuyordu. Bu; ada Türklerinin de istediği şeydi.

Bu tarihten sonra B.M.gözetiminde Türk ve Rum yetkililer arasında sonu gelmez görüşmeler, toplantılar başladı. Rum tarafı şu çizgi içindeki yerini hep korudu.

a- Adada Rum çoğunluk olduğu için "çoğunluğa dayalı bir yönetim biçimi" kurulmalı idi.

b- Türk Silahlı Kuvvetleri adadan çekilmeli, ada uluslararası bir gücün denetimi altına girmeli idi.

c- Rumların Siyasal kimliği (egemenlik hakkı) olmasına karşın Türklerin böyle bir hakkı olamazdı. Rumlar eşitliği, bu yönü ile hiçbir zaman kabul etmediler.

Türk tarafının çizgisi ise şöyle idi:

a- Kıbrıs adasında Rumlar gibi Türklerin de eşit hakları vardı.

b- Rum çoğunluğunu egemen kılacak bir yapılanmaya izin verilemezdi. Türk tarafı şu ya da bu çözüm formülü içinde, kendi yönetimlerini sağlayacaklardı.

c- Türk silâhlı kuvvetlerinin adayı uluslararası bir güce devretmesi ise kabul edilemezdi. Türkiye'nin garantörlüğü kaldırılmazdı.

Rumlar (ve Yunanistan) kafalarında sürekli olarak, "adanın uzun dönemde Rum yönetimine gireceği bir yapılanmayı sağlayacak förmüller için" çaba gösterdiler. Türk tarafı ise adadaki Türk varlığının Türkiye'nin fiili güvencesi altında kalmasını sağlayacak fömüllere yeşil ışık yaktılar.

Bu iki yaklaşım arasındaki fark siyah ile beyaz kadar büyük olduğu için bugüne kadar bir "çözüm" sağlanamadı.

Aslında "çözüm", Türkiye'nin müdahalesi ile gelmişti ve çatışmalar durmuştu.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Türkiye ve Kıbrıs

1-Kıbrıs'ın Türkiye İçin Taşıdığı Önem

Kıbrıs adasının Türkiye için taşıdığı önem nedir sorusunun iyi anlaşılması gerekir. Türkiye'nin 40 mil güneyindeki, açık havada Kıbrıs'tan Toros dağlarının rahatlıkla görüldüğü bu büyük ada Türkiye için ne anlam taşımaktadır.

a-Türkiye'nin Akdeniz'e açılan kapısı niteliğindeki bu bölge üzerinde bulunan Kıbrıs adası tarih boyunca 7-8 ayrı uygarlığın kısmen veya tamamen egemenliği altında kaldı. Bazen de değişik bölgeleri farklı ticaret kavimlerinin denetimleri altına girdi.

Osmanlı İmparatorluğu 1571'de adayı Cenevizli'lerden aldı. Cenevizliler adayı daha çok ticari amaçlarla ellerinde tutuyorlardı. O dönemde Kıbrıs bir korsan adası görünümünde idi.

Adanın sadece kontrolü, 1878'de Osmanlılarla İngilizler arasında yapılan bir anlaşma sonucu İngilizlere kira ile verildiğinde Kıbrıs'ta Osmanlı-Türk kimliği tamamen hakimdi. 1880'li yıllarda ada nüfusunun %44'ü Anadolu'dan 1571 sonrası gelen Türklerden oluşuyordu. Türkler en büyük topluluk idiler. Kıbrıs adası üzerinde de, Vakıflar İdaresi 'nin arazileri ile birlikte, adanın (%50)den fazlası Türklerin elinde idi.

Daha önce de açıklandığı gibi İngilizlerin, Rumların ve Ortodoks Kilisesinin uyguladıkları sistemli baskılar sonucu 1950'lere gelindiğinde Rumlar çoğunluğu elde etmiş bulunuyorlardı.

Tarihsel bir perspektiften bakıldığında Kıbrıs'ta iki halk ve iki kültür hâkimdi; Rumlar ve Türkler. Eski uygarlıkların etkileri, Lusinyenler ve Cenevizliler hariç, silinmişti. Lâtin uygarlıklarının etkisi ise sosyal değil, fiziki yapılar (tarihi eserler) olarak ayakta duruyordu.

Tarihi ve sosyal değerler açısından Kıbrıs, Türk ve Rum öğelerin birlikte oluşturduğu bir ağırlık taşımaktadır. Bugün (2000) adada 200.000 Türk ve 600.000 Rum yaşamaktadır. Üçüncü ülkelerden ise 50.000 dolayında geçici ve sürekli yaşayan nüfus bulunmaktadır.

b. Kıbrıs'ın Türkiye Bakımından Stratejik Önemi

Kıbrıs adası Türkiye'nin hemen yanbaşında, Türkiye için Akdeniz'e (ve uluslararası sulara) çıkış yolu üzerindedir. Yunanistan Batı'da Ege'yi büyük ölçüde kapatmıştır. İstanbul'dan İzmir'e yada Marmaris yöresine giderken Türk gemileri ve tekneleri, Yunanlıların denetimi altında bulunan adalardan, Yunan karasularına girmemek için dolaşmak zorundadırlar. Güney (Akdeniz'e), Türkiye'nin tek rahat çıkış alanı(deniz ve hava) olarak kalmıştır.

Türkiye 40 mil yanında ve tarihi ve kültürel olarak da Türk kimliğinin bulunduğu, ikinci büyük nüfusu Türklerden oluşan bu adayı, bir başka ülkenin (Rumlar ve Yunanistan) tam denetimine bırakamaz. Bu , tarih, coğrafya ve toplumsal doku açısından "adil olmaz".

c. Türkiye aynı zamanda bir Akdeniz ve Orta Doğu ülkesidir. Bölgenin en büyük ülkesinin Doğu Akdeniz ve Orta Doğu'da ekonomik ve siyasal varlığını sürdürebilmesi için Kıbrıs'ta Türk varlığının korunması (KKTC'nin korunması) yaşamsal bir önem taşımaktadır.

Türkiye'nin Afrika ve Orta Doğu ülkeleri ile ilişkilerini sağlıklı sürdürebilmesi de KKTC'nin varlığına ve Kıbrıs'ın tamamının başka ülkelerin eline geçmemesine bağlıdır.

d. 1990 sonrası gelişmeleri, Kafkasya'da önemli değişiklikleri ortaya çıkardı. Bakü-Ceyhan enerji hattı Türkiye'nin geleceği ve bölgedeki yeri bakımından büyük önem taşıyor

Türkiye yakın bir gelecekte dünyanın önemli enerji terminallerinden birisi olacaktır.

Bakü-Ceyhan hattı gözönüne alındığında, Kıbrıs'ın hemen karşısındaki kıyı, bu enerji terminallerinin bulunduğu bölge olacaktır. Bu bölgenin ticari önemi daha da artmaktadır. Türkiye bu ekonomik ve ticari potansiyeli "güvence altına almak" zorundadır.

e. Güney Doğu Anadolu (GAP) projesi kısmen tamamlanmıştır. 2010 yılında tam olarak devreye girdiğinde GAP bölgesinin dünya ile bağlantısı İskenderun, Mersin ve bu bölgede yeni yapılacak limanlar üzerinden sağlanacaktır.

Anamur'un 40 mil güneyindeki Kıbrıs bu açıdan da büyük önem taşıyor. Ticari yollar bu bölgeden geçmektedir.

f. Türkiye yeni doğmakta olan Asya ekonomik pazarının Batı Kapısı üzerindedir. Asya, Dünya ile deniz bağlantısını Batı'da, Türkiye'nin Akdeniz kapısı üzerinden sağlayacaktır.

Bu Batı Kapısı'nın önünde de Kıbrıs adası durmaktadır.

g. Ada üzerinde Türk-Yunan dengesinin sağlanması konusu da önemlidir. Kıbrıs'ın bir Yunan (Rum) adası haline gelmesi, Türkiye ile Yunanistan arasındaki dengeleri tamamen ortadan kaldıracaktır.

Ege'de denge Yunanistan lehine, Türkiye aleyhine dönmüştür. Meis'ten Midilli'ye kadar Anadolu Yunanistan'ın egemenliği altındaki Ege adaları tarafından kuşatılmıştır.

Akdeniz'de de Kıbrıs Yunanistan'ın (Rumların) egemen oldukları bir konuma gelirse, bölgenin en büyük ölçekli ülkesi nefes alamayacak bir duruma düşer.

Türkiye ile Yunanistan arasındaki bölgesel denge tamamen bozulmuş olur. Adada KKTC'nin (ve Türk varlığının) korunması, en azından Kıbrıs ve çevresi için iki ülke arasında "denge" yaratır. Zaten ülkeler arasındaki ilişkiler, "ancak denge ortamında" gelişir ve iyileşir. Bir tarafa avantaj yaratan dengesizlikler, uzun dönemde yeni sorunların ortaya çıkmasına yol açar.

h. Güvenlik konusu; Kıbrıs adası Türkiye'nin güvenliği bakımından yaşamsal bir önem gösterir. Özellikle 1990 sonrasında soğuk savaş bittikten

sonra Türkiye içinde bulunduğu bölgede, "güvenliği açısından kendi inisiyatifini daha fazla kullanmak" zorunda kalmıştır ve bundan sonra da kalacaktır.

Ayrıca Türkiye'nin ortasında bulunduğu bölge, dünyanın en istikrarsız ve sıcak çatışmalara gebe bölgesidir. Ortadoğu, Kafkasya ve Balkanlar, her üçü de tam olarak oturmamış, önümüzdeki dönemde de sıcak çatışmaların beklendiği bölgelerdir.

Bu durum Türkiye'nin güvenliği ve dış bağlantıları açısından Kıbrıs'ın önemini daha da arttırmaktadır. Kısacası, Kıbrıs'ta KKTC'nin (ve Türk varlığının) devamı Türkiye'nin ulusal güvenliği için büyük önem taşır.

Yukarıda özetlenen bilgi ve değerlendirmeler Kıbrıs adasının Türkiye için taşıdığı büyük önemi ortaya koymaktadır. Politik, ekonomik, kültürel ve askeri

boyutları ile bu önem, yarın da azalmayacak aksine artacaktır. Hazar petrollerinden Gap'a, Asya pazarından Irak sorununa kadar önümüzdeki yıllarda beklenen gelişmeler, bu önemi açık bir biçimde ortaya çıkarır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

TARİHİ MEKANLAR

LEFKOŞA

1.1.Bedesten

BİNA 12.yy'da bir Bizans kilisesi olarak yapılmıştır. (St. Nicholas Kilisesi). Daha sonra Lüzinyanlar tarafından yapılan bazı Gotik eklemelerle genişletilmiştir. Venedik döneminde ise yeni değişikliklerden sonra Yunan Ortodoks Metropolisine verilen bina, farklı mimari tarzlarla hibrid bir dokuya sahiptir. Osmanlılar döneminde daha çok tekstil ürünlerin satıldığı bir çarşı ve depo işlevi görmüştür. Kuzey kapısı üzerindeki taş işçiliği St. Sophia Katedralinin kapısınıninkine benzer.

1.2.SelimiyeCamii

(St. Sophia Katedrali)

KATEDRAL, Kıbrıs'taki en büyük, en görkemli ibadethane ve en önemli Gotik mimari eser olarak kabul edilmektedir. Daha önce aynı yerde bulunan Hagia Sophia adlı bir Bizans kilisesinin üzerine kurulduğu söylenmektedir. Latin Başpiskoposu Eustorge de Montaigu tarafından 1208 yılında yapımına başlanmış ve 1326 yılında katedral kutsanarak ibadete açılmıştır. Kıbrıs'ın en önemli kilisesi olduğundan, Luzinyan krallarının taç giyme törenleri burada yapılmaktaydı. Yapı, 1373 yılında Cenevizliler, 1426 yılında Memlükler tarafından yağmalanmış ve bir kaç depremde zarar görmüştür. 1491 yılındaki yer sarsıntıları sonucu, Katedralin doğu bölümü yıkılmış ve Venedikliler tarafından onarılırken, eski bir Lüzinyan kralının (2. Hugh) mezarı ortaya çıkmıştır. Bozulmamış durumda olan cesedin başında altın bir taç, üzerinde de altından eşya ve belgeler bulunmuştur. Fransız mimar ve ustaları tarafından inşa edilen katedral Orta Çağ Fransız mimarisinin çok güzel bir örneğidir. Katedral, anıtsal bir kapıyla başlar. Kapının üzerindeki taş oyma pencereler, eşsiz bir Gotik sanatı örneğidir. Girişin iki yanında bitirilememiş olan çan

kulelerinin üzerine, Osmanlılar tarafından cami minareleri oturtulmuştur. Katedralin içi, üç koridor ile altı yan bölmeden oluşmuştur. İçinde küçük ibadethaneler vardır. Bunlardan kuzeydeki St. Nicholas'a (Noel Baba), güneydekiler Meryem Ana ve St. Thomas Aquinas'a adanmıştır. Caminin kadınlar bölümü olarak bilinen kısmı eskiden hazine dairesi olarak kullanılmıştır. St. Sophia'nın içinde, birçok Luzinyan soylusu ve kralları gömülüdür. Bunların mermer mezar taşları hala döşeme kaplamasının bir bölümünü oluşturur. Bu taşlar hasır ve kilim altında kaldıkları ve cami içinde ayakkabı giyilmediğinden üzerlerindeki yazı ve resimler bozulmadan kalmıştır.

1.3.Derviş Paşa Konağı(Etnoğrafya Müzesi)

19. yy.'da yapılmış bu iki katlı konağın sahibi Kıbrıs'ta ilk Türkçe gazetelerden olan "Zaman" gazetesini yayınlayan Derviş Paşa'dır. Konak, Lefkoşa surlar içinde tarihi çevre dokusunu en yoğun biçimde koruyan Arap Ahmet Mahallesinde bulunmaktadır. İki giriş kapısı olan konağın esas giriş kapısı üzerinde hicri 1219 (miladi 1807) tarihi okunmaktadır. Konak iki katlı olup, alt katı taştan, üst katı ise kerpiçten inşa edilmiştir. Sonradan ilave edildiği belli olan baş odanın süslemeli tavanında miladi 1869 tarihi okunmaktadır. Konak "L" planlı olup, geniş bir iç avlusu vardır. Alt kat odaları iç bahçeyi çevreleyen revaklı galerilere açılmaktadır. Üst kata avludaki haznenin üzerine oturan ahşap bir merdivenle çıkılmakta ve odalar kapalı bir sofaya açılmaktadır. 1978 - 1988 yılları arasında yapılan restorasyon çalışmaları sonucunda, konağın kütüphane, kültür merkezi veya Eski Eserler ve Müzeler Dairesi olarak düzenlenmesi uygun görülmüştür. Bir bölümü baş oda, gelin odası, yatak odası, yemek odası ve tezgah odası olarak düzenlenen konağın bir bölümünde de günlük yaşantıda kullanılan eşyalar sergilenmektedir. Teşhir ve tanzimi "müze - ev" olarak tamamlanan konak 21 Mart 1988 tarihinde Etnografya Müzesi olarak ziyarete açılmıştır.

1.4.Haydarpaşa Camii (St. Catherine Kilisesi)

St Sophia'dan sonra en dikkate değer Lüzinyan yapısı St. Catherine Kilisesi -şimdiki Haydar Paşa Camii'dir.- Tarihçi Sir Harry Luke tarafından Kıbrıs'ın en zarif ve mükemmel Gotik binası olarak tanımlanmaktadır. St. Catherine Kilisesi 14. yy. da inşa edilmiş olup, Osmanlıların adaya hakimiyetlerinden sonra cami haline getirilmiştir. Binanın yukarı doğru daralan ayaklarının arasına uzun ve dar Gotik pencereler yerleştirilmiştir. Pencerelerin üst kısımları alçıdan geometrik desenlerle süslüdür. Kilisenin üç girişi vardır; Gotik stilde yapılmış olan güney kapısının ince taş işçiliği ve kapı sövesinin üzerinde Lüzinyan armalarının kabartmaları göze çarpmaktadır. Batı kapısı daha büyük olup, aynı mimariye sahiptir; sövesi gül ve ejderha motifleriyle süslüdür. Kuzey girişi daha sadedir, burası dirsekler üzerinde elinde balık tutan çıplak bir kadın figürü ve ejderha türü kabartmalarla süslüdür. Kilisenin içinde bir koro yeri, törenlere ait eşyaların saklandığı bir oda, hazine ve küçük bir vaftiz havuzu bulunmaktadır.

1.5.İplik Pazarı Camii

19. yy.'da yapılmış olup, adını Osmanlılar döneminde burada kurulu olan bir pamuk pazarından almıştır. Örne taş külahlı minaresinin aynı noktada kendinden önce var olan bir camiye ait olduğu sanılmaktadır.

1.6.Büyük Han

TARİH ve mimari değerler bakımından Lefkoşa'daki Türk eserlerinin başında Büyük Han gelmektedir. 1572 yılında adanın ilk Osmanlı Valisi Beylerbeyi Muzaffer Paşa tarafından yaptırıldığı kabul edilmektedir. Yapı dörtgen bir plan üzerine, iki katlı inşa edilmiş olup, geniş bir avlunun çevresinde sıralanan odalar kemerli ve kubbeli bir sundurmaya açılmaktadır. Büyük Han'ın çeşitli yapılardan ve yerlerden alınmış taşlardan yapıldığı bellidir. Aynı şekilde avlunun ortasındaki mermer sütunlar üzerine yapılmış mescidi tutan sütunların da başka bir yapıdan alınmış olunması muhtemeldir. Altı köşeli, konik başlıklı taş bacalarla, bu kubbeli küçük mescit, Hanın Türk tarzı mimarisini tamamlayan önemli unsurlardır. Hanın zemin katındaki odalar dükkan, depo ve ofis olarak kullanılmıştır. Üst kattaki sekizgen bacalı birer şömineleri olan odalar ise yatak odalarıdır. Anadolu'da sık rastlanan benzerleri gibi olmasına rağmen, bir farklılığı da mevcuttur. Bu tip han ve kervansaraylar genellikle tek

bir ana kapıya sahip olmalarına rağmen, Büyük Han'ın bir girişi daha bulunmaktadır.

1.7.Turunçlu Camii

YAZITINDA, 1825 yılında Kıbrıs Valisi Seyit Mehmet Ağa tarafından yaptırıldığı belirtilmektedir. Dört kemer üzerine oturan ahşap bir tavanı vardır. Kuzey tarafındaki işlemeli başlıkları olan ahşap sütunların üzerine oturmuş galerisi kadınlara aittir.

1.8.Sultan Mahmut Kütüphanesi

1829 yılında Sultan II. Mahmut tarafından inşa ettirilmiş olan yapı, Selimiye Camiin doğu kapısı yanında bulunmaktadır. Bina, kubbeli büyükçe bir odayla, yine kubbeli ve kemerli bir sundurmadan oluşmaktadır. Arap Ahmet Camii gibi klasik Osmanlı Cami ve Medrese mimarisinin bir örneğidir. Kütüphanede 1700 kadar kitap bulunmakta, bunların arasında el yazması Kur'an-ı Kerim ve değerli Arapça, Türkçe ve Farsça kitaplar yer almaktadır.

1.9.Yeni Cami

LEFKOŞA'DA kiliseden çevrilen camiler arasında yer almaktadır. Yeni Cami, geniş ana mekanı, cemaat yeri revakları ile dikkati çekmektedir. Minare, ana yapıdan ayrı olup, etrafında bir takım yapı izleri taşımaktadır. Muhtemelen, minare etrafındaki esas cami yapısı bir sebeple yıkılmış ve yakında bulunan şimdiki binadan faydalanılmıştır. Yapıya bağlı türbe binaları ve mezarlar dikkati çekmektedir.

1.10.Arap Ahmet Camii

LEFKOŞA'DAKİ Türk yapısı camiler içinde en dikkate değer olanı Arap Ahmet Camii'dir. 1845 yılında inşa edilen cami, diğer bir çok cami gibi eski bir Latin kilisesinin yerine yapılmıştır. Caminin döşemesini oluşturan mermerler arasında Lüzinyan ve Venedik dönemlerinden kalma 25 kadar yazılı ve resimli mezar taşı bulunmaktadır. Cami, Kıbrıs'ın fethinde Türk ordusunun

generallerinden olan Arap Ahmet Paşa'nın adını taşımaktadır. Klasik Türk Cami mimarisinin güzel bir örneğini oluşturur. Kemerli bir sundurması ve 6 metre çapında bir kubbesi vardır. İçinde eski Türk mezarları olan bahçesi günümüze dek korunabilmiştir. Şadırvanı, selvileri ve eski mezarları ile Lefkoşa şehrinin özel bir köşesidir. Camideki mezarlar arasında, 1832 yılında Lefkoşada doğmuş olup, Osmanlı Devleti hizmetinde 4 kez Sadrazamlığa (Başbakanlık) dek yükselmiş olan Kamil Paşa'nın da mezarı vardır. Kamil Paşa 1913 yılında Lefkoşa'da ölmüş ve caminin avlusuna gömülmüştür. 1926 - 1931 yıllarında Kıbrıs Valisi olan Sir Ronald Storrs, Kamil Paşa'nın mezarını 1927 yılında yaptırıp, üzerine Türkçe ve İngilizce bir kitabe koydurmuştur.

1.11.Saray Önü Camii

LEFKOŞA kentinin en merkezi yerinde bulunmaktadır. Eski bir Latin kilisesiyken camiye çevrilip, 1890'lar itibariyle harap bir vaziyette bulunduğundan, Ali Paşa tarafından 1902 yılında yeniden yaptırılmıştır. Arap tesiri bulunan caminin çok değerli bir ahşap tavanı vardır. 1962 yılında

K . K . T . C.
YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ

Fen Edebiyat Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

**KIBRIS TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ VE KIBRIS'TA
OSMANLI ESERLERİ**

Mezuniyet Çalışması

Danışman
Doç. Dr. Habib DERZİNEVESİ

Kadir ÇELİK
991509

H. Derzinevesi
Kabul edilmiştir

Lefkoşa - 2002

ÖNSÖZ

Bu eserde, Kıbrıs gerçeğini farklı bir bakış açısı ile ele alıyoruz. Kıbrıs'ı beşbin yıl öncesinden günümüze kadar inceledik. Bir çok millet ve devletin egemenliğine girdiğini bir çok devletlerin kurulup yıkıldığını gördük. 1571' den günümüze kadar da Türk Milletinin egemenliği altında olduğunu müşahade ettik.

Bu gün Kıbrıs adası kime aittir? Sorusunun cevabını ararken şu sonuca vardık : Eğer bir millet bir kara parçasına benimdir diyorsa elinde kanıt olması lazımdır. Bu kanıtın da o topraklar üzerinde yapılan eserler olduğu bir gerçektir. İşte bu açıdan bakıldığında Kıbrıs Adası tam manası ile bir Türk Vatanıdır. Bu eserde bu tarihi belgeleri diğer bir deyişle Adanın bize ait olduğuna dair tapusunu göstermeye çalıştık.

Bu çalışmamızda bize yardımlarını esirgemeyen değerli hocamız Sayın **Doç. Dr. Habip DERZİNEVESİ'** ne sonsuz teşekkürlerimizi iletiyoruz.

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM

Başlangıcından 1960 a Kadar Kıbrıs	1
1. Dört bin yıl öncesinden Kıbrıs	1
2. Kıbrıs'ın Osmanlı İmparatorluğuna Katılışı	2
3. Kıbrıs'ta Türklerin Rumlarla ve İngilizlerle Çatışmaları	3
4. Lozan Sonrasında Kıbrıs Türkleri ve Bir Benzerlik	5

İKİNCİ BÖLÜM

1960 ve Sonrası	9
1. Belirsizlik, Haksızlık ve Acılı yıllar; 1964 – 1974	10
2. 1964' te Neler Oldu?	12
3. Türkiye Hazırlanma Gereğini Duyuyor.	14

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Türkiye Enosis'i önlüyor ; 1974 ve başlayan yeni dönem.	16
1. 1974' e Beş Kala Durum Nasıldı?	16
2. "Müdahale" Türkiye İçin Kaçınılmazdı.	20
3. "Mücadelenin" Safhaları ve Uzun Maraton	21

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Türkiye ve Kıbrıs.	24
1. Kıbrıs'ın Türkiye İçin Taşıdığı Önem.	24

BEŞİNCİ BÖLÜM

Tarihi Mekanlar	29
1. LEFKOŞA	29
1.1. Bedesten	29
1.2. Selimiye Camii	30
1.3. Derviş Paşa Konağı	31
1.4. Haydar Paşa Camii	33
1.5. İplik Pazarı Camii	34
1.6. Büyük Han	34
1.7. Turunçlu Camii	35
1.8. Sultan Mahmut Kütüphanesi	35
1.9. Yeni Camii	36
1.10. Arap Ahmet Camii	36
1.11. Saray Önü Camii	37
2. MAGOSA	38
2.1. Canbulat Türbesi	38
2.2. Kertikli Hamam	39
2.3. Namık Kemal Zindanı	39
2.4. Lala Paşa Camii	40
2.5. Sinan Paşa Camii	41

3. GİRNE

42

3.1. Hz. Ömer Türbesi

42

3.2. Batık Gemi Müzesi

42

3.3. Halk Sanatları Müzesi

42

ALTINCI BÖLÜM

ŞEHİTLİKLER

43

6.1. Aleminyo Şehitliği

43

6.2. Bağlıköy Şehitliği

44

6.3. Boğaz Şehitleri Anıtı

45

6.4. Deniz Şehitleri Anıtı

46

6.5. Düzova (Üç Şehitler) Şehit Mezarları

47

6.6. Gazi Mağusa Çanakkale Şehitliği

48

6.7. Geçitkale Şehitliği

50

6.8. Karaoğlanoğlu Şehitliği

51

6.9. Küçük Kaymaklı Şehitler Anıtı

52

6.10. Lefkoşa Tekke Bahçesi Şehitliği

53

6.11. Muratağa – Sandallar – Atlılar Toplu Mezarlığı

54

6.12. Serdarlı Şehitliği

56

6.13. Şehitler Abidesi

57

6.14. Taşkent Şehitler Anıtı

58

6.15. Taşpınar Şehitliği

59

6.16. Türkeli Şehitliği Anıtı

60

6.17. Yeşilırmak Şehitliği

61

KAYNAKLAR

62

BİRİNCİ BÖLÜM

Başlangıcından 1960'a Kadar Kıbrıs

1) Dört Bin Yıl Öncesinden Bugüne Kıbrıs

Kıbrıs adının Finike kökenli olduğunu savunan tarihçiler vardır (1). Finike dilinde "kubru", "kıyı" anlamına gelmektedir. Finikelilerce bu adın kullanılması, Kıbrıs'ın Anadolu'ya "karşı bir kıyı" olmasından kaynaklanmaktadır. Prof.Firuzan Final ise araştırmalarında, bakır anlamına gelen "zabar" kelimesinden çıktığını, bunun Akatça dilinde Cypr olarak okunduğunu araştırmalarına dayandırmaktadır (2).

Türkiye'nin 40 mil yakınında Doğu Akdeniz'de bulunan ada tarih boyunca, Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının sıkıştırmaları ile doğmuştur. Yerbilimcilerin yaptıkları araştırmalara göre Kıbrıs adası Türkiye'ye, her yıl 2,5 cm. yaklaşmaktadır.

M.Ö. 1450 yılında Eski Mısırlıların egemenliği altına giren Kıbrıs, daha sonra da Hititliler tarafından fethedilmiştir. M.Ö.350'de Perslerin adaya egemen olduğunu görüyoruz. Finikeliler ve Asurlular da adanın hakimleri arasına girmişlerdir. M.Ö.58'de Romalılar adayı fethetmişlerdir. Roma İmparatorluğu'nun M.S.395 yılında ikiye bölünmesinden sonra ada, Doğu Roma İmparatorluğu'nun denetiminde kaldı.

M.S. 632 yılında adaya islâm fethinin, Suriye'den başladığını görüyoruz. Ancak Araplar, adada tam bir egemenlik kuramadılar. Haçlı Seferleri sırasında ada, 1191'de, İngiliz Kralı Aslan Yürekli Rişar'ın (Richard) denetimi altına girdi. Ancak kral adayı önce Templer Şövalyelerine sonra da Guy de Lusignan'a bıraktı

Lusinyenler (Lusignan) adayı 1489'a kadar egemenlikleri altında tuttular ve Katolik dinini yaygınlaştırdılar. Bu arada Cenevizler de adayı kısmen

denetimleri altında bulunduruyorlardı. Meml klerin bu dönem içinde, adanın bazı bölümlerinde etkili olduklarını ve adada İsl m eserleri bıraktıklarını görüyoruz. Daha sonra, 1432'den ba layarak, Venedik etkisinin, yavaş geliştiği görülür.

Ada artık Venedik korsanlarının denetiminde idi. Bu durum, Akdeniz'de üstünlüğünü ortaya koymaya ba layan Osmanlı İmparatorluğu'nu rahatsız ediyordu. II.Sultan Selim, Kıbrıs'ın fethinin zorunlu zorunlu olduğuna inanıyordu.

1 Temmuz 1570'de ba layan ilk  ıkarma, 1 Ağustos 1571'de kesin sonucunu verdi.

2) Kıbrıs'ın Osmanlı İmparatorluğu'na Katılı ı

Osmanlı İmparatorulu u 1571'de adayı aldığı zaman Kıbrıs Venediklilerin e emenli indeydi ve adada katolik dini etkiliydi. Ortodokslar Katoliklerin büyük baskısı altında, özgürlükten yoksundular. Türklerin adayı alı larında en çok Ortodokslar sevindiler.

Ada tarih boyunca Mısırlılardan Hititlere, Asurlulardan Araplara kadar değişik bölgesel g  lerin hakimiyetine girmiş, Doğu ve Batı Roma İmparatorluklarından g   almıştı. Bu nedenle çok karışık ve karmaşık bir toplumsal yapı sergiliyordu. Anadolu, Suriye, Ege ve Batı Roma'dan, hatta Afrika'dan gelenler Kıbrıs'ta, " e itlilik gösteren", heterojen bir sosyal doku olu turmu lardı.

Venedik denetiminden dolayı Katolik dini egemendi. Ortodokslar büyük baskı altındaydılar. Bu nedenle Türklerin gelişi, en çok Ortadoks inancında olanları mutlu etmişti.

Adanın, Mısırlılar, Hititler, Fenikeliler, Asurlular, Persler, Ptolemiler, Romalılar, Araplar, Bizanslılar, Lüsinyenler, Cenevizliler, Venedikliler ile süren serüveni, Türklerle son buluyordu.

1571'de Kıbrıs'ın Venediklilerden alınmasından sonra ada'da artık Türk varlığı yerleşmeye başlıyordu. Katolik ve Lâtin baskısından bunalmış olan diğer topluluklarda hoşnuttular. Ada artık Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olduğu için, 16. yüzyıldaki yükselme döneminin olanaklarından ve Osmanlı sınırları içindeki düzenli yönetimden adada yaşayan çeşitli guruplar da yararlanıyordu.

Ada korsanların elinden kurtarılmış, Kıbrıs'ta yerleşik bir "imparatorluk düzeni" hakim olmaya başlamıştı. Osmanlı İmparatorluğu içindeki bütün "kurumlar" Kıbrıs'ta da yerleşmeye başladı.

Osmanlı İmparatorluğu ilk aşamada 30.000 Andolu insanını düzenli bir biçimde adaya yerleştirdi. Meslek gurupları, "biribirlerini tamamlayacak" bir biçimde seçilerek gönderiliyordu. Demirciler, marangozlar, dericiler, terziler, kuyumcular, ayakkabıcılar, dokumacılar, hayvan, tahıl ve meyva yetiştiriciler, taş ustaları bunların başlıcalarıydı.

Bir korsan adası olan Kıbrıs artık hukuki, ekonomik ve kültürel olarak hem daha özgür, hem de daha düzenli bir yapıya kavuşmuştu. Osmanlı İmparatorluğu'nun ünlü "vakıflar" yönetimi Kıbrıs'ta yerleştirilmişti. Bu "Vakfiyeler", arada bazı boşluklar olmasına karşın bugüne kadar süre gelmiştir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde adada su yolları, hanlar, köprüler, camiler, çeşmeler ve yeni yollar yapıldı. Bunların bir kısmı bugün de ayaktaadır.

3) Kıbrıs'ta Türklerin Rumlarla ve İngilizlerle Çatışmaları

Kıbrıs 1878'de İngiliz yönetimi altına girmeden önce de adada özellikle, Rumların Ortodoks Kilisesi aracılığı ile Türklere (ve Müslümanlara) karşı sistemli bir hareketinin bulunduğunu görüyoruz. Ancak 1878'de adaya İngiliz

yönetimi geldikten sonra Rumlar Ortodoks Kilisesini, adada Rum hakimiyetini sağlamak için çok daha rahat kullanmaya başlamışlardır.

Bilindiği üzere Yunanistan, başta İngiltere olmak üzere, büyük Avrupa ülkelerinin kukla yöneticilerinin denetiminde idi. İngilizler adaya gelince, Yunanistan üzerindeki bu etki ve denetimleri, Kıbrıs adası ile "bütünleştirilerek" yürütülmeğe başlanmıştır.

Güney Ege adalarının, Girit'in ve Kıbrıs'ın stratejik deniz ticaret yolları üzerinde bulunması, Süveyş Kanalı'nın açılmasından sonra daha da önemli olmuştur. Kıbrıs, Doğu Akdeniz'de, Orta-Doğu petrol bölgesine yakınlığı dolayısıyla da , yüzyılın başından sonra, bölgedeki stratejik önemini korudu.

İngilizlerin bu politika çerçevesinde, "kendi denetimleri altındaki Atina yönetimleri ile Kıbrıs adasında izledikleri politikayı birleştirmeleri çok doğaldı. Özellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra, Kıbrıs ile Anadolu arasındaki ekonomik, sosyal ve kültürel bağları koparmaya çalışmak istemeleri", bölgesel politikalarının doğal bir sonucu idi.

Birinci Dünya Savaşı'nda Kıbrıs'ı Osmanlı İmparatorluğu'na karşı bir üs olarak kullandılar. İkinci Dünya Savaşı'nda, Almanlar tarafından işgal edilen Ege adaları ve Yunanistan'a karşı Kıbrıs yine kullanıldı.

Bütün bu gelişmeler olurken Kıbrıs'taki Rumlar ve Ortodoks Kilisesi, adada Türk varlığını (ve Müslümanlığı) zayıflatmak için "doğal bir ortam" bulmuşlardır. Bu ortamı kullandılar. Lozan'da Kıbrıs'a ilişkin verilmiş olan kararlar da Rumların işine yarıyordu.

Hem Türk nüfusun azaltılması bakımından,

Hem de Türklerin ekonomik durumlarının zayıflatılması bakımından bu gelişmeleri kullandılar.

1878'de nüfus ve ekonomik olarak egemen unsur olan Türkler, bu tarihten sonra zemin kaybetmeye başlamalarına rağmen direnç göstermişlerdir.

Rumların adayı Yunanistan ile birleştirme çabaları (Enosis) 19. yüzyıla kadar gider. Bu hareketin öncülüğünü, hep Ortodoks Kilisesi yapmıştır.

Kıbrıs Türkleri, adanın Anadolu'ya yakınlığı dolayısıyla, dışardan yardım gelmese bile, kendi girişimleri ile destek sağlamışlardır. Zaten denizin karşı yakasında (Anadolu'da) çok sayıda Kıbrıslı Türk'ün yaşamakta oluşu, bu ilişkiyi doğal olarak sağladı. Akrabaları, bölünmüş aileler, gönüllü destek verebiliyorlardı.

Kıbrıs'ta ilk Türk gazetesi 1889'da yayınlandı (Saded gazetesi). Türklerin İngiliz yönetimi ile olan ilişkilerinde de, Türk-Rum sorunları konuların başında geliyordu. Türk arazilerinin sistematik bir biçimde Rumlar ve İngilizler tarafından ele geçirilmekte oluşu, büyük sorunlar yaratıyordu.

19.yüzyılın sonlarında Türkler, Rumların baskısını İngiliz yönetimine sürekli şikayet etmeye başladılar (1885). Türkler, Rumlarla eşitlik istiyorlardı; Rum baskısından yakınıyorlardı. Türkler bu tarihte (1885), Rum baskısına karşı mitingler düzünlediler. Rumların "Enosis" taleplerinden büyük rahatsızlık duyuyorlardı

Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkan Savaşları nedeni ile güç durumunda kaldığı yıllarda(1911'i izleyen yıllar), Rumlar adada Türkler üzerindeki baskılarını arttırdılar. 1911 yılında büyük bir miting düzenlediler.

1912'de Rumların Türklere saldırdığını görüyoruz. Osmanlı İmparatorluğu'nun Trablusgarp'ta İtalya'ya yenilgisi, bunda önemli rol oynadı.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında toplanan Paris Konferansı dolayısıyla, Rumlar hem Enosis girişimlerini, hem de Türkler üzerindeki baskı ve saldırılarını yaygınlaştırdılar. Yenilen Osmanlı İmparatorluğu parçalanırken

Rumlar da, bir İngiliz sömürgesi konumunda olan Kıbrıs'ta Türklerin varlığını ortadan kaldırmak istiyorlardı.

Rumların bu girişimlerine karşı ada Türkleri 10-12 Aralık 1918'de Lefkoşe Ulusal Türk Kongresi'ni topladılar. Ulusal Kongre'ye 190 delege katıldı. Kongre'de, adanın Yunanistan ile birleşmesine karşı çıkma kararı alındı. Adanın tekrar Osmanlı İmparatorluğu'na geri verilmesi isteniyordu.

Kıbrıs Türklerinin siyasal örgütlenmesinde, 1924 yılında Kıbrıs Türk Cemaat-ı İslamiyesi önemli bir adımdır. Osmanlılık yerine Türk Cemaati ifadesi, yeni bir siyasal kimliği ortaya koyuyordu. Çünkü artık Anadolu'da, Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştu.

Adadaki bu girişim, Kıbrıs Türklerinin, Türkiye Cumhuriyeti eşgüdümünde bir değişime, gönüllü olarak girdiklerini gösterir.

Zaten 1919-1922 arasında Anadolu'daki Ulusal Kurtuluş Savaşı sırasında da Kıbrıs Türkleri Anadolu'ya destek girişimlerinde bulunmak için çaba göstermişlerdir. Anadolu'ya yaydım etmek çabası içinde bulunan Kıbrıs Türklerinin çoğu da İngiliz yönetimi tarafından tutuklanmışlardır.

Kıbrıs'taki Türk gazeteleri, Anadolu devrimine yoğun destek veren yayınlar yaptılar, gönüllü kuruluşlar ise para toplamak için etkinliklerde bulundular. Anadolu'daki Türk-Yunan Savaşı, adanın bir İngiliz sömürge yönetiminde bulunmasına karşın, Türk-Rum çatışmaları biçiminde adaya yansımıştır.

4) Lozan Sonrasında Kıbrıs Türkleri ve Bir Benzerlik

Lozan antlaşması ile Kıbrıs'ın İngilizlere bırakılması adada Türklerin durumunu kötüleştirdi. Daha önce de belirtildiği gibi Türkleri adadan ayrılmaya zorlayan maddeler Lozan antlaşmasına konu. Rum ve İngiliz baskısı ile çok sayıda Türk'ün adadan ayrıldığını görüyoruz. Adada kalanlar ise, İngilizler ve Rumlar karşısında direnmişlerdir.

Bu arada, Lozan'daki "Musul Meselesi" ile 10-11 Aralık 1999 Helsinki Doruğu'ndaki kararlar arasında ilginç benzerlikler ve paralellikler bulunmaktadır.

Lozan'da Türkiye ve İngiltere'nin Musul konusunda anlaşamamaları, Lozan antlaşmasının üçüncü maddesine bir ekleme yapılmasına yol açtı. "Türkiye ve Irak (İngiltere) arasındaki sınır, anlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra dokuz ay içinde, Türkiye ve İngiltere arasında görüşmeler yolu ile çözülecektir. Anlaşma sağlanamaması durumunda konu Milletler Cemiyeti'ne götürülecek ve orada çözüme kavuşturulacaktır".

Bu ekleme, 10-11 Aralık 1999'da Helsinki Doruğu'nda, Türkiye'nin "koşullu adaylığına" getirilen "koşulları" anımsatmaktadır. Türkiye'nin önüne konan koşullarda dolaylı olarak; "Türk-Yunan sınır anlaşmazlıkları (Ege) 2004 yılına kadar görüşmeler yolu ile çözülemediği takdirde uluslararası kurumlarda (Lahey Yüksek Adalet Divanı) çözülecek" denmektedir.

Bu koşul Kıbrıs için de şu şekilde yorumlanabilir; Türkiye'nin önüne, "Kıbrıs uyuşmazlığı çözülme de, Kıbrıs'ın (Güney Kıbrıs Rum Yönetim) A.B. ye alınacağı" ifade ediliyor. Eğer Kıbrıs (GKRY), Kıbrıs adasının bütününe temsilen AB'ye alınabiliyor ise, KKTC (ve Türkiye) ile Kıbrıs'ta sınır uyuşmazlığı, AB'nin bir "iç sorunu olarak", AB tarafından çözüme götürülecek anlamına gelir.

Avrupa Birliği'nin Kıbrıs'a ilişkin politikası ise, Ankara'daki yetkililerin (S.Demirel, M.Yılmaz, B.Ecevit) tarafından da 1990-1999 tarihleri arasında defalarca kamuoyu önünde açıkladıkları gibi tek yanlıdır. Bunu yalnız Türk yetkililer değil, B.M.Genel Sekreteri de net bir biçimde ortaya koymuştur; AB, Kıbrıs (Rum) Cumhuriyeti'nin tam üyelik başvurusunu görüşeceğini açıkladıktan sonra Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Peres de Cuellar, "AB'nin bu tutumu bütün parametreleri değiştiriyor ve uyuşmazlığı daha da çözümsüz duruma sokuyor" demiştir.

İnsiyatifin AB'nin "denetimine geçirilmesinden" BM.Genel Sekreteri bile rahatsızlık duyuyordu. Çünkü Yunanistan AB içinde bulunduğundan ve AB'nin de o güne kadar olan Kıbrıs politikası Türkiye karşıtı olduğundan. Türkiye üzerindeki tek yanlı baskının daha da artacağı korkusu B.M.Genel Sekreterini bile korkutmuştu.

Tekrar düne dönelim; Kıbrıs'ta Lozan'a karşın önemli bir Türk nüfusu kalmıştı. 1571'den beri adayı yurt olarak benimsemiş insanlardı. Lozan'daki olumsuz sonuçlara karşın adadaki varlıklarını sürdürmekte kararlıydılar.

Yavaş yavaş siyasal örgütlenme gereğini duyuyorlardı. Anadolu'daki Kemalist devrim ve Cumhuriyet'in gelişmekte oluşu, Lozan'daki olumsuz kararlara rağmen Kıbrıs Türklerini cesaretlendirmişti. Yunanistan'ın Anadolu'daki yeni Türk Cumhuriyeti ile bir paralellik kurma ümidi doğmuştu. Ama İngiliz sömürgesi altında yaşamaktaydılar.

1930 yılında yapılan yerel seçimlerde birlikte hareket ettiler. 1931 yılında Kıbrıs Türkleri Ulusal Kongresi'ni topladılar.

Aynı yıl (1931), Rumların Enosis için yeniden hareketlenmeye başladığını görüyoruz.

1942 yılında Dr.Fazıl Küçük'ün Halkın Sesi gazetesini yayın hayatına sokarak İngiliz sömürge yönetimine ve Rumlara karşı yeni bir ivme kazanılmasına yol açtı. Yine aynı yıl (1942) Katak (Kıbrıs adası Türk azınlığı kurumu) oluşturuldu. Bu örgüt çevresinde bir dayanışma sağlandı.

Katak hem İngiliz sömürgeciliğine, hem de Rumların Enosis isteklerine karşı direniyordu. Amaç, Kıbrıs'ta Türk varlığını sürdürmek ve Türk halkının haklarını savunmaktı.

İkinci Dünya Savaşı boyunca Kıbrıs adası, İngiltere'nin bir askeri üssü olarak kullanıldı. Savaş dolayısıyla ilgi bu alana çekilmişti. Almanlar Ege

adalarına ve Yunanistan'a kadar geldikleri için Türkler üzerindeki baskı hafiflemişti. Türkler içerde girişimlerini sürdürüyorlardı. 1944 yılında Dr. Fazıl Küçük'ün öncülüğünde Milli Parti kuruldu. Bu parti adını daha sonra, Kıbrıs Türktür Partisi olarak değiştirdi.

Yine bu yıllarda Türkler, işçi örgütlenmelerine de gittiler. Amele Birliği (İşçi Sendikası) kuruldu. Adı 1943'te Yapıcı ve Amele Birliği olarak değiştirildi. 1945'te, Kıbrıs Türk İşçi Birlikleri Teşkilatı kuruldu. Tarım sektöründekiler de Türk Çiftçi Birliği'ni kurdular.

Bu yıllarda Kıbrıs Türkleri arasında örgütlenme eylemlerinin arttığını görüyoruz. Aynı ayrı kurulan örgütler 1949'da, Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu adı altında toplandılar.

Bu kurum uzun yıllar, Kıbrıs Türk halkının ayakta kalıp direnç göstermesinde çok önemli görevler üstlenmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

1960 ve Sonrası

1960 öncesi yıllarda Kıbrıs Türk halkının kendi self-determinasyon hakkını ısrarla savunması "Enosis" yolunu kapamıştı. Yunanistan'ın Enosis'e götüren yolları açmaya çalışması Türkiye ve Yunanistanı karşı karşıya getirmişti. İki ülke de NATO üyesiydi ve soğuk savaşın tırmandığı yıllar yaşanıyordu.

ABD, İngiltere'nin yanında devreye girdi. Artık yeni bir formül aranıyordu. Bu formül şu öğeleri içermeliydi:

Ada üzerinde Türkiye ve Yunanistan arasında denge sağlanmalıydı.

İngiltere'nin stratejik çıkarları korunmalı idi.

Ada, Batı Bloku'nun (Türkiye-Yunanistan-İngiltere) denetimi dışına çıkmamalıydı.

Adadaki Türk ve Rum halklarının güvenceleri, Türkiye ve Yunanistan tarafından sağlanmalı idi.

Kıbrıs'ta tarihsel bağlarla anavatanlarına bağlı iki halkın (Türk ve Rum halkının) bulunması, imparatorluğu tasfiye yoluna giren İngiltere'nin bir bakıma, "kendi hükümlerlik (garantörlük) haklarını Türkiye ve Yunanistan'a devretmesi (paylaşması)" zorunluluğunu ortaya çıkarıyordu.

Bu konuda en sağlıklı değerlendirmeyi, bölgeyi çok iyi tanıyan İngiliz araştırmacı ve tarihçi Dr.Andrew Mango yapmıştır. Kendi ifadesi ile; "Bugün (2000) Kıbrıs'ta bir Türk Devleti'nin bulunması, İngiltere'nin geri çekildiği topraklardaki Türk halkının ve varlığının korunması içindir" demektedir(9). Dr.Mango Kıbrıs konusunu dünyada en iyi bilen 2-3 araştırmacıdan birisidir. Kendisi, bu konudaki 40 yıllık birikimi ile bu doğru sonuca varmıştır

Dr.Mango'nun bugün (2000) vardığı bu sonuç, 1960'lara yaklaşırken henüz açık olarak "telaffuz" edilmiyor ama "realpolitik" olarak el yordamı ile hissedilebiliyordu.

İngiltere İmparatorluk topraklarını terkederken bu toprakların "gerçek sahiplerine" devredilmesi sıkıntıları, 1950'li yılların sonlarında Kıbrıs'ta, hem de iç çatışmalarla birlikte kanlı bir biçimde yaşanmaktaydı.

Zürih ve Londra konferansları, hem adada, hem de Türkiye ile Yunanistan arasında, "yeni dengeleri" yerli yerine oturtmak için yapıldı.

1. Belirsizlik, Haksızlık ve Acılı Yıllar; 1964-1974

103 köye yayılmış, büyük kentlerde etrafları tel örgülerle çevrilmiş yokluklar ve ızdıraplar dönemi başlıyordu. Rum saldırıları da, her fırsatta

sürüyordu. Rumlar sürekli silâhlandıkları gibi Yunanistan'dan da adaya asker ve silâh geliyordu.

Adada İngiliz askerleri (üsleri) vardı ve bunlar Türkleri koruyamıyordu. Ortadan kaldırılan anayasaya göre başkan yardımcısı olan Dr.Fazıl Küçük Türkiye'den yardım istiyordu (14).

Anayasa Mahkemesi Başkanı Prof.Forsthoff bir açıklama yaparak Rum tarafını, "Anayasayı işlemez duruma soktuklarını belirterek" suçladı.

Çok sayıda ölü, yaralı ve kayıp Türk vardı. Adada tam bir kaos yaşıyordu. Yaşananlar dünya basınında da çıkıyordu.Türkiye'de ise büyük heyecan vardı. Rumların Türklere saldırımları ve anayasayı ortadan kaldırmaları büyük tepki doğurmuştu. Büyük gösteriler yapılıyor, gazeteler manşetlerini bu haberlerle dolduruyordu. Kıbrıs'taki Türk alayı da "mahsur" durumdaydı. Çok kritik günler yaşıyordu.

1964'te B.M.Bariş Gücü askerleri adaya geldi. Bunların Rum saldırılarını engellemekten çok Rum tarafına "büyük gelir sağladığını" görüyoruz. Bariş gücü, daha çok ara bölgelerde ve iki tarafı ayıran Yeşil Hat üzerinde görev yapıyordu. Etkili bir askeri güç olmaktan çok, üniformalı turistler durumundaydılar. Esas olarak Rum tarafına "muhatap" oluyorlardı.

BM, iki taraf arasındaki sorunları çözmek üzere, bir de gözlemci atamıştı.

Türklere silâhlı saldırılar yanında tam bir ekonomik ambargo uygulanmaktaydı. Açlık tehlikesi baş göstermişti. İlaç ve gerekli maddeler bulunamıyordu.Türkler tam bir sefaletin içine itilmişlerdi.

Türkler bölge bölge direnişe başlamışlardı. Bunların en önemlisi Erenköy bölgesinde oluştu. Burada küçük bir Türk kantonu kurulmuştu. Türkiye'den de gönüllü destek geliyordu. Daha çok, Türkiye'deki Kıbrıslı Türklerden oluşan gençler, Rum baskısına rağmen, Anadolu'dan bu bölgeye gizlice geliyorlardı.

Grivas 10.000 kişilik bir ordu ve zırhlı birlikler ile bazı Türk bölgelerine saldırdı. Türkiye de jet uçaklarını göndererek buna karşılık verdi. Yunanistan'dan sonra Türkiye de artık "işin içindeydi". Türkiye'nin bu sınırlı müdahalesi bile Rumları biraz sindirdi.

1964 yılında şiddetlenen ve 1974'e sürecektir olan olaylarda 1964 bir köşe taşıdır. (10) yıllık esaret dönemini belirleyen öğelerin çoğu bu yıl ortaya konmuştur.

2-)1964'te neler oldu?

Rumlar adada fiili bir denetim sağladı, çünkü silâhlıydılar ve Türklerden çok fazlaydılar. Ayrıca hazırlıkları vardı.

Ankara hükümeti pasif kaldı. Fiili olarak Türk jetlerinin "sınırlı hareketi" ve Erenköy'e destek göze batan gelişmelerdi.

Yunanistan adaya çok sayıda asker ve silâh soktu. Yunan jetleri de Türklere saldırdı.

Türkiye'de sivil örgütler büyük eylemler yaptılar. Ancak bunlar, hükümete yansımada

Amerika ve İngiltere aktif olarak devredeydiler.

Makarios, Sovyetler Birliği'ni ve Bağılantısız Ülkeleri kendi taraflarına çektiler.

Rumlar Türklere hem saldırdılar, hem de ekonomik ambargo getirdiler. İstedikleri oluyordu. Bunun için bu gidişi durduracak bir "dış müdahaleye" karşı çıktılar.

İnönü Hükümeti, diplomatik girişimlerden yarar sağlayamadı, Kıbrıs Türkleri ezildiler, saldırılara uğradılar. Oysa Türkiye garantör ülke idi.

B.M.de, ABD ve İngiltere ile ikili ilişkilerde NATO'da çok sayıda görüşmeler yapıldı. Türklerin durumunu düzeltecek ve Rumları durduracak bir sonuç alınamadı.

Batı Dünya'sı genellikle kayıtsız kaldı. Ortaya çıkan tepkiler, olayların boyutunun çok altında idi.

Rumların saldırgan tutumuna karşın BM ve Batı, Mart 1964'de yaptığı hatayı sürdürdü. Kıbrıs Cumhuriyeti'ni işgal eden iki taraftan birini, "meşru yönetim" olarak kabul etti. Zaten bu haksız ve yanlış tutum, Rumların saldırganlığını da özendirdi.

Makarios ile Atina ve Eoka arasında, bazen görüş ayrılıkları olmasına rağmen, esas amaçları olan "Enosis"te birleşiyorlardı. Makarios "adayı Helenleştirmekten" söz ederken, bazen, Yunanistan'la bütünleşme amacından biraz ayrılıyordu. Aradaki fark, birinde iki Helen devleti, diğesinde ise tek bir devlet anlayışı bulunması idi.

B.M. gözetiminde 10 yıl sürecek ve Türklerin adada "bir açık hava hapisanesi" konumunda tutulmalarına yol açacak olan sürecin temel taşları 1964 yılında atılıyordu.

Rumların hedefi çok açıktı; 1963 yılında hazırlanan Akritas Plânı doğrultusunda, Türkleri Kıbrıs'tan kaçırarak "Enosis'e varmak istiyorlardı. Bu amaç için de;

Uluslararası anlaşmaları hiçe sayıyorlar,

Türlere karşı, sürekli olarak insanlık dışı eylemlerde bulunuyorlardı.

Batı, gereken sonuç alıcı tepkiyi vermiyor, Ankara hükümetleri de "pasif" bir politikayı benimsiyordu.

Ve bu arada olan, Kıbrıs Türklerine oluyordu. 1967-1974 döneminde, Atina'da, Batı'nın itibar etmediği Albaylar Cuntası bulunmasına rağmen Ankara, sonuç alıcı gereken hamleleri yapamamıştı.

Bunu yapması için, Eokacı Nikos Samson'un, işi kısa yoldan halletmek için büyük bir çılgınlık girişiminde bulunması gerekmişti. Bu çılgınlığın arkasında ise; Atina'daki Albaylar Cuntası vardı.

Zayıflayan konumlarını güçlendirmek için, Makarios'un "sabırlı ve dengeli bir biçimde yürüttüğü, adayı Helenleştirme politikasını" bozdular ve işi kestirmeden çözmek istediler.

Bu ise, hem kendilerinin, hem de adadaki Rum denetiminin sonunu hazırlayan bir serüven oldu.

3-)Türkiye Hazırlanma Gereğini Duyuyor

1963 olaylarından başlayarak Makarios'un ve Rumların amaçlarının Enosis olduğunun 63'ü izleyen yıllarda iyiden iyiye açığa çıkması, Kıbrıs Türklerinin çaresizliği, Türkiye'nin "müdahale olanaklarının" sınırlı oluşu, Türkiye'de hem orduyu, hem de hükümetleri "hazırlanmaya götürdü". 1964'te Başkan Johnson'un İnönü'ye yazdığı mektup bunda etkili olmuştu.

Türkiye Enosis'e izin vermeyecek ve Kıbrıs Türklerinin adada ki "varoluşlarının sürmesini" sağlayacaktı. Ufuktaki büyük tehlike açık açık görülmeye başlamıştı.

Türkiye Kıbrıs'ın bir Yunan (veya Rum) adası olmasına izin veremezdi.

Tırmanmakta olan Rum saldırılarının "durdurulması" için "fiili müdahale" olasılığı giderek artıyordu. Önünde sonunda, Enosis'e set çekmek için askeri müdahale hazırlıkları başladı. Ordu, çıkarma gemileri yapımını sürdürüyordu.

Zürih ve Londra antlaşmalarına göre Türkiye, İngiltere ve Yunanistan ile birlikte, "Kıbrıs üzerinde garantörlük hakkı olan bir ülkeydi. Üstelik Kıbrıs Anadolu'ya 40 mil yakınlıkta, Doğu Akdeniz'de olağanüstü stratejik bir konuma sahipti. Bölgenin en büyük ölçekli ülkesi olan Türkiye, güneyindeki "ulusal çıkar alanına" sahip çıkmak zorundaydı.

Ege adaları zaten kaybedilmişti. İmroz ve Bozcaada dışındaki tüm adalarda Yunan bayrağı dalgalanıyordu. Kaş'ın birkaç mil yanındaki Meis bile bunlardan birisi idi. Oniki ada ise, bir hediye olarak 1947'de Yunanistan'ın çebine konmuştu.

Türkiye yanbaşındaki koskoca Kıbrıs adasını da Yunanistan'a (Rumlara) kaptıramazdı. Batı'da Ege yavaş yavaş, Yunanistan tarafından tamamen kapatılmıştı. Türkiye, hiç olmazsa güneyden, Akdeniz'den "nefes" almak istiyordu. Enosis, Türkiye'nin güney çıkışının da kapatılması demekti.

Türkiye, geçen yüzyıldan beri süren "megali idea" ya dur demek gereksinimin, duyuyordu. Yunanistan ile sürekli sorun yaşanmıştı ve yaşanıyordu da. Atina'nın içten içe yürüttüğü Türkiye karşıtı, politika, 1963 olaylarından başlayarak "fiili bir baskıya" dönüşmüştü.

Bütün bu değerlendirmeler, Türkiye'nin "Kıbrıs işini sıkı tutması" sonucunu doğuruyordu. Ordu, bu konuda, hükümetlerin bir adım önünde bulunuyordu.

Öte yandan Dr. Andrew Mango'nun da belirttiği gibi(15) İngiltere Kıbrıs'ın idari ve siyasi yönetiminden, bir sömürgesinden geri çekilmişti. Kıbrıs'taki Türk varlığının siyasal, askeri, sosyal ve kültürel olarak korunması Türkiye'nin en doğal hakkı idi. Üstelik Zürich ve Londra antlaşmalarından kaynaklanan garantörlük hakkı vardı.

Türkiye'de, Kıbrıs'tan kaçmak ve göçmek zorunda kalan Kıbrıslı Türklerin sayısı, adadakilerden daha fazla idi. Ada yalnız Türkiye'nin değil, Türkiye'deki Kıbrıs Türklerinin de bir parçası ve uzantısı idi.

BM; ABD ve Avrupa ise, daha çok, özevlatları olarak gördükleri Rumlara meylediyorlardı. Bu haksızlığa karşı durabilecek tek ülke ise Türkiye idi. Türkiye Girit'te; oniki adalarda, Batı Trakya'da yaşadığı haksızlıkları bir daha yaşamak istemiyordu.

Kıbrıs Türkleri konusunda yavaş yavaş bilinçlenen Türk kamuoyu da Ankara'daki siyasileri etkiliyordu. Sivil toplum örgütleri büyük bir "refleks" gösteriyorlardı. Kıbrıs Türklerine yapılan saldırılar ve Enosis çabaları Kıbrıs sorununu "ulusal bir sorun" yapmıştı. Ordunun duyarlılığı yanında, Meclis ve hükümetler de Kıbrıs sorununa duyarsız kalamazlardı.

Bütün bunlar, Türkiye'nin yaklaşan tehlike karşısında "hazırlık yapmasını" zorunlu kıldı. Türkiye artık Yunanistan'ın Ege'den sonra Doğu Akdeniz'de de genişlemesini sürdürmesine evet demeyecekti

Kıbrıs üzerinde, Türkiye ve Yunanistan arasında 1960'da kurulan "denge" Türkiye aleyhine bozulmamalı idi.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Türkiye Enosis'i önlüyor; 1974 ve Başlayan Yeni Dönem

1. 1974'e Beş Kala Durum Nasıldı?

1974 öncesi yıllarda Makarios ve Rumlar artık 1964'te elde ettikleri fiili avantajları sonuçlandırmaya başlamışlardı. Türkleri, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran iki ortakdan biri olarak değil, Rum yönetiminde yaşamaya mahkûm bir "azınlık" olarak değerlendiriyorlardı.

En fazla "sınırlı yerel otonomi" verebileceklerini söylüyorlardı. Eğer Türkler bunu kabul etmiyorlarsa, adayı terketmekte serbestiler. Adayı, bir Rum adası olarak görmeye kendilerini alıştırmışlardı.

Yunanistan'dan aldıkları silâhlar dışında,Çekoslavakya başta olmak üzere bazı ülkelerden önemli silâhlar almışlardı. Çok avantajlı bir konumdaydılar.

Cumhuriyet 1963'te tamamen ortadan kalkmış olmasına rağmen, Rum yönetimi "meşru yönetim" olarak tanınıyordu.

Türkler adada küçük adacıklar halinde dağınık durumdaydılar. Bazı bölgeler Türklerin denetiminde bulunmasına karşın ekonomik ambargo vardı ve çok zor koşullar içinde yaşıyorlardı. Türklerin dirençlerinin yavaş yavaş tükeneceği inancı Rumlarda hakimdi.,

Barışın görüşmeler yolu ile ve eski anayasal statüye döndürülerek sağlanmasını, "sürekli sabote edebiliyorlardı, Türkiye'yi ve Kıbrıs Türklerini oyalayabiliyorlardı"

Türklerin içinde kaldıkları bu haksızlığa karşı, dış dünyadan bir baskı da gelmiyordu.

Türkiye'de Ecevit başbakan olmuştu. Türkiye'nin Batı ile ilişkilerinde, sosyal demokrat Ecevit'in bakış açısı farklı idi. Ortağı Erbakan ise, farklı nedenlerle Batı'ya soğuk bakan bir siyasal partinin lideri idi. Türkiye'deki bu değişim rüzgâr, Ankara'nın Kıbrıs politikasına da yansıtıyacaktı.

Türkiye'de zaten 1963'den beri, adadaki durumla ilgili olarak büyük bir "rahatsızlık birikimi" oluşmuştu. Rumlar adadaki Türk toplumunu ezmek ve baskı altında tutarak Türkiye'nin dış politikasında "belirgin bir zaaf psikolojisinin" hissedilmesine neden olmuşlardı. Kuşkusuz Atina, Makarios'la aralarındaki bazı sorunlara karşı adaya büyük askeri destek sağlamıştı.

Makarios'un ve Atina'nın uluslararası ilişkilerdeki konumları çok farklı olmasına karşın,

Adanın Rum denetimi altına girmesi,

Kıbrıs ile Yunanistan arasında bütünleşme çabalarının yürütülmesi açısından "ortak bir çizgi" vardı. Diğer yandan;

Makarios "Bağılantısızlar" gurubu içindeydi. Moskova, Belgrad, Havana gibi merkezlere yakındı.

Atina'daki Albaylar Cuntası ile Moskova çok soğuk, buna karşılık ABD ile ılımlı ilişkilere sahipti. Batı Avrupa Atina'ya mesafeli idi. Batı Avrupa Albaylara soğuk bakmasına karşı Yunanistan'ı dışlamamıştı. Cunta'yı "geçici" olarak görüyorlardı. Herşeye rağmen Yunanistan, "tarihsel ve kültürel nedenlerle" Batı'nın bir parçası olarak görülüyordu. Aynen Franco İspanyası gibi.

Kıbrıs'ta Makarios "oyununu çok iyi oynuyordu". Uluslararası ilişkilerde "hem batı, hem de Bağılantısız Ülkelerle" sıcak ilişki içindeydi. Moskova da Makarios'a yakındı. Batı, Sovyetler Birliği ve Bağılantısızlar, üçü de Makarios'un "yakın bulunduğu" gruplardı.

Batı'nın Hellenizm'e bakış açısı,

Adanın NATO dışında oluşu ve "Bağılantısızlar" içinde bulunuşu

Ortodoks dünyasının (ve Hristiyan dünyasının) Makarios'un arkasında oluşları,

Makarios'un, bu "çelişkiler içinde" her tarafı birden idare edebilmesinin temel nedenleri idi.

Ayrıca ABD'deki Yunan lobisi de Makarios'un arkasındaydı. Makarios işi zamana bırakmış, kendi deyimi ile, "Kıbrıs Türklerinin Akdeniz'in kızgın güneşi altında tereyağ gibi erimelerini" bekliyordu. Acelesi yoktu, zaman onun lehine çalışıyordu. Bu nedenle toplumlararası görüşmelerden bir sonuç çıkması kesinlikle olanak dışı idi. Makarios eline geçirdiği fiili ve diplomatik avantajları bırakmayacaktı.

ABD ve Batı Avrupa Kıbrıs'ta Rumların 1963'den beri oluşturdukları fiili durumu "yavaş yavaş benimsemeye ve kabullenmeye" başlamışlardı. "Karşı taraf" olan Türkiye ise bu dönem içinde "oldukça pasif" bir politika izlemişti. Makarios ve Rum Yönetimi bu avantajlarını iyi değerlendiriyordu. B.M.in misyonu "rutin" bir işlem halini almıştı. Kimse elini taşın altına sokmak istemiyordu.

Bu konjonktür içinde "elini taşın altına sokması gereken" Ankara idi.

1974'te Rumlar arasında iç politik çatışma ve iktidar kavgası şiddetlendi. EOKA ile Makarios arasında ipler kopmuştu. Nikos Sampson, Grivas'ın Ocak 1974'te ölümü ile Makarios'a cephe aldı. Sampson bir terorist ve iktidarı ele geçirerek Enosis'i kısa yoldan sağlamak ve Atina'daki Albaylar Juntası'na prestij kazandırmak istiyordu. Junta da Sampson'un arkasındaydı. Nikos Sampson bir özelliği de aşırı bir "Türk düşmanı" olması idi. Birçok cinayete karışmıştı.

Atina'nın kontrolündeki Eoka ve Nikos Sampson 15 Temmuz 1974'de Makarios'u devirmek için saldırıya geçti. Atina'nın tam desteğini alan Nikos Sampson'un iki hedefi vardı;

İktidarı olan Makarios'tan almak

Türkleri adadan temizleyerek Enosis'i gerçekleştirmek.

Ve Sampson iktidarı ele geçirdi, Makarios bir İngiliz helikopteri ile adadan kaçtı.

Makarios'un akıllıca ve ince hesaplarla başarılı bir biçimde yürüttüğü, adayı Rumlaştırma politikası, Rumlar arası çatışma sonucu yara alıyordu.

Rumlar çok büyük bir hata yapmışlardı, aralarında hem iktidar, hem de Enosis kavgasına tutuşmuşlardı. Adada hem Rumlar arasında, hem de Rumlarla Türkler arasında kanlı çatışmalar başlamıştı.

2. "Müdahale" Türkiye İçin Kaçınılmazdı

Ankara artık pasif kalamazdı. TBMM karar aldı, Ecevit İngiltere ile birlikte "müdahale" yapmak için Londra'ya gitti Londra birlikte müdahaleyi kabul etmedi.

Ve Türkiye 20 Temmuz 1974'de deniz ve hava kuvvetleri ile müdahale etti, adaya çıktı. Bu müdahale Türkiye'nin Zürih ve Londra antlaşmalarından doğan "hakkı" idi. Garantör bir ülke olarak 1963'te yapması gerekeni ancak 1974'te yerine getirebiliyordu.

1963'ten beri Makarios'un ve Rumların adada yürüttükleri uygulamalar ve izledikleri politikalar, Rumların hiçbir zaman 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'ne dönmeyeceklerini Ankara'ya göstermişti. Ankara artık adada yeni bir yapılanma istiyordu ve bu yapılanma şu hedefleri gerçekleştirmeliydi;

- a. Adanın Yunanistan ile birleşmesi önlenmeliydi.
- b. Kıbrıs Türkleri "Türkiye'nin doğrudan güvencesi altına" alınmalı idi.
- c. Adadaki Yunan ve Rum askeri birikimine karşılık, "askeri bir denge" sağlanmalı idi.

Dr.Andrew Mango'nun daha önce ortaya koyduğu gerçekçi yaklaşım, 1963-1974 dönemindeki "boşluk" dışında, gerçekleşiyordu. İngiltere sömürgelerinden çekilirken bu sömürgeler gerçek sahiplerinin eline geçiyordu(16).

Diğer bir bakış açısı ile de; 1960'da Kıbrıs'ta Türkler ve Rumlar (Türkiye ve Yunanistan) arasında barış yolu ile kurulan denge 1974'te, Rumların ve Atina'nın ihtirasları sonucu, bu defa silâhların gölgesinde gerçekleşiyordu.

Bu yöntemle sağlanan denge'nin sorumlusu ne Türkiye, ne de Kıbrıslı Türklerdi. 1963 yılında Anayasa'yı ve Kıbrıs Cumhuriyeti'ni silâh zoru ile ortadan kaldıran Rumlar ile bu davranışa "kapalı destek veren" Batı idi.

Türkiye bu müdahalesi ile, Yunanistan'ın Ege'den sonra Doğu Akdeniz'e uzanan genişleme politikasına da son vermiş oluyordu. Megali idea darbe yemişti.

3. "Müdahale"nin Safhaları ve Uzun Maraton

15 Temmuz 1974'de Türkiye müdahale edince Güvenlik Konseyi toplandı ve ateşkes istedi. Türkiye ateşkes talebini yerine getirdiğinde Türk kuvvetleri dar bir alana sıkışmıştı. Girne'nin doğu ve batısından Lefkoşe'ye kadar uzanan çok küçük bir üçgen içindeydiler. Bu dar alan askeri açıdan güvensizdi. Rum ve Yunan tehdidine açıktı

Öte yandan adanın diğer yörelerinde 103 köye ve kentlere dağılmış Türk nüfusuna karşı fiilen Rum saldırıları başlamıştı. Rumlar toplu katliam yapıyorlardı. Türk alayı da saldırıya uğramıştı. Rumların topyekün saldırıya geçmeleri, zaten yaşanmakta olan iç savaşı yaygınlaştırdı.

Cenevre'de Türkiye, Yunanistan, İngiltere, Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının katılımı ile bir konferans toplandı. Rumlar ve Yunanistan, adada Rum çoğunluğunun hakim olduğu üniter bir yapılanma dışında bir çözüme

yanaşmıyorlardı. Konferans çıkmaza girmişti. Bu arada Kıbrıs'ta Türklere karşı saldırılar sürüyordu. Ateşkes yüzünden harekâtı durduran Türk kuvvetleri de dar bir alana sıkışmışlardı.

5 Ağustos 1974'de ikinci harekât başladı. Gazi Magusa, Lefkoşe-Güzelyurt hattının kuzeyi ile batıda Erenköy bölgesi Türk Silâhlı Kuvvetleri'nin eline geçmişti. Kuzeydeki Rumlar Güney'e gitmişlerdi. Ama güneydeki Türkler, Rum kuşatması altındaydılar.

Daha sonra yapılan anlaşmalarla güneydeki Türkler de kuzeye, Türk bölgesine geçtiler. Türkiye Kıbrıs'ın (%36) sınırı denetimi altında tutuyordu ve Kuzey'e yerleşen Türkler artık Türkiye'nin güvencesi altındaydılar.

15 Ağustos 1974 müdahalesine Batı'dan ve Sovyetler Birliği'nden tepki geldi Önce Türkiye'nin, adanın tamamını eline geçireceği kuşkusuna kapıldılar. Ancak böyle olmadığını anlayınca biraz rahatlamışlardı.

Türkiye'nin, güvenli bir bölge oluşturarak, Atitta Hattı diye anılan ve bugüne kadar da süregelen "sınırı" belirlemesi Batı'da Sovyetler Birliği'nde de rahatsızlık yaratmıştı. Burası "büyüklerin" üzerinde oyun oynadıkları "arka bahçeleri" iken Türkiye gelip sınır belirlemiş ve ada Türklerini bu bölgeye toplamıştı

Kuzeyin Türkiye'ye ilhakı (taksim) veya Kıbrıs'ta bağımsız bir Türk devletinin oluşması olasılığı her iki Blok için de rahatsızlık yaratıyordu.

Öte yandan;

a. Dünyadaki Yunan ve Rum lobisi büyük bir karşı atağı geçmişti. Basın yayın organları ve televizyonlar Türkiye karıştı yayınlar yapıyorlardı.

b. Atina'da Albaylar Junta'sı düşmüş, Karamanlis'in başkanlığında sivil yönetim işbaşına gelmişti. Atina'nın Batı ile ilişkilerinde düzelme olmuştu. Atina, Batı'nın tam desteğini eline geçirmişti.

c. Moskova ise kendisi ile "flört eden" Makarios'un, adaya tekrar hakim olmasını, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'den elini çekmesini arzuluyordu. Türkiye ne de olsa bir NATO ülkesiydi.

d. Özellikle Batı'daki Ortodoks (ve Hristiyan) dünyası Türkiye'yi aforoz listesi içine almıştı.

Bütün bu çevreler, ne Türkiye'nin haklılığını, ne de Kıbrıs Türkleri'nin 1963-1974 döneminde çektiklerini düşünüyorlardı.

20 Temmuz 1974'de Türkiye'ye karşı çıkmayanlar 15 Ağustos 1974 sonrasında Türkiye'yi eleştirmeye başladılar. Oysa Türkiye, 1963-1974 döneminde Türkleri yavaş yavaş yok etmeye çalışan Makarios'u 1963'te fiilen işgal ettiği yönetimin başına yeniden getirmek için Kıbrıs'a çıkmamıştı. Ama Makarios, İngilizlerin yardımı ile N.Samson'dan kurtulduğu gibi, yine onların yardımı ile adaya döndü.

Türkiye, 1974 öncesi dönemi bir daha yaşamamak, Kıbrıs'ta "yeni bir yapılanma" getirmek için adada bulunuyordu. Bu; ada Türklerinin de istediği şeydi.

Bu tarihten sonra B.M.gözetiminde Türk ve Rum yetkililer arasında sonu gelmez görüşmeler, toplantılar başladı. Rum tarafı şu çizgi içindeki yerini hep korudu.

a- Adada Rum çoğunluk olduğu için "çoğunluğa dayalı bir yönetim biçimi" kurulmalı idi.

b- Türk Silahlı Kuvvetleri adadan çekilmeli, ada uluslararası bir gücün denetimi altına girmeli idi.

c- Rumların Siyasal kimliği (egemenlik hakkı) olmasına karşın Türklerin böyle bir hakkı olamazdı. Rumlar eşitliği, bu yönü ile hiçbir zaman kabul etmediler.

Türk tarafının çizgisi ise şöyle idi:

a- Kıbrıs adasında Rumlar gibi Türklerin de eşit hakları vardı.

b- Rum çoğunluğunu egemen kılacak bir yapılanmaya izin verilemezdi. Türk tarafı şu ya da bu çözüm formülü içinde, kendi yönetimlerini sağlayacaklardı.

c- Türk silâhlı kuvvetlerinin adayı uluslararası bir güce devretmesi ise kabul edilemezdi. Türkiye'nin garantörlüğü kaldırılmazdı.

Rumlar (ve Yunanistan) kafalarında sürekli olarak, "adanın uzun dönemde Rum yönetimine gireceği bir yapılanmayı sağlayacak förmüller için" çaba gösterdiler. Türk tarafı ise adadaki Türk varlığının Türkiye'nin fiili güvencesi altında kalmasını sağlayacak fömüllere yeşil ışık yaktılar.

Bu iki yaklaşım arasındaki fark siyah ile beyaz kadar büyük olduğu için bugüne kadar bir "çözüm" sağlanamadı.

Aslında "çözüm", Türkiye'nin müdahalesi ile gelmişti ve çatışmalar durmuştu.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Türkiye ve Kıbrıs

1-Kıbrıs'ın Türkiye İçin Taşıdığı Önem

Kıbrıs adasının Türkiye için taşıdığı önem nedir sorusunun iyi anlaşılması gerekir. Türkiye'nin 40 mil güneyindeki, açık havada Kıbrıs'tan Toros dağlarının rahatlıkla görüldüğü bu büyük ada Türkiye için ne anlam taşımaktadır.

a-Türkiye'nin Akdeniz'e açılan kapısı niteliğindeki bu bölge üzerinde bulunan Kıbrıs adası tarih boyunca 7-8 ayrı uygarlığın kısmen veya tamamen egemenliği altında kaldı. Bazen de değişik bölgeleri farklı ticaret kavimlerinin denetimleri altına girdi.

Osmanlı İmparatorluğu 1571'de adayı Cenevizli'lerden aldı. Cenevizliler adayı daha çok ticari amaçlarla ellerinde tutuyorlardı. O dönemde Kıbrıs bir korsan adası görünümünde idi.

Adanın sadece kontrolü, 1878'de Osmanlılarla İngilizler arasında yapılan bir anlaşma sonucu İngilizlere kira ile verildiğinde Kıbrıs'ta Osmanlı-Türk kimliği tamamen hakimdi. 1880'li yıllarda ada nüfusunun %44'ü Anadolu'dan 1571 sonrası gelen Türklerden oluşuyordu. Türkler en büyük topluluk idiler. Kıbrıs adası üzerinde de, Vakıflar İdaresi 'nin arazileri ile birlikte, adanın (%50)den fazlası Türklerin elinde idi.

Daha önce de açıklandığı gibi İngilizlerin, Rumların ve Ortodoks Kilisesinin uyguladıkları sistemli baskılar sonucu 1950'lere gelindiğinde Rumlar çoğunluğu elde etmiş bulunuyorlardı.

Tarihsel bir perspektiften bakıldığında Kıbrıs'ta iki halk ve iki kültür hâkimdi; Rumlar ve Türkler. Eski uygarlıkların etkileri, Lusinyenler ve Cenevizliler hariç, silinmişti. Lâtin uygarlıklarının etkisi ise sosyal değil, fiziki yapılar (tarihi eserler) olarak ayakta duruyordu.

Tarihi ve sosyal değerler açısından Kıbrıs, Türk ve Rum öğelerin birlikte oluşturduğu bir ağırlık taşımaktadır. Bugün (2000) adada 200.000 Türk ve 600.000 Rum yaşamaktadır. Üçüncü ülkelerden ise 50.000 dolayında geçici ve sürekli yaşayan nüfus bulunmaktadır.

b. Kıbrıs'ın Türkiye Bakımından Stratejik Önemi

Kıbrıs adası Türkiye'nin hemen yanbaşında, Türkiye için Akdeniz'e (ve uluslararası sulara) çıkış yolu üzerindedir. Yunanistan Batı'da Ege'yi büyük ölçüde kapatmıştır. İstanbul'dan İzmir'e yada Marmaris yöresine giderken Türk gemileri ve tekneleri, Yunanlıların denetimi altında bulunan adalardan, Yunan karasularına girmemek için dolaşmak zorundadırlar. Güney (Akdeniz'e), Türkiye'nin tek rahat çıkış alanı(deniz ve hava) olarak kalmıştır.

Türkiye 40 mil yanında ve tarihi ve kültürel olarak da Türk kimliğinin bulunduğu, ikinci büyük nüfusu Türklerden oluşan bu adayı, bir başka ülkenin (Rumlar ve Yunanistan) tam denetimine bırakamaz. Bu , tarih, coğrafya ve toplumsal doku açısından "adil olmaz".

c. Türkiye aynı zamanda bir Akdeniz ve Orta Doğu ülkesidir. Bölgenin en büyük ülkesinin Doğu Akdeniz ve Orta Doğu'da ekonomik ve siyasal varlığını sürdürebilmesi için Kıbrıs'ta Türk varlığının korunması (KKTC'nin korunması) yaşamsal bir önem taşımaktadır.

Türkiye'nin Afrika ve Orta Doğu ülkeleri ile ilişkilerini sağlıklı sürdürebilmesi de KKTC'nin varlığına ve Kıbrıs'ın tamamının başka ülkelerin eline geçmemesine bağlıdır.

d. 1990 sonrası gelişmeleri, Kafkasya'da önemli değişiklikleri ortaya çıkardı. Bakü-Ceyhan enerji hattı Türkiye'nin geleceği ve bölgedeki yeri bakımından büyük önem taşıyor

Türkiye yakın bir gelecekte dünyanın önemli enerji terminallerinden birisi olacaktır.

Bakü-Ceyhan hattı gözönüne alındığında, Kıbrıs'ın hemen karşısındaki kıyı, bu enerji terminallerinin bulunduğu bölge olacaktır. Bu bölgenin ticari önemi daha da artmaktadır. Türkiye bu ekonomik ve ticari potansiyeli "güvence altına almak" zorundadır.

e. Güney Doğu Anadolu (GAP) projesi kısmen tamamlanmıştır. 2010 yılında tam olarak devreye girdiğinde GAP bölgesinin dünya ile bağlantısı İskenderun, Mersin ve bu bölgede yeni yapılacak limanlar üzerinden sağlanacaktır.

Anamur'un 40 mil güneyindeki Kıbrıs bu açıdan da büyük önem taşıyor. Ticari yollar bu bölgeden geçmektedir.

f. Türkiye yeni doğmakta olan Asya ekonomik pazarının Batı Kapısı üzerindedir. Asya, Dünya ile deniz bağlantısını Batı'da, Türkiye'nin Akdeniz kapısı üzerinden sağlayacaktır.

Bu Batı Kapısı'nın önünde de Kıbrıs adası durmaktadır.

g. Ada üzerinde Türk-Yunan dengesinin sağlanması konusu da önemlidir. Kıbrıs'ın bir Yunan (Rum) adası haline gelmesi, Türkiye ile Yunanistan arasındaki dengeleri tamamen ortadan kaldıracaktır.

Ege'de denge Yunanistan lehine, Türkiye aleyhine dönmüştür. Meis'ten Midilli'ye kadar Anadolu Yunanistan'ın egemenliği altındaki Ege adaları tarafından kuşatılmıştır.

Akdeniz'de de Kıbrıs Yunanistan'ın (Rumların) egemen oldukları bir konuma gelirse, bölgenin en büyük ölçekli ülkesi nefes alamayacak bir duruma düşer.

Türkiye ile Yunanistan arasındaki bölgesel denge tamamen bozulmuş olur. Adada KKTC'nin (ve Türk varlığının) korunması, en azından Kıbrıs ve çevresi için iki ülke arasında "denge" yaratır. Zaten ülkeler arasındaki ilişkiler, "ancak denge ortamında" gelişir ve iyileşir. Bir tarafa avantaj yaratan dengesizlikler, uzun dönemde yeni sorunların ortaya çıkmasına yol açar.

h. Güvenlik konusu; Kıbrıs adası Türkiye'nin güvenliği bakımından yaşamsal bir önem gösterir. Özellikle 1990 sonrasında soğuk savaş bittikten

sonra Türkiye içinde bulunduğu bölgede, "güvenliği açısından kendi inisiyatifini daha fazla kullanmak" zorunda kalmıştır ve bundan sonra da kalacaktır.

Ayrıca Türkiye'nin ortasında bulunduğu bölge, dünyanın en istikrarsız ve sıcak çatışmalara gebe bölgesidir. Ortadoğu, Kafkasya ve Balkanlar, her üçü de tam olarak oturmamış, önümüzdeki dönemde de sıcak çatışmaların beklendiği bölgelerdir.

Bu durum Türkiye'nin güvenliği ve dış bağlantıları açısından Kıbrıs'ın önemini daha da arttırmaktadır. Kısacası, Kıbrıs'ta KKTC'nin (ve Türk varlığının) devamı Türkiye'nin ulusal güvenliği için büyük önem taşır.

Yukarıda özetlenen bilgi ve değerlendirmeler Kıbrıs adasının Türkiye için taşıdığı büyük önemi ortaya koymaktadır. Politik, ekonomik, kültürel ve askeri

boyutları ile bu önem, yarın da azalmayacak aksine artacaktır. Hazar petrollerinden Gap'a, Asya pazarından Irak sorununa kadar önümüzdeki yıllarda beklenen gelişmeler, bu önemi açık bir biçimde ortaya çıkarır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

TARİHİ MEKANLAR

LEFKOŞA

1.1.Bedesten

BİNA 12.yy'da bir Bizans kilisesi olarak yapılmıştır. (St. Nicholas Kilisesi). Daha sonra Lüzinyanlar tarafından yapılan bazı Gotik eklemelerle genişletilmiştir. Venedik döneminde ise yeni değişikliklerden sonra Yunan Ortodoks Metropolisine verilen bina, farklı mimari tarzlarla hibrid bir dokuya sahiptir. Osmanlılar döneminde daha çok tekstil ürünlerin satıldığı bir çarşı ve depo işlevi görmüştür. Kuzey kapısı üzerindeki taş işçiliği St. Sophia Katedralinin kapısınıninkine benzer.

1.2.SelimiyeCamii

(St. Sophia Katedrali)

KATEDRAL, Kıbrıs'taki en büyük, en görkemli ibadethane ve en önemli Gotik mimari eser olarak kabul edilmektedir. Daha önce aynı yerde bulunan Hagia Sophia adlı bir Bizans kilisesinin üzerine kurulduğu söylenmektedir. Latin Başpiskoposu Eustorge de Montaigu tarafından 1208 yılında yapımına başlanmış ve 1326 yılında katedral kutsanarak ibadete açılmıştır. Kıbrıs'ın en önemli kilisesi olduğundan, Luzinyan krallarının taç giyme törenleri burada yapılmaktaydı. Yapı, 1373 yılında Cenevizliler, 1426 yılında Memlükler tarafından yağmalanmış ve bir kaç depremde zarar görmüştür. 1491 yılındaki yer sarsıntıları sonucu, Katedralin doğu bölümü yıkılmış ve Venedikliler tarafından onarılırken, eski bir Lüzinyan kralının (2. Hugh) mezarı ortaya çıkmıştır. Bozulmamış durumda olan cesedin başında altın bir taç, üzerinde de altından eşya ve belgeler bulunmuştur. Fransız mimar ve ustaları tarafından inşa edilen katedral Orta Çağ Fransız mimarisinin çok güzel bir örneğidir. Katedral, anıtsal bir kapıyla başlar. Kapının üzerindeki taş oyma pencereler, eşsiz bir Gotik sanatı örneğidir. Girişin iki yanında bitirilememiş olan çan

kulelerinin üzerine, Osmanlılar tarafından cami minareleri oturtulmuştur. Katedralin içi, üç koridor ile altı yan bölmeden oluşmuştur. İçinde küçük ibadethaneler vardır. Bunlardan kuzeydeki St. Nicholas'a (Noel Baba), güneydekiler Meryem Ana ve St. Thomas Aquinas'a adanmıştır. Caminin kadınlar bölümü olarak bilinen kısmı eskiden hazine dairesi olarak kullanılmıştır. St. Sophia'nın içinde, birçok Luzinyan soylusu ve kralları gömülüdür. Bunların mermer mezar taşları hala döşeme kaplamasının bir bölümünü oluşturur. Bu taşlar hasır ve kilim altında kaldıkları ve cami içinde ayakkabı giyilmediğinden üzerlerindeki yazı ve resimler bozulmadan kalmıştır.

1.3.Derviş Paşa Konağı(Etnoğrafya Müzesi)

19. yy.'da yapılmış bu iki katlı konağın sahibi Kıbrıs'ta ilk Türkçe gazetelerden olan "Zaman" gazetesini yayınlayan Derviş Paşa'dır. Konak, Lefkoşa surlar içinde tarihi çevre dokusunu en yoğun biçimde koruyan Arap Ahmet Mahallesiinde bulunmaktadır. İki giriş kapısı olan konağın esas giriş kapısı üzerinde hicri 1219 (miladi 1807) tarihi okunmaktadır. Konak iki katlı olup, alt katı taştan, üst katı ise kerpiçten inşa edilmiştir. Sonradan ilave edildiği belli olan baş odanın süslemeli tavanında miladi 1869 tarihi okunmaktadır. Konak "L" planlı olup, geniş bir iç avlusu vardır. Alt kat odaları iç bahçeyi çevreleyen revaklı galerilere açılmaktadır. Üst kata avludaki haznenin üzerine oturan ahşap bir merdivenle çıkılmakta ve odalar kapalı bir sofaya açılmaktadır. 1978 - 1988 yılları arasında yapılan restorasyon çalışmaları sonucunda, konağın kütüphane, kültür merkezi veya Eski Eserler ve Müzeler Dairesi olarak düzenlenmesi uygun görülmüştür. Bir bölümü baş oda, gelin odası, yatak odası, yemek odası ve tezgah odası olarak düzenlenen konağın bir bölümünde de günlük yaşantıda kullanılan eşyalar sergilenmektedir. Teşhir ve tanzimi "müze - ev" olarak tamamlanan konak 21 Mart 1988 tarihinde Etnografya Müzesi olarak ziyarete açılmıştır.

1.4.Haydarpaşa Camii (St. Catherine Kilisesi)

St Sophia'dan sonra en dikkate değer Lüzinyan yapısı St. Catherine Kilisesi -şimdiki Haydar Paşa Camii'dir.- Tarihçi Sir Harry Luke tarafından Kıbrıs'ın en zarif ve mükemmel Gotik binası olarak tanımlanmaktadır. St. Catherine Kilisesi 14. yy. da inşa edilmiş olup, Osmanlıların adaya hakimiyetlerinden sonra cami haline getirilmiştir. Binanın yukarı doğru daralan ayaklarının arasına uzun ve dar Gotik pencereler yerleştirilmiştir. Pencerelerin üst kısımları alçıdan geometrik desenlerle süslüdür. Kilisenin üç girişi vardır; Gotik stilde yapılmış olan güney kapısının ince taş işçiliği ve kapı sövesinin üzerinde Lüzinyan armalarının kabartmaları göze çarpmaktadır. Batı kapısı daha büyük olup, aynı mimariye sahiptir; sövesi gül ve ejderha motifleriyle süslüdür. Kuzey girişi daha sadedir, burası dirsekler üzerinde elinde balık tutan çıplak bir kadın figürü ve ejderha türü kabartmalarla süslüdür. Kilisenin içinde bir koro yeri, törenlere ait eşyaların saklandığı bir oda, hazine ve küçük bir vaftiz havuzu bulunmaktadır.

1.5.İplik Pazarı Camii

19. yy.'da yapılmış olup, adını Osmanlılar döneminde burada kurulu olan bir pamuk pazarından almıştır. Örne taş külahlı minaresinin aynı noktada kendinden önce var olan bir camiye ait olduğu sanılmaktadır.

1.6.Büyük Han

TARİH ve mimari değerler bakımından Lefkoşa'daki Türk eserlerinin başında Büyük Han gelmektedir. 1572 yılında adanın ilk Osmanlı Valisi Beylerbeyi Muzaffer Paşa tarafından yaptırıldığı kabul edilmektedir. Yapı dörtgen bir plan üzerine, iki katlı inşa edilmiş olup, geniş bir avlunun çevresinde sıralanan odalar kemerli ve kubbeli bir sundurmaya açılmaktadır. Büyük Han'ın çeşitli yapılardan ve yerlerden alınmış taşlardan yapıldığı bellidir. Aynı şekilde avlunun ortasındaki mermer sütunlar üzerine yapılmış mescidi tutan sütunların da başka bir yapıdan alınmış olunması muhtemeldir. Altı köşeli, konik başlıklı taş bacalarla, bu kubbeli küçük mescit, Hanın Türk tarzı mimarisini tamamlayan önemli unsurlardır. Hanın zemin katındaki odalar dükkan, depo ve ofis olarak kullanılmıştır. Üst kattaki sekizgen bacalı birer şömineleri olan odalar ise yatak odalarıdır. Anadolu'da sık rastlanan benzerleri gibi olmasına rağmen, bir farklılığı da mevcuttur. Bu tip han ve kervansaraylar genellikle tek

bir ana kapıya sahip olmalarına rağmen, Büyük Han'ın bir girişi daha bulunmaktadır.

1.7.Turunçlu Camii

YAZITINDA, 1825 yılında Kıbrıs Valisi Seyit Mehmet Ağa tarafından yaptırıldığı belirtilmektedir. Dört kemer üzerine oturan ahşap bir tavanı vardır. Kuzey tarafındaki işlemeli başlıkları olan ahşap sütunların üzerine oturmuş galerisi kadınlara aittir.

1.8.Sultan Mahmut Kütüphanesi

1829 yılında Sultan II. Mahmut tarafından inşa ettirilmiş olan yapı, Selimiye Camiin doğu kapısı yanında bulunmaktadır. Bina, kubbeli büyükçe bir odayla, yine kubbeli ve kemerli bir sundurmadan oluşmaktadır. Arap Ahmet Camii gibi klasik Osmanlı Cami ve Medrese mimarisinin bir örneğidir. Kütüphanede 1700 kadar kitap bulunmakta, bunların arasında el yazması Kur'an-ı Kerim ve değerli Arapça, Türkçe ve Farsça kitaplar yer almaktadır.

1.9.Yeni Cami

LEFKOŞA'DA kiliseden çevrilen camiler arasında yer almaktadır. Yeni Cami, geniş ana mekanı, cemaat yeri revakları ile dikkati çekmektedir. Minare, ana yapıdan ayrı olup, etrafında bir takım yapı izleri taşımaktadır. Muhtemelen, minare etrafındaki esas cami yapısı bir sebeple yıkılmış ve yakında bulunan şimdiki binadan faydalanılmıştır. Yapıya bağlı türbe binaları ve mezarlar dikkati çekmektedir.

1.10.Arap Ahmet Camii

LEFKOŞA'DAKİ Türk yapısı camiler içinde en dikkate değer olanı Arap Ahmet Camii'dir. 1845 yılında inşa edilen cami, diğer bir çok cami gibi eski bir Latin kilisesinin yerine yapılmıştır. Caminin döşemesini oluşturan mermerler arasında Lüzinyan ve Venedik dönemlerinden kalma 25 kadar yazılı ve resimli mezar taşı bulunmaktadır. Cami, Kıbrıs'ın fethinde Türk ordusunun

generallerinden olan Arap Ahmet Paşa'nın adını taşımaktadır. Klasik Türk Cami mimarisinin güzel bir örneğini oluşturur. Kemerli bir sundurması ve 6 metre çapında bir kubbesi vardır. İçinde eski Türk mezarları olan bahçesi günümüze dek korunabilmiştir. Şadırvanı, selvileri ve eski mezarları ile Lefkoşa şehrinin özel bir köşesidir. Camideki mezarlar arasında, 1832 yılında Lefkoşada doğmuş olup, Osmanlı Devleti hizmetinde 4 kez Sadrazamlığa (Başbakanlık) dek yükselmiş olan Kamil Paşa'nın da mezarı vardır. Kamil Paşa 1913 yılında Lefkoşa'da ölmüş ve caminin avlusuna gömülmüştür. 1926 - 1931 yıllarında Kıbrıs Valisi olan Sir Ronald Storrs, Kamil Paşa'nın mezarını 1927 yılında yaptırıp, üzerine Türkçe ve İngilizce bir kitabe koydurmuştur.

1.11.Saray Önü Camii

LEFKOŞA kentinin en merkezi yerinde bulunmaktadır. Eski bir Latin kilisesiyken camiye çevrilip, 1890'lar itibariyle harap bir vaziyette bulunduğundan, Ali Paşa tarafından 1902 yılında yeniden yaptırılmıştır. Arap tesiri bulunan caminin çok değerli bir ahşap tavanı vardır. 1962 yılında

şadırvanı yıktırılırken, üzerinde Yunanca yazılar bulunan kapaklı bir mermer lahid (sarcophagus) ortaya çıkmıştır. Bu tarihi eserin harf stilinden ve gövdesindeki kocaman bir haçtan, Bizans dönemine ait olduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde Evlendirme Dairesi olarak kullanılmaktadır

MAGOSA

2.1.Canbulat Türbesi (Arsenal Tabyası)

Kilis Sancak Beyi olan Canbulat Beyin, Kıbrıs'ın fethine karar verildiğinde, hazırlanan kuvvetler arasına dahil edilmesi önerilir. Lefkoşa'nın Osmanlılarca fethinde üstün yararları görüldüğünden, 1570'te Mağusa'yı kuşatan Osmanlı ordusunda, İskender Paşa ve Deniz Paşa ile birlikte görevlendirilir. Orjinal adı Arsenal tabyası olan mevkide şehit düştüğü inancıyla türbesi buradaki tabyanın altında bulunmaktadır. Zamanla yıpranan bina 1968 yılında yeniden inşa edilerek ön kısmı da bir müzeye dönüştürülmüştür. Halen müzede etnografik ve arkeolojik eserler sergilenmektedir.

2.2.Kertikli Hamam

Şehrin kuzeyinde kalan bir Osmanlı devri yapısıdır. Bu hamam kubbeleriyle ilgi çekmektedir. Yapı, üzeri kubbe ile örtülü altı odadan, odaların arkasında tonozla örtülü bir su deposundan ve soyunmalık olduğuna inanılan üst örtüsü yıkık kısımlardan oluşmaktadır.

2.3.Namık Kemal Zindanı

VENEDİK SARAYI avlusunda bulunan bu zindan iki katlı olup, kesme taştan yapılmıştır. Namık Kemal "Vatan Yahut Silistre" adlı oyunun sahnelenmesi sonucunda 1873'de sürüldüğü Kıbrıs'ta, bu binada 38 ay kalmıştır. Tek mekandan oluşan alt katın, Venedik Sarayı avlusuna açılan bir kapısı ve demir parmaklıklı bir penceresi mevcuttur. Üst kısma dik taşlı bir merdivenle çıkılmakta, iki penceresi olan bu odada Namık Kemal ile ilgili belgeler sergilenmektedir.

2.4.Lala Mustafa Paşa Camii (St. Nicholas Katedrali)

LÜZİNYANLAR döneminde, 1298 - 1312 yılları arasında yapılmış olan yapı, tüm Akdeniz dünyasının en güzel Gotik yapılarından. Lüzinyan kralları, önce Lefkoşa'da St. Sophia Katedrali'nde Kıbrıs Kralı, sonra da Mağusa'da St. Nicholas Katedrali'nde Kudüs Kralı olarak taç giyerlerdi. 1571 yılında cami haline getirilene dek, bu törenler yapılagelmıştır. Katedralin Batı cephesi mimarisi Fransa'daki Reims Katedralinden etkilenmiştir. Gotik tarzda işlemeli eşsiz bir penceresi bulunmaktadır. 16. yy. Venedik galerisi avluda yer almaktave günümüzde şadırvan olarak kullanılmaktadır. Girişteki yuvarlak pencerelerin üzerinde bir Venedik arması görülmektedir. Bazı hayvan figürleriyle süslü kabartmanın Salamis'teki bir tapınaktan geldiği sanılmaktadır. Katedralin apsiti, çoğu Kıbrıs kiliselerinde olduğu gibi, Doğu üslubunda, üç bölmelidir. Yukarıdaki pencereler iyi korunmuş olup, batıcephesinde ve yanda iki şapel bulunmaktadır. Yapının önünde bulunan tarihi cümbez ağacı adanın kuzeyinde çok az bulunmakta olan tropik bir incirtürüdür.

2.5.Sinan Paşa Camii (St. Peter & St. Paul Kilisesi)

BU BİNANIN 1360 yılında Suriyeli bir tüccar olan Simone Nostrano tarafından yaptırıldığı duvarındaki bir yazıda belirtilmesine rağmen, kiliseyi Simon adlı bir Nestoryen Hristiyanın yaptırdığı bilindiğinden yazıyla ilgili yanlış bir bilginin sözkonusu olduğu düşünülmektedir. 1571 yılındaki bombardımana rağmen, sağlam yapısı ile ayakta kalabilmiştir. Eşsiz bir taş işçiliğine sahip kuzeydeki girişin başka bir yerden getirildiği düşünülmektedir. Binanın içi oldukça sade olup, tavanı düz başlıklı sütunlara oturtulmuştur. Osmanlılar, adadaki hakimiyetleri döneminde binayı cami olarak kullanmaya başlamışlardır.

GİRNE

3.1.Hz. Ömer Tekkesi

BURADA, 7. yy'da Emevi Halifesi Muaviye dönemindeki Arap akınları sırasında şehit düşen Ömer adındaki komutan ve arkadaşlarının mezarları yer almaktadır. Türbe ve mescit binası Osmanlılar tarafından yapılmıştır.

3.2.Batık Gemi Müzesi

GİRNE KALESİ'nde bulunan Batık Gemi Müzesi'nde sergilenen gemi, bugüne dek ele geçen en eski gemi olarak bilinmektedir. Akdeniz'de İskender'in ölümünden sonra kurulan Hellenistik krallıklar dönemine aittir. İlk olarak 1965 yılında bir sünger avcısı tarafından suyun üç metre derinliğindeyken farkedilmiş ve Pennsylvania Üniversitesi araştırmacıları tarafından çıkarılmıştır. Batıktaki badem kalıntılarına yapılan testler M.Ö. 288, kerestesine yapılan testler ise M.Ö. 389 yılını göstermektedir. Bu da geminin battığı zaman yaklaşık seksen yıllık olduğunu gösterir. Geminin 15 metre uzunluğundaki gövdesi Halep çamından yapılmıştır. Akdeniz ağaç kurdundan korunması için de kabuk koruyucu bir madde ile kaplanmıştır. Gemide bulunan 400 civarındaki anforanın Rodos'tan yüklendiği sanılmaktadır. Bunun yanı sıra İstanköy işi 29 adet bozalt değirmen taşıyla da karşılaşmıştır. Teknenin adaya yönelmeden önce Akdeniz ve Ege kıyılarında alışveriş yaptığı, tekne mürettebatının ana besin kaynağının badem olduğu bulunan kalıntılardan anlaşılmaktadır. Gemide insan isketine ise rastlanmamıştır.

3.3.Halk Sanatları Müzesi

GİRNE LİMANI'nda bulunan 18. yy'a ait bir Kıbrıs evi günümüzde müze olarak kullanılmaktadır. Giriş katında zeytinyağı mengeneleri, karasaban, tezgah, küp ve döven gibi hasatla ilgili tarım araçları bulunmaktadır. Üst kat ise

geleneksel el sanatı örneklerine ayrılmıştır. Bunlar arasında tığ işleri, yatak ve masa örtüleri, yün çorap, oymalı sandıklar, gelinlikler ve dolaplar yer alır.

ALTINCI BÖLÜM

ŞEHİTLİKLER

6.1.ALEMİNYO ŞEHİTLİĞİ

ALEMİNYO İlkokulu bahçesinde bulunmaktadır. 28 m2'lik bir alanı kaplayan bu şehitlik 12 AĞUSTOS 1967'de açılmıştır.

ALSANCAK DALGALANDIKÇA

TÜRK SÜNGÜSÜ PARLADIKÇA

JETLER UÇTUKÇA SEMADA

TÜRKLÜK SÖNERMİ KIBRIS'TA

6.2.BAĞLIKÖY ŞEHİTLİĞİ

BAĞLIKÖY Şehitliği 1986 yılında Cami Avlusunda kurulmuştur.

6.3.BOĞAZ ŞEHİTLERİ ANITI

BOĞAZ Sancağı Mücahitlerinin alın teri ve maddi yardımlarıyla meydana getirilen Şehiteler Anıtı 17 TEMMUZ 1969 günü saat 16.30'da yapılan bir törenle açılmıştır. BOĞAZ Şehitleri anısına dikilen anıt Cumhurbaşkanı Yardımcısı ve Geçici Türk yönetimi Yürütme Kurulu Başkanı Dr. Fazıl KÜÇÜK tarafından açılmıştır.

Eserin tam olarak yapılabilmesi için hiçbir fedakarlıktan kaçınılmamış, her türlü yokluğa rağmen anıtın yapılması için büyük bir çaba harcanmıştır. Anıtın yapımında çevre düzenlemesinde bölgenin özelliği dikkate alınarak çevrede taşlardan faydalanılmış, anıt ise betonörme üzerine mermer kaplama olarak yapılmıştır. İki aylık kısa bir sürede tamamlanan anıt BOĞAZ'da, eski GİRNE-LEFKOŞA ana yolunun yanındadır.

6.4.DENİZ ŞEHİTLERİ ANITI

1974 KIBRIS Barış Harekatı sırasında şehit düşen denizci personelin anısına dikilmiş bir anıttır. Anıtın yapımına 16 OCAK 1975 tarihinde başlanmış ve 27 HAZİRAN 1975’de tamamlanarak halkın ziyaretine açılmıştır.

Anıtın ön kısmında KIBRIS BARIŞ HAREKATI DENİZ ŞEHİTLERİ hatırasına diye bir yazı ve Deniz Kuvvetleri Amblemi bulunmaktadır. Anıtın arka yüzünde Subaylar, Astsubaylar, erler ve sivil işçiler olarak pirinç levhalar üzerinde 68 deniz şehidimizin isimleri yazılıdır.

6.5.DÜZOVA (ÜÇŞEHİTLER) ŞEHİT MEZARLARI

19 TEMMUZ 1958'de GOŞŞİ Köyünün yarım mil uzaklığındaki KADO LAKKO mevkiinden su almak için yola çıkan Mehmet Ahmet PEKMEZ, İbrahim YILMAZ ve Özkan HASAN pusuda bekleyen EOKA'cılarının makineli tüfek ateşleri ile şehit edilmişlerdir.

AKINCILAR Köyüne defnedilen bu şehitlerimizin anısına GOŞŞİ Köyüne ÜÇŞEHİTLER adı verilmiştir.

KKTC. Bakanlar Kurulunun aldığı bir kararla 28 AĞUSTOS 1987'de Üçşehitlerin mezarları DÜZOVA Köyüne nakledilmiştir.

MEHMETÇİK VE MÜCAHİT KANLA YAZDI GÖKLERE
BİR DESTAN KI KIBRIS'TA GELECEK NESİLLERE
ÖZGÜRLÜK SANCAĞINI TAŞIRKEN GÜÇ KATACAK
ZAFER TÜRKÜLERİNDE ŞANLA YANKILANACAK

6.6.GAZİ MAĞUSA ÇANAKKALE ŞEHİTLİĞİ

Birinci Dünya Harbi esnasında ÇANAKKALE, HİCAZ, KANAL cephelerinde çarpışan Türk askerlerinden müttefiklere esir düşenler İngilizler tarafından KIBRIS'a getirilerek MAGOSA'nın Karakol Bölgesine (Şimdiki Gülseren Eğitim Kampına) yerleştirilmişlerdi. KIBRIS'a ilk getirilen esir sayısı 215 olup daha sonra 4000'e kadar yükselmiştir. Ne zaman getirildikleri kesin olmamakla beraber EYLÜL 1916 olarak bilinmektedir.

Esirlerin önceleri halkla ilişkilerine izin verildiği halde sonraları bu izin kaldırılmıştı. Esirlerin bakımı iyi değildi. Arpa unundan yapılmış ekmekle bol bol kabak yedikleri, hastalara iyi bakılmadığı, Ermeni ve Rum asıllı doktorların yüz kızartıcı kötü davranışlarının olduğu bilinmektedir.

Tutsakların bazıları özgürlüklerine kavuşmak için kaçmış, bir kısmı İngiliz askerlerince vurularak veya kötü şartların etkisi altında şehit olmuştu. Zamanımıza kadar gelebilen şehit listelerinde 217 Türk askerinin esir kampında hayatını yitirdiği kayıtlı olmakla beraber günümüze dek gelmeyen şehit listeleriyle toplu halde gömmeler hesaba katılırs bu sayının daha çok

olduğu söylenebilir. MAGUSA Türk Mezarlığının çeşitli yerlerine gömülen zaman süreci içinde kaybolmaya yüz tutan mezarlar İkinci Dünya Harbinden sonra zamanın T.C. Büyükelçiliği ile İNGİLİZ Yüksek Komiserliğinin müşterek çalışmaları sonucu bütün mezarların toplanması yoluna gidilmiş ve şu anda şehitlik olarak anılan yerde mevcut 33 mezarın ortasına topluca aktarılmışlardır. Şehitlikte yazılı mezar taşı bulunan 33 şehit bulunmaktadır. Diğerlerinin olmaması mezar taşı yapan sanatkarların ölmesine veya mezar taşı yaparak yazıtlar hazırlamalarının engellenmesine youmlanabilmektedir.

Türk esirlerinden sağ kalanların bir kısmı KIBRIS'a yerleşmiş büyük bir bölümü de 20 ŞUBAT 1920'den sonra iki kafele halinde KIBRIS'tan ayrılmışlardı.

Esirler ölen arkadaşlarına cenaze töreni düzenler, MAĞUSA'nın Türk halkı da imkanlar ölçüsünde bu törenlere katılırlardı.

Şehitlerin arkasından ağlayan Türk halkına esirler şu nakaratla yanıt veriyorlardı.

AĞLAMAYIN ANNELER,

YİNE GİDERİZ, DİNİMİZ UYRUNA ŞEHİT GİDERİZ!

1978-1980 arası yapılan çalışmalarla şehitlik yeniden düzenleme yoluna gidilmiş , bir anıt yapılmış ve şimdiki görünümü kazandırılmıştır. Anıt 15 ŞUBAT 1980'de düzenlenen bir törenle, KIBRIS'ta bulunan T.C. Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nurettin Ersin tarafından açılmıştır.

Halen mezarları belli olan ve üç sıra halinde gömülü bulunan şehitlerimizin miktarı 33, Şehitlikteki tüm şehitlerin miktarı 217'dir 1958'de ve 1963'den 1974'e kadar süren mücadele yıllarında şehit düşenler bu şehitliğin yanında ayrı bir yerde gömülüdürler. Bu şehitlerimizin miktarı 9 kişidir.

6.7.GEÇİTKALE ŞEHİTLİĞİ

15 KASIM 1967'de EOKA'cı General GRİVAS'ın emrindeki Rum ve Yunan kuvvetlerinin saldırıları sonucu GEÇİTKALE ve BOĞAZIÇI köylerinde şehit düşen 24 soydaşımızın yattığı yerdir. Evkafa ait kabristanlık için 412 m²'lik bir alan kaplamaktadır.

Şimdi Güney KIBRIS Rum Yönetimi bölgesinde kalan GEÇİTKALE ve BOĞAZIÇI köylerinin savunmasında şehit düşenler anısına GEÇİTKALE Köyünde yeni bir Şehitlik Anıtı yapılmıştır. 15 KASIM 1983'te açılışa hazırlanan Anıt KKTC'nin kuruluş günü nedeniyle açılamamış ve 3 ARALIK 1983'de yapılan törenle açılmıştır.

6.8.KARAOĞLANOĞLU ŞEHİTLİĞİ

Şehit P.Kd.Alb. İbrahim KARAOĞLANOĞLU dahil 7 Sb., Astsb., 50 Erbaş ve Er olmak üzere toplam 71 Barış Harekatı şehidimizin ebedi istirahatgahıdır.

1974 Barış Harekatında bu bölgede şehit olan Sb., Astsb., Erbaş ve Erlerin isimlerini taşıyan birer sembolik mezar yapılmış, mezarlığın en uç noktasında 1915 ÇANAKKALE Savaşında şehit düşenlerin giysilerini taşıyan bir asker heykeli 1011 nci Ana Tamir Bakım Komutanlığınca hazırlanarak konulmuştur. Daha sonra KIBRIS Barış Harekatında şehit düşen ve çeşitli şehitliklerde münferit olarak defnedilen Sb., Astsb., Erbaş ve Erler mermer taşlarda isimleri yazılı mezarlara nakledilmişlerdir. Şehitlikte kullanılan mermerler ADANA-OSMANİYE Belediyesi tarafından yaptırılmıştır.

Giriş kısmından mezarlara kadar uzanan beton ve karayol yapılmış, bu yürüyüş yolunun iki tarafındaki boş alan çiçeklendirilmiş ve mıcır ile kaplanmış, giriş kapısı, nöbetçi kulübesi ve istinat duvarları yapılmış ve çevre çitleri ekilmiştir. Şehitlik ile batı yanındaki açık hava müzesi bir bütün oluşturmuştur. Şehitlik bugünkü hali ile 20 TEMMUZ 1976'da ziyarete açılmıştır.

6.9.KÜÇÜK KAYMAKLI (ŞEHİTLER ANITI)

K.KAYMAKLI Şehitler Anıtı 25 ARALIK 1978 öğleden sonra Kıbrıs Türk Barış Kuvvetleri Komutanı Korgeneral Necip TORUMTAY tarafından törenle açıldı.

LEFKOŞA-GAZİ MAĞUSA-KÜÇÜK KAYMAKLI-YENİŞEHİR Dört yol kavşağına dikilen anıtın açılışı için düzenlenen tören Devlet Başkanı Rauf Raif DENKTAŞ, T.C. Büyükelçisi Candemir ÖNHON, K.T.F.D. Meclis Başkanı Oğuz KORHAN, Başbakan Mustafa ÇAĞATAY, Güvenlik Kuvvetleri Komutanı Atilla ERDOĞAN, Bakanlar, Milletvekilleri ve kalabalık bir halk topluluğu katıldı. K. KAYMAKLI Spor Kulübü Başkanı Ali ENVER, Türk Toplumunun verdiği milli mücadelede yerini alan K. KAYMAKLI Şehitlerinin anısına bu Anıtı yaptırdıklarını belirterek üç devre olarak gördükleri bu savaşımı bu Anıtla birlikte abideleştirmek istediklerini söyledi.

RÜZGARLAR BORALAR VIZ GELİR BANA
ALEV ALEV YANIP COŞUYOR KANIM
TOPLARI GÖRDÜKÇE HIZ GELİR BANA
TOPLARLA GÜRLEYEN BİR ASKERİM BEN

6.10.LEFKOŞA TEKKE BAHÇESİ ŞEHİTLİĞİ

21 ARALIK 1963’de başlayan Rum saldırıları sonucu şehit düşenlerin TEKKE Bahçesi diye bilinen ve Evkafa ait olan boş bir arsanın içine gömülmeye başlamasıyla oluşmuştur.

1963-1974 yılları arasında LEFKOŞA ve civar köylerde şehit düşenler ile diğer bölgelerde yaralanıp getirildiği LEFKOŞA’da şehit düşenler bu şehitliğe gömülmüştür.

1964 yılında Rumların çevre köylerde yaptığı katliamda ölenlerden cesedi bulunanlar ve TÜRKELİ (AYVASIL) bölgesinde ortaya çıkarılan toplu mezarda bulunan şehitlerimiz de bu şehitliğe taşınmıştır.

1974 Barış Harekatında şehit düşen sivil, mücahit ve TSK mensubu personelin bir kısmı yine bu şehitliğe gömülmüştür.

1983 yılında 1974’de şehit olan TSK mensubu 84 şehidimiz yapılan bir törenle BOĞAZ Şehitliğine nakledilmişlerdir.

LEFKOŞA TEKKE Bahçesi Şehitliğinde halen 155 şehidimizin mezarı vardır.

Şehit mezarlarının tesbit edilen durumu şu şekildedir:

İsimsiz	23
AYVASIL Şehidi	4
Kadın	19
Çocuk	4
Diğer Şehit Mezarları	105

6.11.MURATAĞA-SANDALLAR-ATLILAR TOPLU MEZARLAR

MURATAĞA, SANDALLAR ve ATLILAR Köylerinin Türk Halkı 14 AĞUSTOS 1974 İkinci Barış Harekatında Rumların katliamına maruz kalmışlar ve hareket bitiminde ortaya çıkarılan toplu mezarlardan şimdi şehitlik olan alanlara nakledilmişlerdir. Her iki şehitlikte de olanları ebedileştiren birer anıt yapılmış ve 1980 yılında ise çevre duvarları yapılarak şu andaki görünümlerine kavuşturulmuştur.

18 AĞUSTOS 1974'ün en sıcak günlerinden birini yaşıyordu. Etrafta gölge verecek tek bir ağaç yoktu. Kızgın güneş altında kan ter içinde toprak temizleyenler, her kürek daldırışlarında yeni bir cesede rastgeliyorlardı.

Tüylar ürpertici bu vahşet yabancıların da yüzlerinde nefret çizgilerini kabartıyordu. Hele sınıksız bağına bastığı memedeki çocukla ortaya çıkan talihsiz anne ve yavruya kıyan ellerin ancak vahşi hayvan tırnakları olabileceğini düşünenlerden yabancı bir gazeteci fenalık geçiriyordu.

Daha neler çıkıyordu toprak altından...

80'lik ihtiyarlar, genç kadınlar, baharının eşğinde gençler yan yana konuyor, işlenilen cinayet günü köyden uzak olan akraba ve yakınları bunların üzerine düşerek çürümeye yüz tutan yüzleri öpüyor, bayılanlar, ayyuka çıkan feryatlar Rum vahşetini dünyaya ilan ediyordu.

MURATAĞA-SANDALLAR Şehitliğinde 89, ATLILAR Şehitliğinde ise 37 şehidimiz yatmaktadır. Ayrıca ATLILAR Şehitliğinde 1958 EOKA tedhiş olaylarında Rumlar tarafından şehit edilen 3 soydaşımızın kabirleri mevcuttur.

1. Hüseyin HASAN (1928-13.07.1958)
2. Arif HASAN (1942-13.07.1958)
3. Hasan SÜLEYMAN (1904-13.07.1958)

6.12.SERDARLI ŞEHİTLİĞİ

1974 Barış Harekatı sırasında SERDARLI Bölgesinde şehit olanlar çeşitli mezarlıklarda dağınık bir şekilde gömülü bulunmaktadır.

SERDARLI Bölgesinde şehitlik yapmak üzere bir alan ayrılmış ve bu alana yapılacak şehitliğin planı 1975 yılında hazırlanmıştır.

Şehitliğin programa alınarak bütçeden para tahsis edilmesi ve inşaatı bugüne kadar gerçekleştirilememiştir.

SERDARLI-GÖNENDERE Bölgesinde şehit olanların toplamı 21 kişidir.

ATEŞE KOŞTUNUZ SİZ DÜŞÜNEREK YARINI
NASIL UNUTULUR Kİ O YILLARIN ACISI
SEN ŞU KARA TOPRAKTA, YATMIYORSUN EY ŞEHİT
GENÇLİK KALBİNDE TAŞIR BAYRAĞA ŞAN KATINI

6.13.ŞEHİTLER ABİDESİ

KIBRIS'ta Türk varlığının idamesi ve bu topraklarda var olması için seve seve canlarını veren şehitlerimiz anısına LEFKOŞA'da dikilen Anıt 28 OCAK 1963'te düzenlenen bir törenle açılmıştır. Törende Cumhurbaşkanı muavini Dr. Fazıl KÜÇÜK, T.C. Büyükelçisi Dr. Mazhar ÖZKOL, Türk Cemaat Meclisi Başkanı Rauf Raif DENKTAŞ, Türk bakan ve mebuslar TÜRKİYE Milli Gençlik Teşkilatı Genel Başkanı Doçent Dr. İsmet GİRİTLİ ve Milli Şair Behçet Kemal ÇAĞLAR'ın da bulunduğu heyet üyeleri olmak üzere binlerce öğrenci ve halk hazır bulunmuştur. KTKA Bandosunun çaldığı marşlar kalabalığı coşturmuş Dr. Fazıl KÜÇÜK'ün Anıtı açmasından sonra konuşmalar yapılmış, şiirler okunmuştur. 28 OCAK 1963'te Şehitler Meydanı'nda yükselen Anıt, KIBRIS Türklüğü'nün en mutlu gayelere ulaşmak ülküsünün ebedi nişanesidir. 80 bin Türk Şehidinin kanıyla ıslanan ve kemik zerreleriyle yoğrulan kutsal vatan toprakaları için canlarını feda eden aziz şehitlerimizin manevi varlıkları yanında bu anıtın bir minnet ve şükran nişanesi olarak yükselebilmesi için her türlü yardım ve ilgiyi göstermekte seferber olan KIBRIS Türklüğü ile onların ilham ve kudret kaynağı ANAVATAN Türklüğü kadirşinaslık hasletlerinin en naci bir nişanesi olarak Şehitler Anıtını gerçekleştirmiştir.

Bu Anıt, KIBRIS'ın Türk Vatanı olması için canlarını seve seve veren ve yaşadığımız toprakları vatanlaştıran bütün şehitlerimizin hepsine birden bir müşterek mezar taşıdır

6.14.TAŞKENT ŞEHİTLER ANITI

Bu Anıt 14 AĞUSTOS 1974'te TAŞKENT, TERAZİ ve MARİ'deki evlerinden zorla, çeke çeke alınıp götürülen ve toplu halde hunharca öldürülen, dozerlerle açılan çukurlara gömülen 89 şehidimizin anısına dikilmiştir.

Bu Anıt toprağı vatan yapanların anıtıdır. Her karış toprakta onların kanı ve kemiğı vardır. 14 AĞUSTOS 1978 günü açılışı yapılan anıtın temelindeki harç acımasız Rum ve Yunanlılar tarafından yuvalarından zorla alınıp götürülen ve bugün mezarları dahi belli olmayan babalar, eş ve çocuklar için haftalarca aylar ve yıllarca dökülen gözyaşları ile yoğrulmuştur.

Bu Anıt Kıbrıs Türkünün özgürlüğe kavuşabilmek için yıllarca verdiği çetin mücadelenin bir simgesi olarak ilelebet kalacak ve geleceğimizi şekillendirmekte bizler için ilham gücü olacaktır.

6.15.TAŞPINAR ŞEHİTLİĞİ

1974 Barış Harekatı sırasında şehit düşen 8 şehidimizden 7'si TAŞPINAR Şehitliğinde, biri de köy kabristanlığında yatmaktadır. Bunlardan ayrı olarak 1964 yılında şehit olan üç şehidimizin mezarı köy kabristanlığı içindedir.

6.16.TÜRKELİ (AYVASIL) ŞEHİTLİĞİ ANITI

TÜRKELİ Şehitleri anısına, bu şehitlerimizin toplu halde katledildiği yerde yapılmıştır. Göklere yükselen çeşitli boyutlarda yuvarlak sütunlar ve geniş kaide şeklinde görülen anıt 26 ARALIK 1979'da tamamlanmıştır.

6.17.YEŞİLIRMAK ŞEHİTLİĞİ

YEŞİLIRMAK ve çevresindeki köylerde şehit düşenlerin defnedildiği şehitliklerdir. Bu şehitlikte 12 şehidimizin mezarı bulunmaktadır. 1962 ve 1967 yıllarında YEŞİLIRMAK mezarlığına defnedilen Nihat MEHMET ve Şevket İbrahim ALİ, daha sonra şehit olarak kabul edilmiş olup mezarları halen YEŞİLIRMAK kabristanlığındadır.

KAYNAKLAR

- 1) Kıbrıs Rehberi, TTOK, İstanbul, 1994.
- 2) 150 Soruda Kıbrıs Sorunu, Sabahaddin İsmail, KKTC, Lefkoşe, Kastaş Yayın, İstanbul 1998.
- 3) Kıbrıs'ta Gaspedilen ve Yitirilen Türk Tapu ve Arazi Hakları, M.Haşim Altan, KKTC, Başbakanlık, Lefkoşe, 1999.
- 4) Kıbrıs'ta Hristiyanlaştırma ve Rumlaştırma Hareketleri, M.Haşim Altan, KKTC, Girne 1997.
- 5) Atatürk Devrimlerinin Kıbrıs Türk Toplumuna Yansıması, M.Haşim Altan, KKTC, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara 1997.
- 6) Dr.Andrew Mango, "Atatürk" P.538, John Murray Ltd, London, 1999.
- 7) Rauf Denктаş, Rauf Denктаş'ın Hatıraları, 1964-1974, Boğaziçi Yay., İstanbul.
- 8) Rauf Denктаş, The Cyprus Triangle, K.Rustem and Brother, London, 1988.

20) Dr.Christian Heinze, "Cyprus 2000" München, 1999.

21) Erol Manisalı, "Bıçak Sırtındaki Dünya ve Türkiye" Cumhuriyet Yayınları,
İstanbul 1998.